

АРМЯНСКИЙ СВЕРХСЕКРЕТНЫЙ ЯДЕРНЫЙ МОЗГ РОССИИ – КРЁСТНЫЙ ОТЕЦ АТОМНОЙ БОМБЫ

Человек-легенда Кирилл Щёлкин – Киракос Метаксян

Щёлкин Кирилл Иванович (Метаксян Киракос Ованесович) (17 мая 1911 г., Тифлис – 8 ноября 1968 г., Москва) – первый научный руководитель и главный конструктор ядерного центра «Челябинск-70».

В 1918 г. Ованес Метаксян (переименованный в Ивана Евимовича Щелкина) вместе с семьей переехал в город Красный Смоленской области. Там жизнь армянской семьи радикально изменилась, началась с чистой страницы. Годы стали писать новую, «русскую», биографию Кирилла Ивановича Щелкина.

Щелкин Кирилл Иванович – Метаксян Киракос Ованеси. Трижды Герой, оставшийся засекреченным, армянин, которого не знает народ, оставался неизвестным. Человек-легенда. Законспирированный руководитель и организатор оборонной промышленности, создатель секретного атомного оружия великой державы. Практически единственный человек, которому доверялось испытание первой, второй, третьей и всех остальных атомных бомб.

Щелкин находился в одной обойме с Юрием Харитоновым, Игорем Курчатовым, Яковом Зельдовичем, Андреем Сахаровым, вместе с ними получал Сталинские премии и Золотые звезды Героя Социалистического Труда. И при этом оставался неизвестным.

Возглавляемый Щелкиным коллектив приступил к проектированию и созданию атомной бомбы. К работе были

привлечены видные ученые того времени – Мстислав Келдыш, Артем Алиханян, Яков Зельдович, Самвел Кочарянц и другие специалисты. Общее руководство работой было возложено на Игоря Курчатова. Примечательно, что когда Щелкин 29 августа 1949 года доложил Курчатову, что атомная бомба заряжена и готова к испытаниям, Курчатов заявил: «Что ж, у бомбы имя уже есть, пусть же будет и крестный отец – Щелкин».

Но вернемся к армянскому происхождению Кирилла Ивановича Щелкина. Я перечитал несколько десятков более или менее

подробных биографий ученого-атомщика, но ни в одной из них даже вскользь не упоминается о его армянском происхождении. Возможно, многие его биографы просто не знали об этом. Но столь же вероятно и то, что некоторые из них были осведомлены об этом и сознательно обходили стороной эту тему. Безусловно, о том, что Щелкин - армянин, знали в высших эшелонах власти. Достаточно сказать, что работы по созданию атомной бомбы проводились под общим патронажем Лаврентия Берии, а уж он-то знал обо всех все. И смею высказать свое убеждение, что если бы Щелкин не был настолько нужен в команде атомщиков, его судьба сложилась бы совершенно иначе.

**Российская академия наук
ИНСТИТУТ ХИМИЧЕСКОЙ ФИЗИКИ
им. Н. Н. Семенова.**

Уважаемый Григорий Хачатурович!

Коллектив Института выражает Вам глубокую признательность и благодарность за издание научно-популярной биографической книги о жизни и научной деятельности трижды Героя Социалистического Труда, члена-корреспондента АН СССР Щелкина Кирилла Ивановича (Метаксян Киракос Ованесович), достигшего выдающихся результатов в области горения и взрыва и в особенности создания ядерного оружия в нашей стране.

Значительная часть научной деятельности К. И. Щелкина связана с Институтом химической физики им. Н. Н. Семенова. Именно поэтому мы особенно признательны Вам за Ваш труд по увековечению памяти нашего коллеги и человека, который прославил наш институт, советскую науку и нашу страну.

Надеемся, что в перспективе Ваша книга найдет своего читателя и в Российской Федерации.

**Директор института,
академик РАН Берлин А. А.
14.01.08 г.**

Даже по сей день не пишут, что гениальный физик, первый научный руководитель и главный конструктор ядерного центра «Челябинск-70», трижды Герой Социалистического Труда Щелкин К. И. (Метаксян К. И.) по национальности армянин.

**Даже после этого авторитетного письма из института
им. Н. Н. Семенова...**

Человек, благодаря которому мир узнал об армянском коньяке

Маркар Седракян – коньяковед, дегустатор, создатель новой уникальной технологии производства спиртных напитков в Армении и СССР. Именно благодаря его усердной работе и навыкам армянский коньяк известен сегодня своей уникальностью и популярностью.

За свою жизнь Маркар Седракян создал 15 видов коньяка, среди которых знаменитые «Арагат», «Армения», «Наири» и другие.

Маркар Седракян родился в 1907 году в селе Хараконис (Ван, Османская империя). Родители Седракяна стали жертвами геноцида и мальчик попал в детский дом. Начальное образование он получил там же, а уже в 1930 году окончил Ереванский сельскохозяйственный институт.

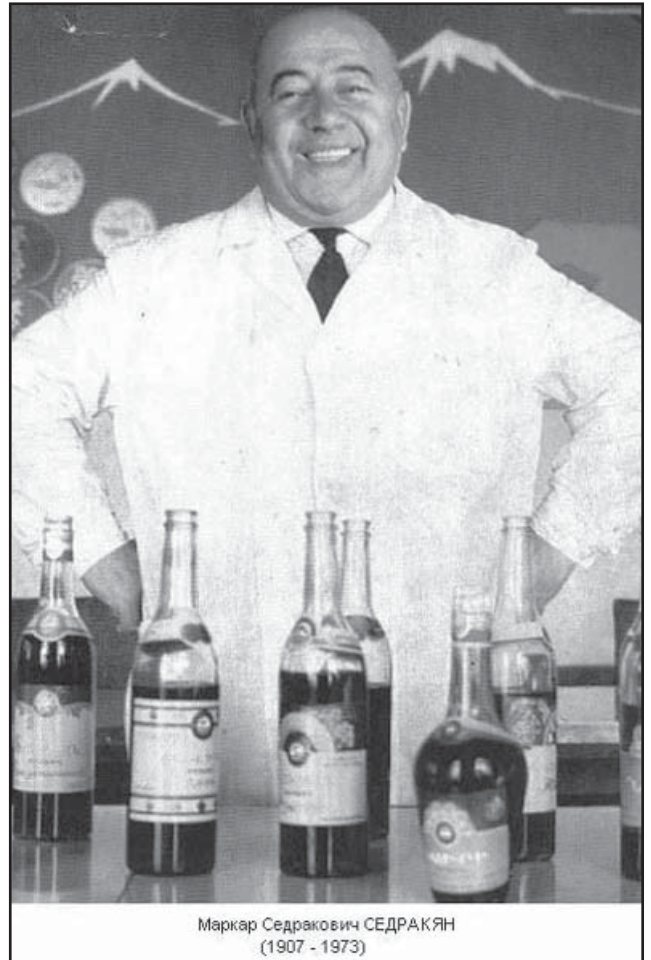
Свой первый коньяк Маркар создал в 1937 году, тогда ему было 28 лет, и напиток тут же стал первым в СССР коньяком высшего сорта. Он гордился своей родиной и очень хотел назвать его «Армения». Однако на дворе были страшные времена массовых репрессий, расстрелов и ссылок. Последовав совету великого армянского поэта и писателя Аветика Исаакяна, Седракян не стал называть коньяк «Армения», чтобы избежать обвинений в национализме. Было решено дать производству более нейтральное название – «Юбилейный».

Свою «Армению» Седракян создал чуть позже, в 1940 году.

Седракян также дружил с советским политическим деятелем Анастасом Микояном. Тот называл варпета Маркара человеком, который обманул Сталина. Во время войны все заводы, выпускающие спиртные напитки на территории СССР, считались военными, поскольку поставляли спирт для солдат. Для офицеров же посылался коньячный спирт. «Отец народов» издал указ, что все спирты следует отправлять, оставив на хранение только готовую коньячную продукцию, т.е. уже готовые коньяки. Седракян тут же после оглашения указа вылетел в Москву. В Центральной дегустационной комиссии, членом которой он являлся, работала товарищ Снеговская, с которой у Маркара сложились очень доверительные и теплые отношения. Через нее, под угрозой уголовного дела, он задним числом (мартом 1941 г.) напечатал около 1000 этикеток и утвердил вместе с ней, что якобы выпускался коньяк «Арташат», и под этим именем Армянская ССР сохранила все свои спирты.

Но самая интересная история связана с созданием коньяка «Двин», ставшего любимым напитком английского премьера Уинстона Черчилля.

Все началось в 1937 году, когда папанинцы снарядили экспедицию на Северный полюс. Каждая республика что-то подарила членам экспедиции. Белорусы дали теплую одежду, украинцы по-

Маркар Седракович СЕДРАКЯН
(1907 - 1973)

ставили сало, а армяне – свои коньяки. В газете «Правда» есть статья с опубликованным папанинцами письмом и фотографией, где они вместе держат бочку коньяка. В письме они написали, что им настолько холодно, что 42-градусный коньяк их не согревает. И тогда была поставлена задача: изготовить коньяк, имеющий более высокий градус. С этих пор и началось создание высокоградусных коньяков. Поиски мастера привели его к созданию потрясающего 50-градусного терпкого коньяка, который он назвал «Двин» – именем древней армянской столицы.

Презентация нового коньяка «Двин» прошла в 1943 году в Тегеране, на совместной конференции трех мировых лидеров – Иосифа Сталина, Уинстона Черчилля и Франклина Рузвельта.

С тех пор ежегодно и до самой смерти Черчилля раз в квартал в Лондон отправляли десять ящиков коньяка «Двин». Каждый ящик содержал 20 бутылок.

В 1946 году Маргар Седракян был репрессирован и сослан в Одессу. Там он несколько лет проработал на местном коньячном заводе. И если бы не любовь британского премьера к армянскому «Двину», то, возможно, Седракян до конца жизни оставался бы в ссылке.

Дело в том, что в 1947 г. Черчилль пишет письмо И. Сталину, в котором выражает недовольство качеством и вкусом любимого напитка. В Москве был дан приказ разобраться. Выяснилось, что на заводе нет мастера и что он в Сибири. Однако и в Сибири его не было. На одном из заседаний Политбюро Микоян рассказал Сталину, что Седракяна сослали по какому-то нелепому обвинению.

40

Дело в том, что в начале войны, когда решалась судьба Советского Союза, все заводы и фабрики в приграничных республиках, не эвакуированные в Сибирь, были заминированы, поскольку существовала реальная угроза нападения Турции и Японии. Был заминирован и ереванский коньячный завод. Однако варпет Маркар, сдав всю взрывчатку в КГБ, настоятельно отказался взрывать свое детище. Это был очень смелый шаг, поскольку в сталинское время неподчинение приказам военного времени было равносильно измене. За это после войны, в 1947 году, Седракян сняли с должности и арестовали. Варпета спасает друг, Микоян. Приехав в Ереван, Анастас Иванович не интернировал его из высельных списков, а лишь направил в другом направлении – в Одессу, основывать одесский коньячный завод. Поэтому по одним спискам Седракян находился в ссылке, а на самом деле в это время он создавал одесский коньяк на местном заводе.

Вот почему после высылки на заводе закончились купажированные Седракяном запасы коньячного спирта. И некому было делать новый купаж коньяка «Двин». Рецепт Седракяна была нарушена, и это сразу же заметил Черчилль. Маркару тут же пришлось распоряжение вернуться в Ереван, но Седракян отказался, поставив условие: нахождение в Одессе должно официально считаться командировкой, но никак не ссылкой. Через полтора года нахождения на Украине и создания украинских коньяков «Одесса» и «Украина», Седракян возвращается в Ереван, на этом и заканчивается его ссылка-командировка.

Седракян скончался в 1973 году, в возрасте 66 лет. Созданные им коньячные марки неоднократно получали наивысшие награды на всесоюзных и международных выставках, а он сам был удостоен высокого звания Героя Социалистического Труда. Также был награжден высшим отличием французского коньячного дома «Камю» – большой серебряной медалью «Рыцарь дегустации».

Сегодня на территории армянского коньячного завода можно увидеть памятник человеку, который посвятил свою жизнь делу сохранения и популяризации армянского коньяка – Маркару Седракяну.

«Черноокая дочь Востока» Анна Абамялек

Анна Давыдовна Абамялек-Баратынская – «Мадам Восточная Звезда», черноокая красавица-армянка, воплотившая в себе идеал прекрасной восточной женщины. Ее образ воспевали русские романтики начала XIX века. Позже она переведет многие их стихотворения на английский и французский языки, работая под псевдонимом «A russian lady».

Княжна Анна Давыдовна Абамялек-Баратынская (Աննա Դավիթի Աբամեկ) родилась 15 апреля 1814 года в семье одного из героев Отечественной войны 1812 года, генерал-майора императорской армии князя Давида Семёновича Абамялека и Марфы Екимовны Лазаревой, происходившей из знаменитой семьи Лазаревых, сыгравшей огромную роль в культурной жизни России XVIII-XIX веков. Анна с ранних лет интересовалась литературой и изучением иностранных языков. Получив прекрасное образование в стенах родительского дома, девушка в совершенстве овладела шестью языками: армянским, грузинским, английским, французским, немецким и греческим. Заметим, что воспитание и скромность Анны привлекли внимание царского двора, в частности, княгини Елены Павловны, которая пригласила девушку во дворец в качестве своей фрейлины. Вот что писал император Николай I в своём письме 20 апреля 1832 года:

«Княжну Анну Абамялек всемилостивейше пожаловали мы во фрейлины к ея императорскому величеству любезнейшей супруге нашей».

А. Д. Абамялек. Худ. А. П. Брюллов, 1832–1835 гг.

С появлением Анны во дворце внимание светского мира было приковано к ней. Её белоснежная кожа, густые волосы, большие миндалевидные чёрные глаза, подобные оливкам,

50

манили и дурманили разум и сердца таких поэтов и писателей, как А. Булгаков, М. Лермонтов, Ф. Тютчев, П. Вяземский, С. Глинка, Н. Некрасов и А. Пушкин. Помимо привлекательной внешности, она обладала умом и талантом, которые встречались не у каждой молодой девушки высшего света. Вот что писали русские поэты об Анне Абаемелек:

«Твой ум и твой талант тебе венец» (С. Глинка);

*«Красою твоею пленяются взоры,
А чувством и разумом светлым умы»* (С. Раич);

*«Восток горит в твоих очах,
Во взорах нега упоенья,
Напевы сердца на устах,
А в сердце пламень вдохновенья»* (И. Козлов).

А поэт Иван Мятлев, обращаясь к Анне Давыдовне, назвал ее «Мадам Восточная Звезда». Отметим, что Александр Пушкин знал красавицу Анну с детства и в 1832 году посвятил ей стихотворение, в котором он не перестает восхищаться ее красотой и успехами при дворе:

*«Когда-то (помню с умилением)
Я смел вас нянчить с восхищеньем,
Вы были дивное дитя.
Вы расцвели — с благоговеньем
Вам ныне поклоняюсь я.
За вами сердцем и глазами
С невольным трепетом ношу
И вашей славою и вами,
Как нянька старая, горжусь».*

В 1835 году Анна Абаемелек вышла замуж за брата поэта Евгения Баратынского — Ираклия. Ираклий Аврамович Баратынский состоял в свите императора Николая I, принимал участие в русско-персидской и русско-турецкой войнах, был награжден многочисленными орденами, в том числе золотой саблей «За храбрость». При дворе по этому поводу шли бесконечные слухи, мол, их брак был заключен по расчету. Вот что писал тогда поэт Александр Булгаков: «Абаемелек выходит замуж за Баратынского, адъютанта государя... Одни говорят, что они соответствуют друг другу, а другие — что нет».

Тем не менее брак их оказался вполне счастливым. Первое лето после свадьбы (1836 г.), не желая расставаться с мужем, Анна Давыдовна проводит в военных лагерях лейб-гвардии гусарского полка, где служат и ее брат, корнет Семен Абаемелек,

и корнет Михаил Лермонтов. «Веду жизнь совершенно боевую. Живу в лагере в избе крестьянской. Слышу только звук трубы и оружий... Но, несмотря на шумное однообразие жизни сей, я здесь, как и всюду, счастлива и довольна, когда муж мой близ меня. Я так довольна своей судьбой, что не завидую ни богатству, ни почестям, несмотря на то что я быть бы могла в большом свете. Мы всегда удостоены вниманием царским, и в особенности милостями императрицы, и всегда получаем в обществе самый приветливый прием. Государыня ко мне необыкновенно милостива... Несмотря на хлопоты беспрестанных переселений, я очень довольна честью сей, в особенности потому, что буду там видеть Ираклия».

А. Д. Абаемелек-Баратынская. Худ. П. Орлов, 1850-е гг.

Спасибо вам, генерал!

Информация об этом имела давню, однако нельзя было говорить и распространять это. Но если уж об этом заявили официально, то и мы расскажем вам о том, что случилось в самом опасном регионе Карабаха и кто решил исход войны. В таких моментах надо остановиться и подумать о роли личности в истории. Именно о роли одного человека.

Итак. Как вы знаете, рано утром 2 апреля около 4 часов Азербайджан начал широкомасштабные наступления на северном и южном направлениях. Однако это было лишь для отвода глаз, чтобы наше командование отправило на эти позиции все силы, а тем временем через Агдам (где за высотой вдали от передовой были сконцентрированы просто огромные силы противника. Приблизительно один полк живой силы, более 100 танков и 50 вертолетов). И если бы наши власти повелись на обманные действия и отправили подмогу по северным и южным направлениям, то в Агдамском направлении азербайджанцы легко смогли бы войти и через 4 часа планировали быть в Степанакерте...

Вот тут и настал тот момент, когда один человек меняет историю (отмечу также, что самый опасный район для защиты – это Агдам, но именно в этом направлении у нас не было ни одной потери. Всего двое раненых). Имя этого человека Виталий Баласанян (генерал в отставке, командир Аскеранского района, Герой Арцаха, а ныне депутат).

Услышав артиллерийские выстрелы, опытный генерал заподозрил неладное и в 4 утра решил сам поехать туда и узнать, в чем дело. После чего он позвонил президенту Карабаха и заявил, что берет командование агдамского направления на себя (в Карабахе вряд ли найдется второй такой человек, который знает Агдамский район так же хорошо, как Баласанян. Поменяйте два камня местами, и он это заметит. Именно он освободил Агдам, именно он освободил Мартакерт, именно он смог победить чеченских наемников во главе с Басаевым). Виталий Баласанян приказал разведке проверить каждый сантиметр. И вот тут-то наши и заметили огромное скопление

вражеских сил и тут же стал ясен истинный план блицкрига азербайджанцев. Но героизм Баласаняна не только в том, что он умело руководил самым опасным отрезком (хотя это не входит в обязанности депутата, как вы сами понимаете), но и то, что он единолично решил – не ждать, пока азербайджанцы пойдут в наступление, надо ударить их, пока они сгруппированы (вот вам и ответ на вопрос – у азербайджанцев около 2 тысяч потерь. Где же они? 99% их потерь находятся на их же территории).

Азербайджанцы, которые были уверены, что про их план никто не знает и они скоро тихо-мирно пойдут в бой, впали в панику, когда на них со всех сторон полетели снаряды... Это был точечный огонь на полное уничтожение. И, по всей видимости, они попросили о помощи. Помощь поспешила к ним, но жители соседних городов и сел, услышав выстрелы так близко от себя, в панике начали убегать из селений. И, естественно, бежали они по дорогам, по тем же дорогам, по которым на помощь к своим товарищам спешили азербайджанцы. И тут образовалась пробка и суматоха. Пока они разбирались, кто да что, и пока смогли снова продолжить путь к своим, Баласанян дал приказ уничтожить и подмогу тоже. В этой перестрелке был убит командир армейского корпуса. На его место поставили его зама, который тоже погиб. В армии, оставшейся без командиров, паника дошла до предела и все пустились в хаотичное бегство...

Только в этом направлении враг потерял от 300 до 500 своих солдат и огромное количество военной техники. А Баласанян, успешно выполнив свой долг, поспешил на помощь в Мартакерт, к своим боевым товарищам.

СПАСИБО ВАМ, ГЕНЕРАЛ!!!

Лена ЛЕОНИДОВА.

60

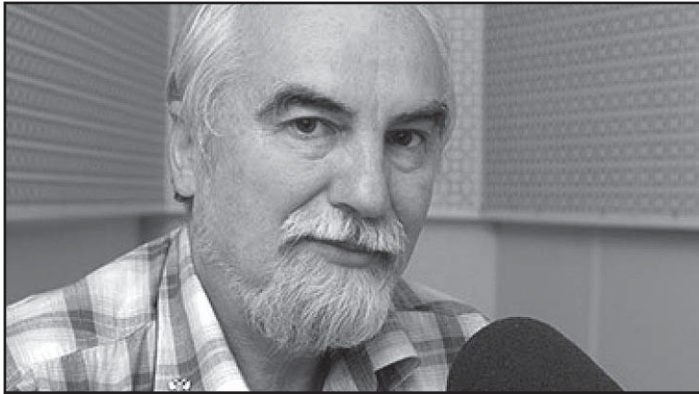
Пока Ираклий Баратынский продвигался по службе, Анна посвящала себя литературным переводам, переводила Байрона, Гёте, Гейне на русский, а Пушкина, Некрасова, Лермонтова, Толстого, Туманского, Апухтина на английский и французские языки. Получив должность генерал-губернатора, Ираклий с Анной переехали в Казань. Там Анна занималась попечением учебных, воспитательных и музыкальных учреждений города, которые часто посещала местная интеллигенция. На протяжении многих лет Анна продолжала блистать в высшем свете. О её необычной внешности говорили даже иностранцы, встречавшие её в России. Немецкий путешественник Фридрих Гагерн, побывав на одном из балов императрицы в 1839 году, назвал Анну «принцессой восточной красоты, чьи глаза и шелковистые ресницы напоминали байроновские идеалы».

«Мила ты мне в тени уединения, о черноокая дочь Востока. Пусть другие следуют за тобой в ярком освещении мраморных

зал, когда при звуках громкой музыки, в венце из камней драгоценных, с искрою радости в глазах ты кружишься в порывах веселья. Пусть другие ловят блестящий взгляд твой и в шуме танца прислушиваются к одному твоему разговору», – писал Пушкин.

Княжна Абамелек-Баратынская рано овдовела и осталась бездетной. После смерти мужа она долгие годы провела на вилле Гамильтон в немецком городе Баден-Баден, работая часами напролет над литературными переводами известных писателей и поэтов. За свои труды Анна была удостоена ордена Св.Екатерины меньшего креста (1858) и знаком беспорочной службы 1-й степени (1879). В более преклонном возрасте княжна посвятила себя благотворительности, занимаясь сборами пожертвований для раненых солдат и детей из сиротских приютов. В 1889 году Анна Давыдовна Абамелек-Баратынская скончалась в Петербурге. По завещанию её похоронили рядом с мужем на кладбище Воскресенского Новодевичьего монастыря.

Аджар КУРТОВ: «Карабах входил в состав древнейших армянских царств, а азербайджанцы – пришлые кочевники»

Армяне – древний народ, и армянские царства, в состав которых входил в том числе и Арцах (Нагорный Карабах), появились на территории Кавказа очень давно, в первом тысячелетии до нашей эры. Об этом заявил политолог, главный редактор журнала «Проблемы национальной стратегии» Аджар Куртов в ходе радиопередачи «Визави с миром» на сайте РИА Новости, анализируя истоки и суть карабахского противостояния.

«В горах Кавказа нашли приют многие народы, в том числе немногочисленные. Этот регион был на пересечении переселения народов, и здесь часто сталкивались армии чужеземцев с коренным населением. В частности, Армению, Нагорный Карабах пытались завоевать последовательно южные империи, это прежде всего персы, турки: сначала сельджуки, потом османы, сюда докатывались волны арабских завоеваний, здесь были воины Тамерлана, кстати, именно после Тамерлана и получил свое название Нагорный Карабах (то есть черный сад), переведенный с персидского на тюркский. А по-армянски звучит Арцах», – сказал политолог.

По словам Куртова, если брать исторический аспект, то и у армян, и у азербайджанцев есть существенно разнящиеся между собой версии истории, в частности, кто раньше заселил эту территорию и кому она исторически должна принадлежать. Армяне – древний народ, и армянские царства, в состав которых входил в том числе и Арцах, появились на территории Кавказа еще очень давно, в первом тысячелетии до нашей эры. Арцах, согласно политологу, всегда входил в состав существовавших армянских царств, тогда как нынешние этнические азербайджанцы – это кочевой народ, который пришел на территорию Кавказа из глубин современной Центральной Азии.

«Конечно, он смешался с местным населением, которое там жило, но в силу кочевого образа жизни их государственность возникла позднее. Равно как и у всех прочих кочевников в самой Центральной Азии. Эта государственность существенно отличалась от государственности оседлых народов. В частности, у кочевников государственные границы, как правило, подвижны. В силу образа жизни – кочевого – и необходимости кочевать, в летние и зимние времена занимать разные пастбища», – отметил он.

По словам Куртова, кочевников вполне удовлетворяла та жизнь, когда они спокойно могут кочевать и пользоваться плодами этой земли наравне с проживавшими там армянами. В период позднего Средневековья, при активизации турецких завоеваний, Арцах начал входить в состав ряда ханств, правящие династии которых имели тюркский компонент.

Далее Куртов подчеркивает, что, несомненно, все археологические изыскания и находки, в обилии обнаруживаемые на территории нынешнего Карабаха, это находки культуры, которая относится к армянам. «И вот это обстоятельство, кстати, приводит к тому, что на территории Азербайджана нередко можно встретить ситуации, когда и армянские церкви, и армянские

кладбища подвергаются уничтожению. Сознательно. Ради того, чтобы переписать историю, ради того, чтобы попытаться доказать, что эта территория никогда армянам не принадлежала», – отмечает он.

А. Куртов подробно представляет внесенный большевиками в исторический аспект проблемы «вклад». В частности, он отмечает небезынтересную деталь, согласно которой непосредственно в преддверии переворота октября 1917 года в России произошли выборы во Всероссийское Учредительное Собрание, на которых большевикам не удалось получить большинства голосов в целом по стране. Но весьма любопытно, что на территории, что занимает сейчас Южный Кавказ, большинство голосов на выборах в Учредительное Собрание получили потенциальные союзники большевиков – партии социалистического типа, левые: В Азербайджане – «Мусават», в Армении – «Дашнакцутюн» и в Грузии – это грузинские меньшевики.

Пути кавказских социалистов и большевиков вскоре разошлись, а точкой расхождения стал Брестский мир, который считали позорными не только в России, но и на Кавказе. Все, и партия «Мусават», и «Дашнакцутюн», и грузинские меньшевики, считали, что условия этого мира они выполнять не будут. Причиной тому было то обстоятельство, что Брестский мир был не только с Германией, но и с военной союзницей Германии – Османской Турцией. А по условиям Брестского мира турки уже имели определенные виды [на Кавказ], так же как и Германия – на европейскую часть.

В результате чего революционеры-социалисты на Кавказе заявили, что будут воевать с Османской Турцией и мира никакого не признают, равно как и не признают Совет народных комиссаров в Петрограде из-за произошедшего заключения мира. «Наспех сформированные ими отряды были разбиты турками. И то государство, которое организовали на Кавказе, вот эти три нынешние страны – Армения, Грузия, Азербайджан – Закавказская Федерация, она была вынуждена вступить в переговоры в Батуми, с турками. Посредниками были немцы немецкий генерал фон Лоссов. Наступление продолжалось, и было понятно, что если не заключить мира на неприятных условиях, государство Закавказской Федерации потерпит военное поражение», – рассказывает Куртов.

В связи с этими переговорами Куртов приводит интересный факт относительно причин развала Закавказской Федерации. «Немцы, кстати сказать, были союзники очень любопытные, они закулисно предложили такой хитрый выход – ликвидировать субъект переговоров, то есть Закавказскую Федерацию. Тогда ультиматум, который турки предъявили этому государству, административно исчезает, и он дезавуируется. Россия немцы не признавали. Втайне от турок были срочно проведены собрания парламентские и провозглашена независимость отдельно Азербайджанской республики, отдельно Армении и отдельно Грузии», – рассказывает он.

Большевики, в свою очередь, в этот процесс вовлечены не были по многим причинам. В частности, их не признавала Германия, а также до «кавказских дел» руки не доходили – не было армии, Закавказский фронт фактически развалился, были массовые дезертирства.

А большевики, оправившись, выиграв на основных фронтах гражданской войны, по словам Куртова, не собирались мириться с тем, что «где-то под боком будут существовать социалистические правительства, бросившие им перчатку». Тем более что у большевиков были виды на всемирную революцию. В результате они постепенно, через Азербайджан, ввели части Красной Армии и быстро установили советскую власть.

Далее, для реализации планов по Всемирной революции нужен был союзник, которого Ленин видел в Кемаль Паше, прозванного впоследствии Атаатюрком, военных руководителей Турции,

80

которая потерпела поражение в Первой мировой войне и которой был навязан достаточно унижительный Севрский договор, лишивший Турцию значительной части территории. «Кемаль Паше удалось сплотить под флагом необходимости защиты отечества разрозненные остатки сил армии Османской Империи, и он обратился к Советской России, к большевикам, к Ленину за помощью. Эта помощь была оказана. Помощь была оказана финансовая, помощь была оказана советниками военными, Фрунзе, в частности, в подготовке турецкой армии, и помощь была оказана серьезными поставками вооружений. В расчете на то, что Турция вместе с Советской Россией будет разжигать пожар новой войны, но уже на Востоке», — продолжает Куртов.

Большевики же посчитали, что ради вот этой великой цели следует пожертвовать малым — интересами тех малочисленных этносов (по сравнению с турками и русскими), которые существовали на Кавказе. Особенно учитывая непростой период во взаимоотношениях трех кавказских демократических республик, которые воевали между собой. Азербайджан воевал с Арменией, Грузия — с Россией, что описал в «Очерках белой смуты» генерал Деникин. Все эти эксцессы не могли не затронуть Карабах — азербайджанцы во время наступления уничтожили несколько десятков тысяч мирного населения Карабаха.

А большевики руководствовались еще одним резонансом — им нужен был пролетарский центр, которого в Карабахе, горной территории без крупных промышленных предприятий и с развитым сельским хозяйством, быть не могло. Большевикам, делавшим упор на диктатуру пролетариата, нужен был обязательно во главе пролетарский элемент, которым в тот период времени был в основном пролетариат Баку. И они посчитали совокупность доводов, «взвешивая на весах пролетарской целесообразности», которые говорят о том, что «нужно передать часть территорий исторической Армении в состав вновь образуемой Азербайджанской республики».

Армяне оказались в ситуации, когда и так потеряли в результате заключенного с Турцией Московского договора историческую

Западную Армению, а тут они потеряли еще и Арцах и потеряли Нахичеван, который тоже был преимущественно населен на тот период времени этническими армянами. С позиции современного дня и позиции армянского народа в этом решении большевиков целесообразности не было. «Тем более что в тот период времени были свежи, очень свежи, они и сейчас есть, воспоминания о Геноциде 1915 года», — отмечает он.

В результате оказалось, что Армения теряла огромные территории, а армянский этнос разделялся уже в составе одного государства — Советского Союза: в рамках Республики Армения и автономной области, населенной на 90% армянами, но в составе Азербайджана. «Это все было сделано решением Кавказского Бюро ЦК ВКПБ, а вовсе не демократическим каким-то путем, хотя формально потом якобы был проведен референдум, обстоятельства которого историки трактуют совершенно по-разному в настоящее время», — подчеркивает политолог.

Интеллигенция Армении и Арцаха, в свою очередь, никогда не мирилась с этим. И в 60-х годах поднимался вопрос о целесообразности передачи территории Нагорного Карабаха в состав Республики Армения. «Но этот вопрос не был решен по очень многим причинам, в частности, потому, что в этот период времени неожиданно появилась инициатива объединить Татарстан и Башкирию в одно тюркское государство, и в ЦК КПСС посчитали, что прецедентов создавать не надо», — рассказывает Куртов.

Однако во второй половине 80-х годов началось демократическое движение за суверенизацию Нагорного Карабаха, то есть предлагалось предоставить ему статус по крайней мере на уровне союзной республики. Далее, он касается сумгаитской резни, которая явилась следствием волны национализма, охватившего очень многие союзные республики. Он также поддержал точку зрения ведущего о том, что Карабах имеет психологическую связь с сумгаитскими событиями, став его детонатором, обнажив психологические отношения между двумя народами.

Продолжение следует.

NovostiNK.ru

Воспоминания о чутком отношении министра

Это случилось давно, еще в советское время, когда в Абхазии со своей семьей жил ветеран войны, инвалид 2-й группы Арзуманян Гайдзаг. Его предки, как и многие армяне, живущие в Абхазии, оказались не на своей родине после Геноцида армян 1915 года, который был осуществлен турецким правительством в отношении западной Армении.

После войны, когда Арзуманян вернулся домой, он начал работать в колхозе. Несмотря на свою инвалидность, он вынужден был работать, так как семья была большая, а дети были маленькими. Ветеран войны Арзуманян на заработанные деньги решил купить легковой автомобиль «Жигули» вне очереди. С этой целью он с заявлением обратился в райсоцотдел, но ему отказали. Было обидно, когда после повторного письменного обращения работники отдела с насмешкой сказали ему: «Сколько хочешь пиши и кому хочешь пиши, все равно получишь отрицательный ответ».

Я жил недалеко от дома Гайдзага, и знали мы друг друга хорошо. Однажды, когда мы встретились около моего дома, Арзуманян обо всем рассказал мне в слезах и просил помочь ему. В связи с тем, что мой отец, будучи фронтовиком, скончался дома от тяжелых ранений, полученных на фронте, мне стало жалко Арзуманяна, и я решил помочь ему. Я все изложил в заявлении, написанном мною от имени Арзуманяна на имя министра обороны Советского Союза Ф. Устинова. Через неделю Арзуманян получил из Москвы

от министра ответ на письмо-заявление.

Я хочу вспомнить строчки мною написанного заявления на имя министра: «Я прошу Вас, если Ваш ответ будет отрицательным, об этом не сообщать в райсоцотдел, так как в этом случае надо мной будут смеяться и вдвойне издеваться». Получив ответ, Арзуманян пришел ко мне с большой радостью. Открыли письмо — ответ был короткий: «Немедленно удовлетворить просьбу ветерана войны и доложить».

Хоть прошло много времени, но это дело незабываемо. Такое чуткое, гуманное отношение к простому человеку сегодня трудно представить, в это трудно поверить. После получения ответа от министра обороны через три дня первый секретарь райкома партии лично, приехав домой к Арзуманяну, предложил выбрать любой легковой автомобиль, который ему понравится, так как есть указание от министра о том, чтобы немедленно удовлетворить просьбу и доложить об этом. Арзуманян выбрал автомобиль «Нива», оплатил его стоимость, посадил за руль сына и в радостном настроении, поблагодарив представителя райкома, уехал домой отмечать за веселым столом радостное событие, куда был приглашен и я — автор этих строк.

Вреж ДАВТЯН,

член Сочинского армянского литературного объединения «Нор-Луйс»

26.03.2016 г.

ЧИНОВНИКИ – ЭТО ТРУТНИ, ПИШУЩИЕ ЗАКОНЫ, ПО КОТОРЫМ ЧЕЛОВЕКУ НЕ ПРОЖИТЬ. ПОЧЕМУ У МИНИСТРОВ ЖАЛОВАНИЕ ПОСТОЯННО И НЕЗАВИСИМО ОТ ТОГО, ХОРОШО ИЛИ ДУРНО ЖИВЁТСЯ НАСЕЛЕНИЮ ПРУССИИ? ВОТ ЕСЛИ БЫ КВОТА ЖАЛОВАНИЯ БЮРОКРАТОВ КОЛЕБАЛАСЬ ВВЕРХ-ВНИЗ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ УРОВНЯ ЖИЗНИ НАРОДА, ТОГДА БЫ ЭТИ ДУРАКИ МЕНЬШЕ ПИСАЛИ ЗАКОНОВ, А БОЛЬШЕ БЫ ДУМАЛИ. ОТТО ФОН БИСМАРК

Сіраван СЕВУНІ**СТИХИ О ЛЮБВИ**

Когда на мир ложится ночи тьма,
По солнцу я болезненно тоскую,
Часы в раздумьях провожу без сна
И среди звёзд ищу любовь земную.

Коль не найду в той темноте бездонной,
Смогу ль от скорби сердце уберечь?
Она была красавицею скромной,
Но всё ж смогла в душе костёр разжечь.

Надеждой пылкой сердце окрылила.
И мне с тех пор к покою нет возврата.
Ах, не она ли небо осветила?
Ах, не она ль зовёт меня куда-то?

Что стану делать?.. Время скучновато
Меня, спеша, несёт по жизни долгой
К причалам тем, где стану я когда-то
Седым, вконец измотанным дорогой.

Пока же я чего-то в жизни стою,
Бушуют страсти и вскипает кровь,
Искать я буду, не признав покоя,
Ту, что ответит на мою любовь.

ЕСЛИ ТЫ УЙДЁШЬ...

Если ты уйдёшь, меня покинув,
Опустеет вмиг моя душа:
Никогда в садах её долины
Молодым побегам не шуршать.

Коль твоя душа мою забудет,
Я усохшим стеблем обернусь,
Дождь и град меня навек погубят,
И тогда тебя я не дождусь.

Душу ты мою воспламенила,
Пролила на сердце дивный свет,
Я - твой пленник, ангел белокрылый!
Я - твой пленник до скончанья лет!

Я - твой пленник!.. Пусть дорога к сердцу
Моему тебя скорей ведёт.
Дай тому в любви твоей согреться,
Кто в разлуке горько слёзы льёт.

Если ты уйдёшь, того не зная,
Что я умер, что лежу во тьме,
Этот стих, любимая, родная,
Пусть тебе напомнит обо мне.

ВЕЧНАЯ ЛЮБОВЬ

Любовь в моём сердце.
Душа вся в огне...
Как боль эту сладкую
Вынести мне?

Пусть в страсти сгорю,
Но за гранью земной
Любовь моя вечно
Пребудет со мной!

ОСЕНЬ

Осень разгулялась: укрывает
Травы пожелтевшими листками.
Ветви обнажённые рыдают,
Как слезами, моются дождями.

Новой датой в сердце осень пала.
Только чувства ей не погасить...
— Ты немолод, — девушка сказала. —
Старику пристойно ль так любить?!

Ей ли знать, красивой, милой, вешней,
Как могуч с годами жар в крови,
Что сияет негасимо, вечно
В душах солнце искренней любви?!

Только мимолётный луч достался,
Чуть коснувшись моего плеча.
Путь любви моей в снегах терялся:
Ты с другим нежна и горяча.

Луч угас, и я во тьме остался.
Погрустнело небо надо мной:
Лунный диск сиял и улыбался
Для того, кто рядом был с тобой...

Вновь весна придёт (куда ей деться?!),
Только что ей мой холодный мир?!
Ты скажи, судьба, где мне для сердца
Отыскать волшебный эликсир.

ПОКА МОЛОДЫ

Много лет знакомы мы с тобою,
Только ближе душами не стали.
Жажду встречи! Сжался надо мною
И не множь сердечные печали!..

Ты опять в моё ворвёшься лето
Из степей, где льдом сковало реки,
И уедешь, забыв поэта,
Чьё ты сердце ранила навеки.

Жизнь уходит. Время быстротечно.
Наши кудри выбелит за час.
И ничто так жарко и сердечно,
Так, как юность, не согреет нас.

Так давай же ветренимся с тобою,
Чтоб сердца любовью исцелить.
Пусть душа насытится весною,
Чтоб в грядущем зимы пережить.

КОГДА ТЕБЯ НЕТ...

Мне думы тихо шепчут про любовь,
Хотя вокруг метёт пески пустыня.
Ты, как мираж, являсь, исчезла вновь...
Как без тебя, скажи, мне жить отныне?!

Мою любовь дорога увела...
Запели грустно птицы надо мной...
У родников мне душу жажда жгла,
И темень туч плыла над головой.

В тени деревьев затихли ветерки,
Сдавила сердце тишь со всех сторон...
И только сонный говорок реки...
Что для него мои печаль и стон?!

Как дальше жить? Зачем уходишь ты?
Надежду дай, что всё ещё вернётся!
Иль ты была творением мечты,
И лишь мечтой мне жить
свой век придётся?

Перевёл с армянского **Анатолий ТИХОНЕНКО**,
кубанский писатель, поэт, прозаик, философ.

**«В скором времени
произойдет ещё больше
изменений, от которых уже
никуда не деться»
Севим Дагделен**

После принятия Бундестагом резолюции о Геноциде армян немецкий депутат турецкого происхождения Севим Дагделен призналась в интервью немецкому изданию Spiegel, что для нее этот момент был долгожданным. По ее словам, она очень рада, что этот вопрос наконец обрел другой характер.

Спустя два дня после принятия Бундестагом резолюции относительно Геноцида армян многие немецкие историки и политические деятели турецкого происхождения объявили, что «события 1915 года действительно являлись геноцидом». Среди них и депутат парламента Германии от Лево́й партии и член Комиссии по внешним связям Севим Дагделен, она отметила в своей речи, что принятие резолюции о геноциде — это торжество исторической справедливости.

«Я рада, что лично принимала участие в голосовании по вопросу Геноцида армян. Очень важно называть вещи своими именами, ведь это действительно был геноцид. Сегодня Турция все ещё продолжает отрицать свои поступки, происходившие в 1915 году. Но в скором времени произойдет ещё больше изменений, от которых никуда уже не деться», — говорит Дагделен.

Отметим, что помимо Севим Дагделен в состав немецкого парламента входят около десяти депутатов турецкого происхождения, которые также проголосовали за принятие резолюции. По мнению Севим, этот документ усилит значимость гражданского общества и откроет путь к примирению двух народов.

«Геноцид армян подтверждают факты и исторические сведения не только западных историков, но и турецких. Однако в современной Турции на них по-прежнему продолжают оказывать сильное давление. Мы с коллегами намерены сделать все возможное, чтобы смыть с себя позор прошлых лет и помочь Турции достигнуть примирения с Арменией», — резюмирует Дагделен.

Нужно отметить, что Севим Дагделен, как и остальные депутаты турецкого происхождения, продолжают получать угрозы от своих соотечественников, проживающих в Германии.

Все на защиту исторической памяти о немеркнувшем подвиге наших предков!

С каждым годом всё больше и больше времени отделяет нас от великих событий, спасших мир от злой участи быть сожженным в печах фашистских концлагерей. И мировое сообщество под воздействием лживой пропаганды Запада, которому выгоден пересмотр результатов Второй мировой войны, стало забывать ту цену, которую пришлось заплатить советскому народу за то, чтобы планета и народы, ее населяющие, могли жить и развиваться.

27 миллионов советских граждан погибли в пожаре этой войны, почти вся европейская часть Советского Союза была превращена в врагом в руины. Не осталась в стороне от этой великой борьбы советского народа и Армения. Более 300 тысяч лучших сынов и дочерей Армении не вернулись тогда домой с полей сражений, то есть каждый четвёртый житель республики! Десятки тысяч армян участвовали в Сталинградской битве и в сражении на Курской дуге, в битве за Днепр и операции «Багратион», в ходе которой была освобождена Белоруссия, а также в боях за освобождение Польши, Чехословакии, Румынии, Болгарии, Венгрии, Югославии и Австрии. В штурме Берлина участвовала прославленная армянская 89-я Таманская дивизия, прошедшая со своим командиром Нвером Сафаряном от Кавказа до столицы Третьего рейха более 7500 км боевого пути.

Но помимо воинской доблести и боевой славы армянские граждане добровольно принесли на алтарь Великой Победы все свои сбережения, что составило на те деньги более 216 млн рублей. На эти средства для фронта были созданы эскадрильи «Советская Армения» и «Армянский физкультурник», танковые колонны «Армянский колхозник» и «Комсомолец Армении», на передовую были направлены 206 тысяч посылок-подарков и 45 вагонов продовольствия. А колхозники древнего Арташата собрали деньги на постройку бронепоезда «Советская Армения». За годы войны в Армении было создано более 30 новых предприятий, 110 цехов и мастерских. И все эти новые предприятия, как и построенные в ходе индустриализации до войны, производили необходимую фронту продукцию: каучук, медь, карбид, а также военное снаряжение, боеприпасы, взрывчатые вещества и средства связи. Поскольку почти все мужчины ушли на фронт, у станков стояли их родители, жёны и дети – «Всё для фронта, всё для Победы!».

Внесли свой вклад в дело Победы и верующие многочисленной армянской диаспоры во главе с Католикосом Геворгом IV Чорекчяном. На собранные ими пожертвования были построены и переданы Красной Армии танковые колонны «Давид Сасунский» и «Ованес Баграмян».

Помогали Советскому Союзу в его борьбе с фашизмом и организации армянской диаспоры: «Национальный

совет американских армян» в США, «Национальный фронт армян» во Франции, «Армянский национальный совет Сирии и Ливана», «Союз друзей СССР в Ираке», «Союз друзей армянской культуры в Египте», «Армянский фронт в Румынии», «Культурный союз аргентинских армян», «Союз помощи Армении», действующий во многих странах Латинской Америки, ряд прогрессивных организаций на Кипре, в Иордании и других странах.

Советским руководством во главе с И.В. Сталиным была дана высочайшая оценка вкладу Армении в общее дело. В обращении правительства СССР к советскому народу по случаю Победы в Великой Отечественной войне гордо звучало: «В годы Отечественной войны армянский народ с честью выполнил свой долг перед Родиной. Армяне-воины вместе с сыновьями других народов Советского Союза самоотверженно защищали свободу и независимость нашей Родины. Рабочие, колхозники, интеллигенция Армении неустанно работали во имя достижения победы над врагом».

А маршал Советского Союза Г. К. Жуков в своих мемуарах написал: «В победе над фашизмом армяне, начиная с рядового и кончая маршалом, обессмертили свои имена нетускнеющей славой мужественных воинов».

Мы, как непокоренный народ с великим наследием прошлого, должны об этом помнить и знать, не забывать и вспоминать, чтобы не лишиться своей национальной идентичности и свободы. Но сегодня этого уже недостаточно. Историческая память народа – сегодня уже не цель. Целью является его священная обязанность перед героическими предками, озаменовавшими

своё пребывание на Земле подвигами и самоотверженным служением Отечеству. Сегодня мир диктует нам очень жесткие правила жизни. Сохранив свою историческую память и передав ее грядущим поколениям, мы выживем как народ. Отказавшись от собственного исторического наследия, мы станем на путь угасания национального самосознания и погрузимся в пучину хаоса и деградации по печальному примеру украинского народа, драма которого разыгрывается у нас на глазах. Какая же главная патриотическая цель стоит сегодня перед нами как наследниками Великой Победы? Сегодня наша главная цель – это не только пассивная память о нашей героической истории, но и её активная защита от наглых и лживых нападок реакционного западного сообщества, стремящегося принизить историческую роль Советского и современного Российского государства в мировой истории человечества.

На пути реализации этой цели нам необходимо объединиться с нашими друзьями и сородичами из других стран и донести до населения всех государств историческую правду, потому что лишь общими усилиями со всеми прогрессивными силами планеты мы сможем защитить свою государственность и историческое наследие от агрессивных происков мирового империализма.

В годы войны народы страны Советов жили согласно лозунгу: «Все на защиту социалистического Отечества!», сегодня жизнь вынуждает нас трансформировать этот лозунг в новый: «Все на защиту исторической памяти о немеркнувшем подвиге наших предков!».

Арсен МЕЛИК-МИРЗАБЕКЯН.

OSTKRAFT: Стала известна фамилия будущего премьер-министра России

В апреле бывший министр финансов России Алексей Кудрин, возглавлявший это ведомство, что немаловажно, почти 11 лет – с 18 мая 2000 года по 26 сентября 2011 года, начал возвращение во власть.

Аналитический центр OSTKRAFT сообщает, что назначение А. Кудрина заместителем председателя Экономического совета при президенте России означает как минимум несколько важных событий вокруг этого нового «теневое правительство» РФ:

1) Алексей Кудрин после долгого периода затихия практически вернул себе все свое бывшее влияние, а также аппаратные возможности. Теперь Кудрин наберет полностью свою команду профессионалов, которые в течение максимум полугода смогут составить конкуренцию команде Медведева по всем стратегическим направлениям.

2) Кудрин становится «смотрящим» по всей экономической политике страны от президента, или «теневым» премьер-министром.

3) выдвижение Кудрина, как ни покажется кому-то это парадоксальным, становится еще одним свидетельством того, что Владимир Путин не собирается на следующий избирательный цикл опираться на старую команду кадров.

4) назначением Кудрина созданы все предпосылки для появления в России после выборов в Госдуму нового премьер-министра. А правительство, даже с Медведевым-Дворковичем во главе, станет исключительно инструментом проведения экономической политики Кудрина.

Խորեն ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

ԱՅՍՊԻՍԻՆ ՏԵՍԱ ՆՐԱՆ

ՏԻԵՋԵՐՔԻ ճոճքում պատկած միտք է անուամ սիրտս լուռ,
Թե՛ զվարթուն ինչքեր տեսավ, ի՛նչ մորմոքներ ու մրմուռ...
Ո՛րն էր ավել, ո՛րն էր պակաս լույս Անհայտը կիսմանս,
Մակայն սրտիս հենց կենտրոնում լուռ քնած է հիմա նա:

ՀՐԱԶՅԱ ՍԱՐՈՒԽԱՆ

... Գնաց դեպի Անհունը՝ մեր սրտում թողնելով մորմոք ու մրմուռ,
աշխարհին թողնելով Պոեզիա...

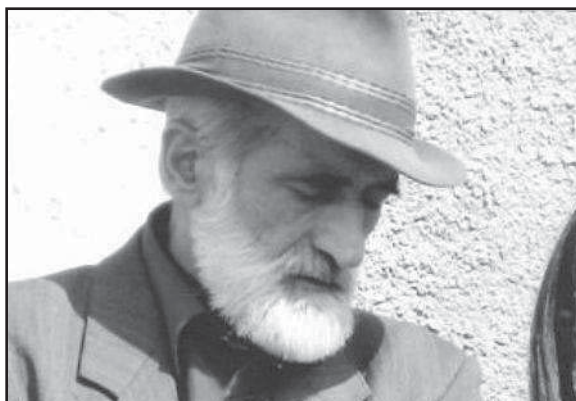
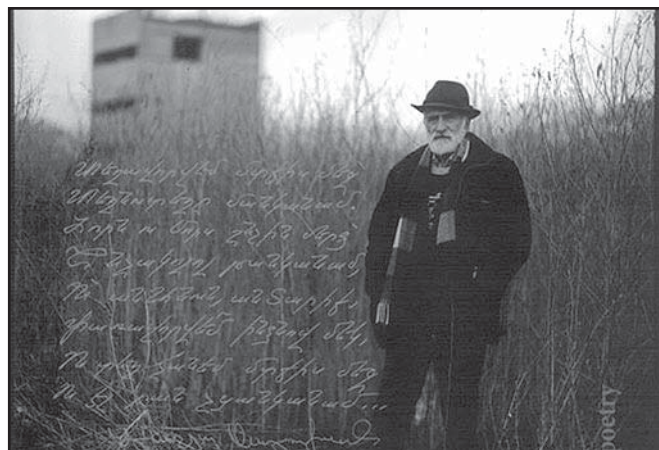
... Բանաստեղծ, ում պոեզիան սնվում էր ազգային ու համաշխարհային մշակույթի ակունքներից, ով անդադար ինքնադրոնման մեջ էր, կեցության և մարդու առեղծվածի փնտրտությունում, աշխարհին իր հոգուց և իրեն աշխարհից չբաժանող փնտրտուք, քանզի միաձուլվ էին ու փոխներթափանցող իր անձի և աշխարհի սահմանները: Բանաստեղծ, որ, բողբոջյան բնորոշմամբ, անհայտի խորքը սուզվելով՝ որոնում էր նորը, ում խոսքն օժտված էր պատկերային հարուստ և ճկուն համակարգով, բանաստեղծի փոխաբերականությամբ, մակդիրի դիպուկությամբ ու գյուտարարի ինքնատիպությամբ, ալիտերացիաների ու աստնանանների

անբռնագրես խաղով, աֆորիստիկ մտածողությամբ (վկան՝ խորախորհուրդ իր քառյակները նաև) ու ներհունությամբ, ազգային և համաշխարհային զարմանահրաշ սինթեզով, մտքի և հույզի ներդաշնակ համաձուլվածքով: Խոսքի վարպետ՝ իր ուրույն լեզվատոճով, ժողովրդական բառ ու բանի հրաշալի իմացությամբ ու նույնքան հրաշալի կիրառումով: Բառաստեղծ՝ նորաբանությունների հմուտ արարող: Վերջապես՝ անգուգական թարգմանիչ:

... Մարդ, որ օժտված էր համաշխարհային գրականության ու արվեստի խոր իմացությամբ, գեղագետի հղկված ճաշակով, սեփական ստեղծագործության հանդեպ ահավոր պահանջկոտությամբ և բժախնդրությամբ իր գրած ամեն մի բառ ու տողի նկատմամբ: Իր վարքը արբեմովի բռնեմիկ, անկանոն կենցաղից մինչև ասկետի սակավապետ, ժուժկալ համեստություն ու ներամփոփ կենսակերպ, և նախանձելի մաքրություն ու կարգուկանոն՝ հատկապես իր աշխատասեղանում:

Այսպիսին տեսա ՀՐԱԶՅԱ ՍԱՐՈՒԽԻՄԱՆ ֆենոմենը, ՀՐԱԶՅԱ ՍԱՐՈՒԽԻՄԱՆ բանաստեղծին ու մարդուն, մեր ՀՐԱԶԻՆ մեր անցած հրաշք օրերին:

... Եվ ցավս այսօր է խեղդում, և կարոտն է խեղդելու վաղը...
Հրաչյա Սարուխանը գնաց դեպի Անհունը...

ՀՐԱԶՅԱ ՍԱՐՈՒԽԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Դու իմ հետադարձ հասցեն ես միակ
Եվ իմ եզակի ճակատագիրը,
Իմ բաց երգերը, իմ վերքերը փակ,
Իմ հիշատակաց միակ Երկիրը...
Անկրկնակոչիկ Համապատմության
Սայթաքումները մեզ աղավաղել

Եվ թաց երգերս փակ վերքերիս մեջ
Սատանայաբար փորձել են թաղել,
Որպեսզի դառնամ թափառող ծրար
Չունենամ նույնիսկ հետադարձ հասցե,
Բայց մենք վերստին փարվել ենք իրար
Ու հուսաբանել Տեր մի՛ արասցե...
Դու իմ հետադարձ հասցեն ես միակ,
Իմ անկրկնելի ճակատագիրը,
Իմ բաց երգերը, իմ վերքերը փակ,
Իմ հիշատակաց միակ Երկիրը:

ՀԱՆԳՐՎԱՆԻ ԿԱՅՔ

Իրիկուն էր: Մութ էր մաղում:
Ինքնամոռաց հուշ էի ես:
Համաշխարհի մթնշաղում
Շրջում էի ուրուի պես:
Ու տեղ հասա: Չայն անձանդ
Արձագանքն էր համաշխարհի.
– Բո՛ւ փոխարեն, ա՛յ յո՛ հանցանող,
Թող մորմոքդ ապաշխարի...
Գիշերն, ասես, դեմք էր մի նեղ՝
Աչքը հառած իմ մորմոքին...
– Ա՛յ, մարմինն էլ անմեղ լինե՛ր,
Մեն-միայնակ մեղք է հոգին, –

120

Զիտրքան էլ բառեր ընտրում,
Չի ամոքվում նա բառերով, –
Հանգրվանի կայք է փնտրում
Դեզերամիտ թափառելով:

ՍԹԱՓ ԿԱՐՈՏ

Չէ՛, անհարմար չէ հարմար ապրելը.
Կյանքից եմ միայն փոքր-ինչ ամաչում:
Հոգիս կարկատող ասեղն ու թելը
Բացարձակապես ինձ չեն ճանաչում:
Գնում եմ, թողած իրերն անձնական,
Որ մի օր պիտի գանգատվեն բախտից...
Թափառանալին սփոփանքն անգամ
Չի փրկի նրանց հին կարոտախտից:
Բամբասանքների պարսը թունաքիստ
Բզգում է նաև շուրջը դիակի...
Վերք ունի նույնիսկ զգեստը հագին,
Եվ փառքի դափնին վերքն այդ չի փակի:
Իմ որբուկ գրի չ, անտերունչ իմ թոռնիկ,
Ով է խորթ փոշին ձեզից վանելու, –
Այն իմ Ձեռագիրը, ետմահու պանդուխտ,
Առանց իմ Աջի ի նչ ես անելու...
Կեցցե և կենարար մարտեղ հյուրերը:
Կյանքից եմ միայն փոքր-ինչ ամաչում:
Հոգիս կարկատող ասեղն ու թելը
Բացարձակապես ինձ չեն ճանաչում:

ԱՓՍՈՍԱՆՔԻ ԵՐԳ

Հագա՛ր երանի իմ այն օրերին,
Երբ չգիտեի բառը Տիեզերք,
Երբ անծանոթ էր ոլորտը վերին,
Երբ չէի տեսել կորուստներ ու վերք,
Երբ Ձմեռ պապի հրաշք մորուքին
Չյունն էր փայլվում երազանման,
Եվ Չյունանուշը ձմեռվա բուքին
Տոնածառի էր ուղեկցում նրան...
Այն, Ձմեռն պապի, չճերացող հուշ,
Դու նույնն ես էլի, ճերմակել եմ ես, –
Իմ այս մորուքով, ախ իմ Չյունանուշ,
Անհեթեթորեն պապ եմ գալիս քեզ:
Ախր էլ ինչպե՛ս, ինչպե՛ս ս չափստամ,
Որ տվորել եմ բառը Տիեզերք...
Որպես տխրության թեթև մի հոսանք,
Շոյի ը տարիքս, ափսոսանքի երգ:

Անձրեն անցներ, ու մամուռը փայլեր պատին:
Մի թռչուն գար ու ժամերով պատին նստեր:
Ու աչքերում իրաներ պատկերն Արարատի...
Համբերություն և տուր թռչունին, Երկնային Տե՛ր:
Ու թռչունն այդ ամեն գիշեր դուրս կանչեր ինձ
Ու շնչար հայրենաբաղձ երգի խոսքեր:
Ու արյունս վե՛րք ի վերքո ճանաչեր ինձ:
Համբերություն և տուր արյանս, Երկնային Տե՛ր:
Ու թռչունն այդ երբ հեռանար, չարտասվեի:
Ու թռչունն այդ հեռանալիս լացը զսպեի:
Ու օրերը մեկի կ-մեկի կ ետ դարսվեին...
Համբերություն և տուր օրերին, Երկնային Տե՛ր:
Ու երևար նախնաշխարհի կենտրոնը վե՛ր:
Երկինքը՝ բառ, ու երկիրը՝ բառի ստվեր:
Ու լինեինք, չլինեինք թռչունն ու ես...
Համբերություն և համբերանքիդ, Երկնային Տե՛ր:

ՀԱՎԵՏ ՊԱՐՏԱՏՈՒ

Օ՛ անցյալիս պատկեր – ժառանգալի տեսքով,
Որպես մենամորմոք հանդիսատես
Խանդաղիտակով եմ խորքը նայում ես քո,
Չլինի թե անօգ խանդս ատես:
Ապշահարի աչքով նշմարում եմ հիմա

Այն ամենը, ինչ որ չէի տեսել.
Դափնիներից խորշոդ անփառունակ մի մահ
Եվ մահագարդ կյանքի մի հին տեսիլ:
Եվ տեսիլն այդ, զգված անփառունակ մահին,
Ինձ քաշում է դեպի անշարժություն,
Որ խոնջանամ գոնե քեզ նայելուս պահին...
– Օ ջանքերի հեզանք իմ շաշույթուն:
Մնջախաղի տեսքով անցյալիդ իմ պատկե՛ր,
Ոտնագնաց քունն եմ, ինչպես կայի...
ԵՐԿՆՔԻՆ ու ԵՐԿՐԻՆ՝ հագա՛ր ու մի պարտքեր, –
Այս կարճատև կյանքում ինչպե՛ս տ առալի:

ՄԱՐԿԱՆ ՏԵՍԻԼ

Հոգեվարքի այն պահն է հենց,
Երբ ոլորտից իր հեռամերձ
Հրաժեշտ է հղում Հոգին, –
Եվ անտարբեր ու անհաղորդ
Ուրուի պես արդեն աղոտ
Սգվորների խուլ մորմոքին,
Ես մարմնող Մարմինն իր այն,
Նրա ձայնն եմ լսում միայն
Եվ ճախրանք եմ միայն դիտում...
«Մնաս բարո՛վ, մարմին իմ հեզ,
Իմ վրիպյալ ողբերգ ու երգ, –
Մինչ անվրեպ մի հանդիպում»:

ՈՐՊԵՍ ՍՐՏԱԲՈՒՆ ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՁՅՈՒՆ

Չորս չափուժներից կուշտ եմ լիաչափ,
Չե՛մ ավաղելու, օրհասը երբ գա,
Զի երկբայել են օրերն իմ հաճախ,
Քան հաճախակի եղել աներկբա, –
Զի մինչև անգամ կասկածել եմ, Տե՛ր,
Թե խաչչելության այն ցերեկը նույն
Արդյո՞ք գոհափառ գավակդ գիտեր
Ով է, որտեղից և ուր է գնում, –
Զի վարանամիտ որքան էլ ջանամ,
Ի՛նչ եմ անելու թառամելուց գատ,
Հո չե՛ս թողնելու՝ ինձ թշնամանամ –
Հարբեմ-շնանամ, դառնամ ելուզակ...
Հրաշագոծի՛ր՝ մաղվեմ ինքնակամ,
Որպես սրտաբուխ հրաժեշտի ձյուն,
Չորս չափուժներից
Չորս տախտակ անգամ
Հետս չտանեմ հավիտենություն:

Ծաղկաթերթերն արդեն թափվում են ցած.
Չյան պատրանք է անվերջ ձյուն անձմեռ...
Ի՛նչ տեսք ունի, տեսնես, թաքուն կեցած
Արտաժամանակյա բուն Անձը մեր,
Որ նիրհում է, պոետ, մեր մահից էլ անդին,
Փառքերի մեջ հանուր անմահության,
Հղանալով ընդհուպ իր մշտություն անդրին՝
Պատրանքների երկրում ծաղկի ու ձյան:

ՆԱԽՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Երբ Միտք էր միտքն իմ,
Միտքն իմ երբ ի նքն էր,
Երկինք էր միտքն իմ,
Ինքն իր երկինքն էր.
Երկինքն իր Մարմին,
Երկինքն իր Հոգի, –
Իր անիրական
Երկինքն իրոքի...

ԼՈՒՍԱՎՈՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

2015 թ. դեկտեմբերի 12-ին, Երևանում տեղի ունեցավ «Լուսավոր Հայաստան» կուսակցության հիմնադիր համագումարը: Այս իրադարձությունը առանձնանում էր նրանով, որ ի տարբերություն հայաստանյան քաղաքական ուժերի մեծ մասի «Լուսավոր Հայաստան»-ը քաղաքականություն է ներկայանում նոր դեմքերով, նոր գաղափարներով և որակապես նոր լուծումներով:

Հիմնադիր համագումարի ընթացքում, կուսակցության խորհրդի նախագահ ընտրվեց ԱԺ անկախ պատգամավոր **Էդմոն ՄԱՐԻՔՅԱՆԸ**: Կուսակցության խորհրդի կազմում ընդգրկված են գիտության, ձեռնարկ-գյուղատնտեսության, քաղաքացիական պայքարի բոլոր անցած ակտիվ և պայքարող քաղաքացիներ, որոնք, իրենց կարճատև հանրային գործունեության ընթացքում արդեն հասցրել են կուսակցի բավական մեծ և հաջողված փորձ:

Հիմնադրվելով 2015 թ. դեկտեմբերի 12-ին, «Լուսավոր Հայաստան» արդեն ակտիվ գործունեություն է ծավալում Հայաստանի ողջ տարածքում: Այս պահի դրությամբ, կուսակցությունն արդեն հիմնել է 5 տարածքային ստորաբաժանումներ Երևանում և մարզերում (Վանաձոր, Նոյեմբերյան, Միսիան և Արարատ), իսկ առաջիկայում կստեղծվեն ևս 3 ստորաբաժանումներ Հայաստանի տարբեր քաղաքներում:

«Լուսավոր Հայաստան»-ը գործելու է ընդդիմադիր դաշտում: Լինելով կրթված մասնագետների առաջադեմ թիվ, կուսակցությունն իր առջև խնդիր է դրել առողջացնել և արդիականացնել Հայաստանի քաղաքական համակարգը ստեղծելով նոր քաղաքական մշակույթ և առաջ բերելով կառավարման արդիական և արդյունավետ տեխնոլոգիաներ:

«Լուսավոր Հայաստան» կուսակցությունը հանդես է գալիս քաղաքական սերնդափոխության պահանջով: Մակայն ոչ թե

գուտ կենսաբանական սերնդափոխություն, երբ հին սերնդի քաղաքական գործիչներին փոխարինում են նույն արժեքներն ու սկզբունքները դավանող երիտասարդ կադրեր, այլ քաղաքական որակյալ սերնդափոխություն, որը քաղաքական դաշտ կրեթի արմատապես տարբերվող արժեքային համակարգ ունեցող գործիչների օժտված նոր և մրցունակ գիտելիքներով, որոնք Հայաստանը կդարձնեն ոչ թե գոյատևող, այլ զարգացող պետություն:

Հայաստանում ստեղծվել է համակարգային անհավասարությունների դաշտ, որը պետությունը կանգնեցրել է սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամի առջև: «Լուսավոր Հայաստան»-ի գլխավոր նպատակներից մեկը Հայաստանում հավասար հնարավորությունների միջավայր ստեղծելն է բիզնեսի, գիտության, քաղաքականության և մի շարք այլ բնագավառներում: Այս խնդիրների լուծման բանալին քաղաքական համակարգում է:

Կուսակցությունը պատրաստվում է ակտիվորեն մասնակցել առաջիկայում անցկացվելիք տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին, մասնավորապես Հայաստանի 2-րդ և 3-րդ ամենամեծ քաղաքներում՝ Գյումրիում և Վանաձորում: Մա ևս մի կարևոր հանգամանք է, որով «Լուսավոր Հայաստան»-ը տարբերվում է մյուս ընդդիմադիր քաղաքական ուժերից, քանի որ վերջիններս գլխավորապես կենտրոնացել են նախագահական և խորհրդարանական ընտրությունների վրա և

անտեսել ՏԲՄ ընտրությունները, որտեղ մեծամասամբ հաղթել է իշխանությունը, իսկ հետո իր տեղական ռեսուրսներն օգտագործել համապետական ընտրությունների կեղծման համար:

«Լուսավոր Հայաստան»-ը որդեգրել է ֆինանսավորման թափանցիկ և ժամանակակից ժողովրդավարական մոդել: Կուսակցության ֆինանսավորումը կատարվում է երկու հիմնական աղբյուրներից՝ անդամավճարներ և դրամահայթայթման երեկույթներ, որին ներկա են գտնվում կուսակցության համակիրներն ու բոլոր նրանք, ովքեր ցանկանում են ներդրում կատարել «Լուսավոր Հայաստան»-ի գործունեության մեջ: Ներդրումներ կարելի է կատարել նաև էլեկտրոնային տարբերակով կուսակցության ինտերնետային կայքում: Ֆինանսական հոսքերի և ծախսերի ամբողջ գործընթացը թափանցիկ է և ներկայացվում է կուսակցության հրապարակային հաշվետվության միջոցով:

«Լուսավոր Հայաստան» կուսակցության նպատակն է Հայաստանը դարձնել 10 միլիոն հայերի երկիր, երբ աշխարհի ցանկացած ծայրում ապրող յուրաքանչյուր հայ կցանկանա իրեն նույնականացնել Հայաստանի Հանրապետության հետ Հայաստանը դիտելով իր անփոխարինելի և հզոր երաշխիքն ու թիկունքը համայն աշխարհում: Հայաստանը չպետք է լինի բեռ սփյուռքի ուսերին, Հայաստանը պետք է լինի հնարավորություն սփյուռքի համար: Դրա համար, նախ և առաջ, հարկավոր է կառուցել դինամիկ զարգացող և ամուր պետություն, որը հնարավոր է միայն ժամանակակից և մրցունակ գիտելիքներ ունեցող, պարկեշտ և մաքուր կենսագրությամբ անհատների ջանքերով, ովքեր հասարակության հետ կաշխատեն բաց, թափանցիկ և ազնիվ ճանապարհով:

ՍՈՐԱՑՎՈՐ ԱՐԺԵՔՆԵՐ

Ճապոնացիները իրենց ողջ պատմության ընթացքում պահպանելու սերնդեսերնդ են փոխանցել այն գեղեցիկ ու հատկանշական արժեքները, որոնք բնութագրական են իրենց ժողովրդի ու պատմության համար: Յուրաքանչյուր անգամ անդրադառնալով ճապոնական մշակույթին, այս կամ այն ոլորտին համոզվում ենք, որ գեղեցիկի ճշմարիտ պահպանումը կախված է ժողովրդից:

=Քարի սովորություն=

Արցախյան գյուղերից մեկում մի շատ բարի սովորություն է պահպանվել: Երբ մեկի տանը մի որևէ առիթով սեղան է բացվում, չեն մոռանում աղբյուրներին, հրավիրում են գյուղի ամենաչքավոր մարդկանց ու տան անդամի պես պատվավոր տեղում նստեցնում, որ մարդն իրեն ընդունված, սիրված ու հարգված գգա:

Մրա գաղափարը պիտի համարենք.

– Եթե չգիտես ինչպես վարվել, վարվիր մարդկայնորեն: Փող հնչեցնելու, «փայ գցելու» փոխարեն բարձրացնել ու սիրենք մարդկանց, գուրգուրենք ու պատվով տանք գրկվածին: Զե որ նրանք էլ մեր Հոր գավակներն են, մեր եղբայրները, մեր քույրերը:

=Քրիստոնեական սովորական արարք=

«Ակլատիզ»

Մեծ Պատի առաջին օրվա կարևորագույն գործը Պատը խորհրդանշող «Ակլատիզ» կախելն է:

Պատից յոթ շաբաթ առաջ պապի տեսքով տիկնիկ է կարվում և դրվում տխի վրա: Մոխի վրա յոթ փետուր է խրվում և կախվում է պատից:

Փետուրները Պատի յոթ շաբաթներն են: Ամեն շաբաթվա վերջում հանվում է փետուրներից մեկը:

«Ակլատիզ»-ը կախելիս ասվում էր. «... շնորհավոր Մեծն Պատ, բարով հասանք Ձատիկը ուրախ սրտով, ցամաք աչքերով, պապին շնորհավորենք, տեսեք թևավորված ոտները կախ արեց մեր երդիկովը», ծանր-ծանր նստեց, բարով պապի բմբուլները պոկելով տկտրացնենք, ումբրը լորի պոչ շինենք (այսինքն՝ կյանքը լորի պոչին նման կարճացնենք), հետ աճենք, «գնա, քարափների տակին տապ տա»:

Հիշելով մանկության օրերը՝ Մոսե տառապանքներ էր անում:

– Մեր ժամանակ Պատի օրերին կովածները պիտի բարիչեին, թշնամությունը մեկ մեկի

նկատմամբ վերանում էր, հարսները տան բոլոր անկյունները մաքրում էին, էլ օրերին երգելու ու պարելու իրավունք ունեին միայն տղամարդիկ, աղջիկների ու հարսների համար էլ մեղք էր:

=Եկեղեցի մտնելիս կնոջ գլխաշոր կրելու իմաստը=

Համաձայն Մուրբ Գրքի՝ տղամարդը ստեղծված է Աստծո պատկերով և կերպարանքով: Նրա գլուխը Քրիստոսն է, ուստի նրա կյանքում անդրադարձնում է Աստծո փառքը, ուրվագծում է Քրիստոսին:

Կնոջ գլուխը տղամարդն է ամուսինը, ուստի նա էլ իր կյանքում պետք է անդրադարձնի իր ամուսնուն ուրվագծելով նրան: Տղամարդը եկեղեցում պետք է իր գլուխը բաց պահի, քանի որ աղոթքի պահին, պատարագի պահին իր մտքերն ու խոհերը պետք է բաց լինեն Աստծո առաջ, և ոչինչ չթաքցնի, այլ մաքուր սրտով կանգնի Աստծո առաջ: Կինը, ծանկտելով գլուխը, ազատորեն կանգնում է Աստծո առաջ, խոնարհությամբ որպես միայն Աստծուն նվիրված: Երբ կինը բաց գլխով է կանգնում Աստծո առաջ, նշանակում է նա չէ, այլ իր ամուսինն է կանգնած:

Ուստի գլխաշորը անհատականացնում է կնոջը Աստծո առաջ, այլ ոչ թե նսեմացնում:

Լևոն ԿՍՉԱՐՅԱՆ

«Հայ զինվորին արիություն եւ քաջություն չեմ ուզում մաղթել, քանի որ դրանց կարիքը եւ պակասը չկա»

Հարցազրույց Մայր աթոռի Յոգեւոր-կրթական բարձրագույն հաստատությունների վերատեսուչ գերաշնորհ տեր Գեւորգ Եպիսկոպոս Սարոյանի հետ:

– Սրբազան, հայ-ադրբեջանական չհայտարարված պատերազմի այս ընթացքում մեր հոգեւորականները շփման գոտում հայ զինվորի կողքին են, ոգեւորում են, աղոթում նրանց համար՝ միեւնոյն ժամանակ ձեռքում ամուր պահելով զենքը...

– Հայ զինվորի կողքին կանգնելու ավանդույթը խորը պատմական արմատներ ունի, այն հասնում է մինչեւ Դ դար: Սակայն մինչեւ այս ավանդույթի մասին խոսելը պետք է նկատել, որ մեր քրիստոնեական գիտակցության մեջ հավատքն ու հայրենիքը միեւնոյն հարթության վրա են գտնվում, պատահական չէ, որ Դ դարի կաթողիկոս Ս. Վրթանեսը սրբացրեց հայրենիքի համար ընկածներին: Իսկ Վարդանանց պատերազմն արդեն ձեւավորեց մի ավանդույթ, որը ուղենշային դերակատարություն ունեցավ հայ ժողովրդի պատմության ընթացքում, այն այսօր էլ առաջնորդում է հայ զինվորին մարտի դաշտում:

– Փաստորեն, մեր պատմության հետ ենք ծառանդել: Իսկ խորհրդային կարգերի՞ ժամանակ...

– Խորհրդային կարգերի ժամանակ եկեղեցին այդքան հզոր չէր: Եկեղեցին շատ հոգեւորականներ չուներ, սակայն անկախության վերականգնումից հետո հիմնվեց բանակի հոգեւոր հովվությունը: Մասնավորապես Գարեգին Բ Վեհափառ Հայրապետի ջրջանում բանակի հոգեւոր առաջնորդությունն ավելի ամրապնդվեց, կնքվեցին պայմանագրեր պաշտպանության նախարարության հետ, որն այսօր դարձել է մեր եկեղեցու առաքելության անբաժանելի մի մասը լինել հայ զինվորի կողքին:

– Սնորհադաշնակալ այսօրվա չհայտարարած պատերազմի՞ դուք տեղեկություն ունե՞ք, թե քանի հոգեւորական է ծառայում բանակում եւ մեկնաբանե՞ք, խնդրեմ, Մայր աթոռի դերն այս օրերին:

– Նախ նշեմ, որ Հայոց բանակում վաթսուհինգ ավելի հոգեւորականներ են ծառայում իբրեւսպասավորներ, որոնց առաքելությունն է ամուր պահելու հայ զինվորի մարտական ոգին, նպաստելու նրա քրիստոնեական գիտակցության պահպանմանը կատակապես պատերազմական իրավիճակում: Վստահաբար այս գործոնն պետք է վերագրել այն իրողությունը, որ հայ զինվորները մարտի դաշտում միշտ պահպանել են պատերազմի էթիկան՝ ի տարբերություն ագրեսիոն հանրակրթության, որոնք վերջին դեպքերին վերստին իրենց դրսևորեցին իբրեւ վայրագ եւ բարբարոս կոտանքների ենթարկելով երկու ծեր ամուսինների, որոնց նկարներն արդեն արտասահմանյան մամուլում են հայտնվել: Ինչ վերաբերում է Մայր աթոռի դերակատարությանը, ապա վստահ եմ, որ կարիք չկա ավելորդ անգամ կրկնելու, որ Հայոց եկեղեցին իր հովվապետի առաջնորդությամբ մինչեւ վերջ ժողովրդի կողքին

է, ավելին՝ նրան քաջալերում եւ հուսադրում է երբեք տեղի չտալ թշնամու սաղարաններին, սա այսպես է եղել հարյուրամյակներ շարունակ: Էջմիածինն ամեն վայրկյան հետեւում է սահմանում տեղի ունեցող զարգացումներին: Միաբաններից արդեն ցանկություն հայտնողներ են եղել մարտադաշտ մեկնելու, վստահ եմ, երբ պահը հասնանա, Հայոց եկեղեցու ողջ հոգեւոր դասը զենքը ձեռքին կպաշտպանի մեր հայրենիքը, մինչեւ վերջին շունչը կմարտնչի թշնամու դեմ:

– Հոգեւորականներն ինքնակա՞մ են գնում բանակ:

– Հոգեւորականները նշանակվում են Հայոց բանակում, որպես հոգեւոր սպասավորներ, քարոզիչներ, ովքեր ապրում եւ կիսում են նույն զինվորի կյանքը: Հակառակ այն բանի, որ նրանք որպես հոգեւորականներ են ծառայում բանակում՝ բազմիցս լսում ենք, որ հաճախ զինվորի հետ զենքը ձեռքին հսկում են հենակետերը: Իհարկե, այս պահին մարտի դաշտում նույնպես կան հոգեւորականներ, վստահ եմ՝ Արցախի թեմի հոգեւոր դասից նույնպես կլինեն մասնակիցներ, ինչպես որ ժամանակին է եղել: Համաճանցում, ի դեպ, հրապարակվել էր երկու հոգեւորականի նկար՝ զենքերը ձեռքներին, մեկնաբանության մեջ ասվում էր, որ չկա ավելի հուզիչ բան, քան երբ հայ հոգեւորականն իր զինվորի կողքին է: Նշեմ նաեւ, որ վերջին շրջանում Արցախում ծառայող երիտասարդ սարկավագներից Հովհաննես Գալստյանը, որ նախանցած տարի էր ավարտել ճեմարանը, գլխի հատվածում վիրավորվեց թշնամու գնդակից: Այսօր նա հայրադարձեց շարունակում է իր սպասավորությունն այն վեհ գիտակցությամբ, որ հոգեւորականի պարտքն

է լինել իր ժողովրդի հետ, ամենադժվար պայմաններում: Այս առիթով ուզում եմ հիշել Սեւանի Վազգենեան հոգեւոր դպրանոցի պատմությունից մի հիշարժան դրվագ: Դպրանոցը հիմնադրվել է ներկայիս Հայրապետի կողմից, ինքն էլ հանդիսանում էր վերատեսուչը: 1992-1993 թվականներն էր, երբ դաժան մարտեր էին ընթանում Արցախն ազատագրելու համար Դպրանոցի սաներից մի խումբ մոտենում է Գարեգին Սրբազանին, թույլտվություն խնդրում, որպեսզի գնան Դարաբաղ՝ մասնակցելու կռիվին: Վեհափառ Հայրապետը տարիներ հետո միշտ հպարտությամբ է հիշում այս դրվագը, նշելով, որ իր համար սկզբնապես լուրջ մտորումների տեղիք է տվել սաների խնդրանքը, երկար մտածելուց հետո որոշել է սաներին հորդորել առայժմ ձեռնպահ մնալ, իրենց հայրենասիրությունն ուսման միջոցով արտահայտել, երբ պահը հասնանա, ապա անպայման իրենք էլ մասնակից կլինեն մեր ժողովրդի պայքարի սրբազան գործին: Ես վստահ եմ, որ այս ոգին այսօր էլ մեր հոգեւոր կրթական բարձրագույն հաստատությունների սաների մեջ գործում է: Ի դեպ, քիչ առաջ զանգահարեց Գեւորգյան ձեմարանի տեսուչը եւ ասաց, որ սաները ոտքի են ելել ռազմաճակատ մեկնելու վճռականությամբ, այս պահին հանդարտեցրել ենք նրանց, խոստանալով, որ իրենց ցանկությունն ու պատրաստակամությունը չի անտեւիլ, եթե առիթ ներկայանա: Ես հավատում եմ, որ մեր բանակը հաղթանակով է դուրս գալու նաեւ այս վիճակից: Տեսնում եմ, որ մեր ժողովուրդը նույնպես շատ կազմակերպված է, հակառակ մեր նահատակների, մենք բարձր գիտակցություն ունենք, եւ այդ գիտակցության շնորհիվ հաղթանակելու ենք: Մենք հաղթելու ենք անկախ այն բանից, թե թշնամին ինչ հզոր զենքեր ունի այսօր, վստահ եղեք, որ պարտություն է կրելու, որովհետեւ ոգի չունի, իսկ մեր ժողովուրդը ունի անկյտորում ոգի եւ պայքարելու կամք: Մեկ անգամ եւս առիթն օգտագործելով ուզում եմ շեշտել, որ այն մարդիկ, որոնք ասում են, թե հայ ժողովուրդը չի կարողանում համախմբվել, ուղղակի փորձում են պառակտել մեր ազգը: Պատմությունը փաստում է, որ ցանկացած վտանգի դեպքում հայը կարողացել է համախմբվել եւ մի կողմ դնել այլ հարցերի շուրջ եղած տարաձայնությունները: Սա շատ դրական երեւույթ է եւ արժանի է բարձր գնահատականի, ամենավաղ այսօր:

– Ձեր մաղաթը:

– Հայ զինվորին արիություն եւ քաջություն չեմ ուզում մաղթել, քանի որ դրանց կարիքը եւ պակասը չկա, այլ միայն հաղթանակ եմ մաղթում: Աղոթում եւ խնդրում եմ Բարձրեալ Աստծուն, որ պատերազմը շուտով ավարտվի, յուրաքանչյուր հայ զինվորի կյանքը մեզ համար թանկ է:

Չորուցեց Սամվել ՂԱՆԻԵԼՅԱՆԸ

Հարյուր և մեկ ապրիլ

24 ապրիլի, 2016 թիվ, քաղաք Կրասնոդար, Մուրբ Սահակ և Մուրբ Մեսրոպ հայ առաքելական եկեղեցի, օջախը հայի հույսի, հավատի ու սիրո... Այստեղ ամենուր անմոռուկ է ու մեխակ, և հայոց եռագույնն է հովանին խաչքարերի, թխահեր պատանիների ու դեռատի հայուհիների, որ դիմավորում են հայերին: Եվ հայերը գալիս են ու գալիս կրծքներին անմոռուկ ու եռագույն, աչքներին քարացած արցունք այն գողտրիկ մանուկների համար, որ հանգան մոր ցամաքած կրծքին, այն պատանիների համար, որ չապրեցին երանություն սիրո և խոնարհ հայուհիների, որ չմայրացան...

Հայակերն առավել անողորմ էր, քան մահն ինքը: Ոմանք խաչվեցին ու փացին անխաչ, ոմանք փրկվեցին՝ փալավ մոլոր, անհայրենիք, երբ որ Հայրենիք ուներին, ու անհող, երբ որ ուներին հող: Ապա ծնվեց կարոտը, հայի՝ կարոտը, անհագ, անբուժելի:

Եվ հարյուր տարի մենք լացեցինք...

Այսօր հայերը եկան՝ ակնածանքով, հազար-հազար, նախապապերի կանչով, 101-ը գրկած, բայց խրոխտ: Զարթոնքի առավոտ է, բավ է լացել. մենք երգ ենք ու պար, մեր ծիրանին դուռուկ է դառնում ու մեղեդի, մենք քար ենք ու պայքար: Պատմություն ունենք և պետություն: Մենք մեր սարերից անկոտոր լեռնություն ունենք ու անխախտ հավատ...

Մուրբ պատարագին Ռուսաստանի Հարավային Թեմի Առաջնորդ եպիսկոպոս Մովսես Մովսեսյանի ձայնն արձագանքում էր շուրջ բոլոր, և ամեն ոք աղոթում էր.

«Տեր, կեցո դու զհայրս...»

Փոքրիկ «Օրծեռնակաբերդ»-ն արյունվեց մեխակների կարմիրով, և բեմահարթակ ելավ մի ողջ պատմություն, որ ներկայացրին Պաշկովկայի հայ մշակույթի կենտրոնի հարյուրից ավելի սաներ: Մի շնչով անցան եղեռն ու զարթոնք, պատերազմ ու հաղթանակ, Արցախ ու միասնություն՝ ասմունքով, բեմադրություններով, երգեր ու պարերով, դիմ - դուռուկով: Խառնվեցին հառաչ ու ժպիտ: Մեխակները խոնարհվեցին: Մոմերը հանգան:

Զարթոնել է լառն. Հայրողիները տեղյակ են արդեն, որ մի ժամանակ մեր պատմությունը խլեցին մեզնից, ու ինչ-որ մեկը նվիրեց սրան-նրան: Վերջիններս գողացան մեր պապերի գերեզմաններն անգամ, քանի որ իրենք նախնիներ չունեն, ոչ էլ պատմություն:

Հարյուր հատ մպիվան ապրիլ ապրեցինք:

Առաջին ապրիլ՝ հարյուրից հետո... Դու էլ բերեցիր կրակոց ու գոհ: Մենք կովի ելանք մեր Դավթի նման, ելանք ազգովի, թե ծեր, թե մանուկ, ու մեր չորս օրից աշխարհ զարմացավ:

Դիմացիր, Արցախ, դու կոչում ունես, առաքելություն. շնչառությունն էս հայոց հարության: Դեռ կապաքինվի մեր Հայրենիքը՝ խեղանդամ, կոնատ: Նրանք սարսափում են մեր ապրիլից, մեր ապրելուց, մեր մահից անգամ:

Այսօր հայ մայրը զինվոր է ծնում, ու ահ չունենք մենք, մեզ համար մեռնելն էլ ապրել է: Տիրահոջակներ, ձեռք քաշեք մեզնից, մենք արարում ենք, գնացեք դուք ձեր հովվությունն արեք: Գիտե՛ք քանի Հայկ ու Տիգրան, Միհր, Դավիթ, Ավոներ են դիրքեր պահում...

... Դրոշները պարում են: Եկեղեցին մխում է: Մանուկները նման են անմոռուկների:

Նրանք դատապարտում են.

– Աշխարհ, դու պարտք ես, պարտք ես իմ ազգին:

Տասներկու հայուհիներ, ինչպես տասներկու պոյուն, հիշում են ու պահանջում:

Հիշենք, որ ապրենք, նրանց արյունն է մեր երակներում:

Եվ դուռուկը թախիժ է բերում, դիմը՝ հաղթանակի տարափ, ու թնդում է պարը: Ասես կայծեր են թռչում «Արին – Բերդ» համայնքի տղաների ձեռնազարկից, ու համոզվում ես, որ այդ ձեռքերը զենք էլ կբռնեն ու նոր հաղթանակ կբերեն ազգին:

160

Ավարտը Շառլ Ազնաուրի Հայաստանն էր, որ հպարտության զգացումով լցրեց հոգիները: Հաղորդավարները հրաժեշտ տվեցին, ու սկսվեց մի նոր հանդես:

Սթափվեց հայ ոգին: Պատանիները շրջան կազմեցին և դիտլի նվագակցությամբ պարեցին՝ հնչեցնելով հայ ազգային-ազատագրական երգեր, աղջիկներն էլ բոլորվեցին նրանց շուրջն ու «Քոչարի» բռնեցին, թիկունք դարձան: Մարդիկ, որ խմբերով եկան, հեռացան մեկ-մեկ ավստոսալով: ասես նոր են թողնում տուն ու հայրենիք: Գնացին, որ գան, երբ մյուս անգամ նրանց կկանչի մայիսն հաղթական, ու կդիմավորեն Սուրբ Սահակ

և Սուրբ Մեսրոպ եկեղեցին ու Պաշկովկայի հայ մշակույթի կենտրոնը:

Անցավ դարը եղեռնական: Բարև, նոր դար, վերածնության ու միասնության, հաղթանակի ու հիշատակի դար, սերմանի ր մեր պատմությունը սերունդների մեջ, որ հայոց Անմոռուկը չթառամի: Թող ամեն ապրիլ նոր անմոռուկներ բերի՝ կուսական շաղով, արցունք-առեջով, ծնվեն նոր քաջեր, ու նոր երգեր հնչեն մեր միացյալ ազգի ու հզոր հայրենիքի մասին:

Հայն ունի ապրիլ ու մայիս ու ունի:

Խաղաղություն ամենեցուն...

Գալինա ՍԱՐԳՍՅԱՆ
Լուսանկարները՝ Բ. Վ. ՄԻՒԹԱՐՅԱՆԻ

ԳՆԱՄ ԱՐԱԳԻԼ ՀԱՇՎԵԼՈՒ

Այս շարադրանքն ինձ արագիլները հուշեցին:

Ուժեղ քամին պոկել, ցած էր բերել արագիլի բույր: Մարդիկ տներից դուրս էին թափվել, նայում էին մոլորված թևավորների գույզին, ուզում էին ինչ-որ բանով օգնել, բայց այդ պահին տեղ հասան փրկարարներն ու գործն իրենց ձեռքը վերցրին: Աստիճանը վերև ձգվեց, համազգեստ հագած տղան մագլցեց մինչև պուռի կատարը, իսկ ներքևում սկսեց եռուզեռ: Մեկը տնից տախտակներ ու մուրճ բերեց, մյուսը վագեց մեխերի ետևից, կանաչ բիլն բարձր տվեցին, որ միջի փետուրները հանեն, երեխաներն առվի եզրից ցախ ու շիվ հավաքեցին, մինչև որ բույրը շյուղ առ շյուղ հյուսվեց, տեսքի եկավ ու դարձավ առաջվապես:

Հետո մի ամբողջ փողոց իր հոգսն ու ցավը մոռացած հավաքվել էր էլեկտրայան շուրջն ու սպասում էր արագիլների գալուն: Երբ

վերջապես նրանցից, առաջինը զգուշավոր թևաբախումով նախ պտույտներ տվեց և հետո իջավ նոր բնի մեջ, հավաքվածները խորը շունչ քաշեցին, իսկ մեկն ամփոփեց բոլորի մտածմունքը. «Մարտը էլ են շնչավոր, սպրելու իրավունք ունեն»:

Օրեր անց մարդաշատ մի վայրում հիշեցի ու պատմեցի արագիլների դեպքը: Ներկաներից մեկը լսեց ու ասաց. «Բան էք գտել անելու: Հիմա դրա ժամանակն է»: Մարդը երևի ուզում էր ասել, թե կան դրանից ավելի կարևոր գործեր, թե միայն պարապ մարդիկ իրենց թանկ ժամանակը կվատնեն թռչնաբույն տեղադրելով և, ընդհանրապես, այս կյանքում ամեն ինչ ունի հերթականություն: Սկզբում կարևորներն են, հետո գալիս են անկարևորները:

Առաջին դեպքը չէր, որ նման կարծիք էի

լում: Ընդհանրապես քիչ չեն նրանք, ովքեր միշտ գիտեն, թե երբ ինչ է պետք անել և երբ ինչ պետք չէ անել: Դրանք այն մարդիկ են, ովքեր առաջնորդվում են ստորադասման հատուկ աստիճանակարգով, նրանց համար սկզբունքային կարևորություն ունի «հիմա»-ի ու «հետո»-ի հստակ տարանջատման պայմանը, իսկ եթե հանդգնել ես խախտել ժամանակային պայմանականությունները, եթե դու դեռ այնքան հասուն չես գտնվել հասկանալու, որ ամեն բան իր նախանշված ժամանակն ունի, այդ դեպքում դու ոչ միայն սահմանափակ ընկալումներ ունես, այլև քո թեթևամիտ էգոիզմով զրկում ես հանրային շահը, որովհետև այդ շահն ամեն օր, ամեն վայրկյան ականջներդիդ տակ կրկնվում է, թե ինչն է առաջնայինը և դու միշտ մնալու ես լուսանցքում, եթե շփոթել ես հիմնականի ու անեականի տեղերը:

Գարծում էք սա ընդամենը կամակոր վերաբերմունք է, որ կարելի է քամախել

1992-ին հայ գիտնականը Վազգեն Սարգսյանին առաջարկել էր իր ստեղծած մեկ հրթիռով հաղթանակած ավարտել Ղարաբաղյան պատերազմը

Աշոտ Աղաբաբյանի մեծ աղմուկ հանած ու մի քանի անգամ հրատարակված «Մենակը» հայտնի վեպում մի դրվագ կա, որտեղ հանրահայտ գիտնականը 1992 թ-ին հանդիպում է Վազգեն Սարգսյանին և առաջարկում ստեղծել մի հրթիռ ու դրանով ավարտել պատերազմը: Հեղինակը ժամանակին հանդիպել և այս թեմայով գրուցել է և՛ Սպարապետի, և՛ մեծանուն գիտնականի հետ: Երկուսն էլ հաստատել են այդ պատմության իսկությունը, սակայն կառավարությունն այն ժամանակ միջոցներ չի տրամադրել (կամ չի ունեցել) հրթիռի համար:

Ճիշտ է, գիրքը գեղարվեստական է, սակայն զուտ փաստերի վրա է հիմնված: Ներկայացնում ենք «Մենակը» գրքի «Միայնակ գայլը» ենթավերնագրով հատվածը, որը խիստ կհետաքրքրի մեր ընթերցողներին:

Առնո Սարոյանը ամիսներով փակվեց Զիկատարի իր մենաստանում: Գրեթե ոչ ոքի հետ չէր շփվում: Կենտրոնը աշխարհի տարբեր երկրներից տիեզերական սարքավորումների բազմաթիվ պատվերներ ունի: Բայց նա գրեթե ոչինչ չէր զբաղվում: Կենտրոնի աշխատանքները հանձնարարել էր տեղակալին ու փակվել աշխատասեյակում: Մերձմոսկովյան ստորգետնյա գերգաղտնի ռազմակայանից դուրս գալուց հետո գրեթե անձանաչելի էր դարձել: Ոչ ոք ու ոչինչ նրան չէր հետաքրքրում: Միակ բանը, որով զբաղվում էր, Խրոնոսն էր: Մանրակրկիտ, դանդաղ, դետալ առ դետալ ուսումնասիրում էր: Անշտապ, անտրամադիր:

Սկսվել էր պատերազմը: Ռազմաճակատում ծանր իրավիճակ էր: Ջոհեր, զոհեր... զոհեր: Այդ ամենին հետևում էր ռադիոյով ու հեռուստատեսությամբ: Մի առավոտ արթնացավ ու ձեռքը տարավ կառավարական հեռախոսին:

– Ես Առնո Սարոյանն եմ, ճանաչո՞ւմ եք այդպիսի մարդու:

– Այո՛, իհարկե, պարոն Սարոյան, մեզ համար մեծ պատիվ է, որ զանգահարել եք, ես պաշտպանության նախարարի օգնականն եմ, ինչո՞վ կարող եմ օգտակար լինել, – պատրաստակամ արագ-արագ արտասանեց մի երիտասարդ ձայն:

– Այդ ես եմ ուզում օգտակար լինել: Կարո՞ղ եմ խոսել նախարարի հետ, – հարցրեց Սարոյանը:

– Ցավոք, անհնար է, նա ռազմաճակատում է, չգիտեմ՝ երբ կապի մեջ կմտնի, – ասաց երիտասարդը:

– Խնդրում եմ փոխանցեք նրան, որ Առնո Սարոյանը Զիկատարի կոսմոսական կենտրոնում սպասում է իրեն: Կարևոր և շտապ գործ է:

– Ես անպայման կփոխանցեմ, պարոն Սարոյան:

Երկու օր անց երեկոյան հինգեկառավարական հեռախոսազանգը:

– Նախարարն է, Առնո Լվովիչ, երկու ժամից կլինեն Ձեզ մոտ՝ Զիկատարում:

Ջերմ ողջագուրվեցին: Նախարարն անձնապես վաղուց էր ճանաչում Սարոյանին: Երբ Ստեփանակերտից ուղղաթիռով իջել էր Երևանի օդանավակայանում, նրան անմիջապես զեկուցել էին Սարոյանի հեռախոսազանգի մասին: Սարոյանը հենց այնպես չէր զանգի, նա մեզանից լուրջ մարդ է, անմիջապես ինձ կապեք նրա հետ, ասել էր նախարարը:

Սարոյանն ուշադիր նայեց նախարարին, խիստ հոգնած ու տանջված տեսք ուներ: Բայց նույն հզոր տեսակն էր՝ կտրուկ ու կրակոտ հայացքով:

Առնոն խնդրեց հակիրճ պատմել, թե ինչ իրավիճակ է ռազմաճակատում: Նախարարը զուսպ ներկայացրեց պատկերը: Իսկ պատկերը տխուր էր ու ծանր:

– Եկել եմ մահապարտների գունդ ստեղծեմ, որպեսզի փրկենք Ղարաբաղը: Վաղը հայտարարություն կանեմ հեռուստացույցով, – ասաց զորավարը:

– Մեզ մահապարտներ պետք չեն գա, եթե ուշադիր լսես ինձ ու հավատաս, – հանկարծ ձայնի տոնը փոխելով, ասաց Սարոյանը:

Նախարարը, որ հոգնած փովել էր բազկաթոռին, միանգամից զգաստացավ, նստեց և սևեռուն հայացքն ուղղեց Առնոյին: Հասկացավ, որ խոսակցության թեման ռազմաճակատն է:

– Լսիր ուշադիր, ինչ պատմում եմ՝ հեքիաթ չէ, գաղտնիք է, որ այս պատերից դուրս չպիտի գա: Ամիսներ առաջ ռուսներն ինձ հրավիրեցին Մոսկվա և տարան իրենց ստորգետնյա գերգաղտնի հրթիռային ռազմակայան: Նրանք իմ աշխարհառչակ հայտնագործությունը վերափոխել էին զենքի...

Նախարարը լարված և ուշադիր լսում էր Սարոյանին: Առնոն մի կուր միսկի ըմպեց ու ոտքի կանգնելով, շարունակեց խոսքը.

– Իմ աստղային տվիչները տեղադրել էին բալիստիկ հրթիռների մարտագլխիկներին: Առաջը տվիչների 5000 կիլոմետր արձակած հրթիռը 200 կիլոմետրի շեղում կարող է ունենալ: Իսկ տվիչների տեղադրմամբ՝ օգտագործելով աստղերը, շեղումը կազմում է

150 մետր...

Նախարարն, ասես, քնից վեր թռավ ու ինքնաբերաբար ասաց՝ Չի կարող պատահել...

– Լսիր, երիտասարդ, դուք՝ զինվորականները, միայն կրակել գիտեք, երբեմն նաև լսեք և հավատացեք ձեր գայլիս, – վրդովվեց Սարոյանը:

Նախարարը մեղավորի պես ձեռքերը վեր բարձրացրեց՝ լսում եմ:

– Հիմա ավելի կոնկրետ կխոսեմ: Այստեղից՝ Զիկատարից մինչև թշնամու մայրաքաղաք ուղիղ գծով վեց հարյուր կիլոմետր է: Հասկանո՞ւմ ես, ինչ չնչին տարածություն է ասածս հրթիռների համար: Հիմա լսիր, այն ինչ կասեմ, դա այսօր կարող են անել ռուսները և ես, ուրիշ՝ ոչ ոք:

Բայց ես ավելի արագ կարող եմ ստեղծել, ռուսներից արագ: Ես կարող եմ ստեղծել այդ զենքը և իմ իսկ ստեղծած աստղային տվիչները տեղադրել մարտագլխիկներին: Վեց հարյուր կիլոմետրի վրա շեղումը կկազմի 20-25 սանտիմետր, – Սարոյանը բռնկեց իր ձեռքերը և խփեց սեղանին: Սուրճի բաժակները շրջվեցին: Նախարարը ոտքի վրա հիացած նայում էր Սարոյանին:

– Բայց սա ես ուզում եմ ստեղծել, որ պատերազմը դադարի, – շարունակեց Առնոն:

– Ո՞նց թե, – զարմացավ նախարարը, – խաղաղության աղաճիկ է Ձեր հրթիռը:

Առնոն քմիծաղեց, նախարարի խոսքը դուրը եկավ:

– Հիմա կասեմ, թե ցնդած պրոֆեսոր եմ, բայց ուշադիր լսիր: Մենք զենքը պատրաստում ենք: Մեր երկրի ղեկավարը զանգահարում է հակառակորդ երկրի ղեկավարին և ասում՝ պարոն, հենց հիմա դուրս եկեք Ձեր նախագահական նստավայրից ու հեռվից նայեցե՛ք՝ նախագահական շենքի մուտքի աջ ծաղկամանի մեջտեղում 20 րոպե հետո հրթիռ կպայթի: Հիմա ինձ ասա, այսպիսի բան տեսնողը, այլևս կպատերազմի: Հակառակորդի այդպիսի ճշգրտության զենքը տեսնելով կհամարձակվի խաղալ իր երկրի ճակատագրի հետ: Դրանով կկանխվի պատերազմը: Այլևս գոհեր չենք տա: Ինչքա՞ն երիտասարդներ են գոհվում, – Սարոյանն ուշադիր նայում էր նախարարին: Վերջինս մտախոհ, լուռ լսեց Առնո Սարոյանին ու ասաց.

– Ի՞նչ է՞ անհրաժեշտ այդ ամենի համար: Մեզինից ի՞նչ է կախված:

– Անցանք ամենակարևորին, – ասաց Սարոյանը, – բայց վախենամ, թե ոգևորությունը կմարի: Արի հաշվենք, թե որքան գումար և հումք է անհրաժեշտ: Ես արդեն հաշվել եմ, տես:

Եվ Առնոն ներկայացրեց իր հաշվարկները: Զորավարը խոժոռվեց: Գրիչը վերցրեց և սկսեց իր հաշվարկներն անել: Առնոն դուրս եկավ պատշգամբ: Վիսկի էր ըմպում, բայց լարվածությունից ձեռքը դողում էր: Ոչ մի լավ բան չէր գուշակում նախարարի պա-

180

տասխանից: Դանդաղ մոտեցավ ու նստեց նրա դիմաց:

– Առնո Լվովիչ, Ձեր առաջարկությունը կարող է հաղթանակ ապահովել... Բայց մենք չենք կարող այսպիսի գեներ ստեղծել, – Առնոն հարցական ու խիստ նայեց նախարարին, վերջինս շարունակեց: – Այս թվերը մեր երկու տարվա բյուջեն են, հասկանո՞ւմ եք: Ես այսօր մի տանկ գնելու համար շուն եմ քերթում: Վախենամ, թե չկարողանանք իրականություն դարձնել Ձեր առաջարկը:

– Իսկ դու կարո՞ղ ես հաշվել, թե ինչքան միլիարդներ եք ծախսելու պատերազմի ողջ ընթացքում, էլ չեմ ասում հազարավոր զինվորների անդարձ կորուստը: Հավատա, տասնապատիկ ավելի թանկ է նստելու հաղթանակը, եթե չստեղծենք այդ հրթիռները: Դու չես պատկերացնի, թե որպես գիտության մարդ, ինչ ողբերգություն է ինձ համար, որ իմ մաքուր գիտական հայտնագործությունը վերածվել է գեներին: Ու այսօր ուզում եմ, որ այդ գեները խաղաղությունը ծառայի: Արդյո՞ք ես հայրենիքին էլ պիտանի չեմ, – Առնոն դուրս ելավ:

Նախարարը հուզվեց, ուզեց պինդ գրկել պրոֆեսորին, որին անչափ հարգում ու սի-

րում էր: Բայց գիտեք, որ Սարդյանին միմիայն դրական պատասխանը կհանգստացներ:

– Առնո Լվովիչ, ես կխոսեմ երկրի ղեկավարության հետ, ամենայն հավանականությամբ, կառավարության ղեկավարը կհանդիպի Ձեզ հետ: Բայց չեմ ուզում Ձեզ խաբել: Վախենամ, թե ուժներս չպատի... Իսկ հայրենիքին Դուք միշտ եք պետք, – Նախարարն ամուր գրկեց Սարդյանին ու դուրս եկավ:

Երկու օր անց Սարդյանին հրավիրեցին կառավարություն: Վարչապետի ընդունարանում նա եւ մեկ անգամ թերթեց գծագրերը, ինչ-որ հաշվարկներ արեց: Անցավ կես ժամ: Ինչ-որ մարդիկ էին ներսուղուրս անում: Առնոն նյարդայնանում էր.

– Երիտասարդ, վարչապետը տեղյա՞կ է, որ Սարդյանն սպասում է իրեն, – խիստ տոնով հարցրեց օգնականին:

– Այո, իհարկե, բայց նա շատ զբաղված է, մի քիչ էլ սպասեք, – ասաց օգնականը:

Եվս կես ժամ անցավ, նոր մարդիկ եկան ու աղմուկով լցվեցին վարչապետի աշխատասենյակ: Առնոն շշմած նայում էր այդ ամենին: Նա առաջին անգամ էր տեսնում այսպիսի փնթի, անմակարդակ, անկազմակերպ վիճակ կառավարությունում: Բրեժնեի,

Կորոլյովի, Կելիշի ընդունարաններում երբեք իրեն չեն սպասեցրել: Այս ի՞նչ վիճակ է, ովքե՞ր են երկրի տերերը: Դեռ կոմունիստներին էլ հայիյություն են: Ի՞նչ կարգապահություն ունենին:

Սարդյանն այլևս չհամբերեց: Ոտքի ելավ և մոտենալով օգնականին, բարձրաձայն, գրեթե գոռալով ասաց.

– Հայտնե՛ք Ձեր վարչապետին, որ ինքը շատ փոքր մարդ է, որ Սարդյանին երկու ժամ սպասեցին: Նա իր տեղում չէ և վարկաբեկում է այդ պաշտոնը:

Ընդունարանում քար լռություն տիրեց: Առնոն շրջվեց և դուռը թափով շրխկացնելով, դուրս եկավ...

Մեկ շաբաթ անց զանգահարեց Պաշտպանության նախարարը:

– Առնո Լվովիչ, ես ցավում եմ, որ կառավարությունը միջոցներ չկարողացավ հայթայթել Ձեր առաջարկությունը իրականություն դարձնելու համար: Կներե՛ք: Հոյակապ առաջարկ էր, բայց երկիրն այսօր ի վիճակի չէ նման գոբալ հարց լուծելու... Իսկ վարչապետի պահվածքի համար ուղղակի կներե՛ք: Ես ամաչում եմ... թյուրիմացություն է եղել...

– Թյուրիմացներին վստահելով երկիր չե՛ք կառուցի, – պատասխանեց Սարդյանը:

ԳԼՈՒԿԱԿԱՆԸ

Ֆրոսյա Ջանջուղազյան Իր գործի մշակը

Մեզ հետ, մեր կողքին քայլում են մարդիկ, ովքեր անձ-նկարագրի հետ մեկտեղ իրենց էության մեջ խտացնում են բացառիկ հատկանիշներ: Բացառիկ նվիրվածություն, որով անում են իրենց գործը, բացառիկ հմտությամբ ու աշխատասիրությամբ, բացառիկ համեստությամբ ու բարության:

Մեր քաղաքի այգորինակ վարքագիծ ու կենսակերպ ունեցող մտավորականներից մեկն էլ մեր Ֆրոսյան է՝ Լոռու մարզային գրադարանի փոխտնօրեն Ֆրոսյա Ջանջուղազյանը:

Գրիչ վերցնելու նպատակը գուտ տեղեկատվություն տալը չէ, այլ հիասթափ մարդու մասին խոսելն է, ոլորտի նվիրյալի աշխատանքը գնահատելը:

Խոսում է նրա վաստակը գրադարանային գործում: Ապրածի, նվիրումի շնորհիվ ձեռքբերումների ամբողջությունը ապրած տասնամյակներն իսկ դարձել են բեղուն ու իմաստավոր: Տարիների փորձն աստիճանաբար հմտացրել է նրան, դարձրել անփոխարինելի աշխատող:

Ակնհայտ է, որ յուրաքանչյուրիս կյանքում անցնելիք ճանապարհը մեր իսկ ձեռքին է:

– Պատահական չէր, որ ինձ համար նախաձեռնված էր գրքի աշխարհը, որովհետև դեռ մանկուց ինքնամոռաց տրվում էի գրքին: Դե ես էլ ընտրեցի կյանքի իմ ճանապարհը՝ ինձ նվիրելով գրքերին, սիրելի հաստատությանն ու նրա զարգացման շնորհակալ գործին:

Ֆրոսյա Ջանջուղազյանի կենսափորձը մեզ ուսուցանում և ապացուցում է, որ յուրաքանչյուր գործի սիրով պետք է մոտենալ, հակառակ դեպքում ոչ հաջողություն կունենաս, ոչ էլ հարգանք:

Պարզապես մարդն ապրում է իր աշխատանքով, իր պարտականություններով ու հաջողություններով: Սա այն դեպքն է, որ գործն ու մարդը գտել են իրար, այստեղ է, որ ստեղծվել է այն գեղեցիկ ներդաշնակությունը, որից միայն բարիք է ծնվում:

– Լոռու, մասնավորապես Կիրովական-Վանաձորի մատենագիտական ոլորտը, թվում է սկսվել է Ֆրոսյա Ջանջուղազյանով, քանզի կես դար շարունակ հանրապետության երրորդ քաղաքի ինժեներատեխնիկական մասնագետները, գրականության, մշակույթի, արվեստի աշխատողները, գործիչները, հազարավոր ուսանողներ ու սովորողներ, գրքասերներ, ովքեր շփվել և շփվում են գրադարանային համակարգի հետ՝ ի դեմս ճանաչում են գրադարանային ու մատենագիտական գործի Մայրապետ-Ֆրոսյանին:

Սամվել ԿԱՆԱԹՅԱՆ

37 մշակույթի վաստակավոր գործիչ, դրամատուրգ

1969 թվականին ավարտելով Երևանի պետական համալսարանի «Գրադարանավարության և մատենագիտության» բաժինը գրադարանավարուհի-մատենագիր մասնագիտությամբ մուտք գործեց ոլորտ, լծվեց ընթերցողի ուսումնադաստիարակչական աշխատանքին և չորս տասնամյակից ավելի տարիներ կատարելության հասավ իր գործում, ասել է, թե դարձավ լայն աշխարհայացքով գրադարանավարուհի, որի մանկավարժական, հոգեբանական մոտեցումները անշուշտ, խոսում են որակյալ մասնագետ լինելու մասին:

– Մի՞րե՞ք գիրքը, կարդացե՛ք, շոշափե՛ք այն, զգացե՛ք գիրք-ընթերցող համերաշխու-

թյան զարկերակը:

Քանի-քանի սերունդ էլսել Ջանջուղազյանի այս ընդհանրական միտքը: Քանի-քանի սերունդ է ապրել մարդու և անհատի համար այս կարևորագույն զգացումով, որ ծնվում է միայն գրադարան կոչված հաստատության պատերի ներսում, ինքն էլ չի հիշում: Բայց միշտ էլ կրկնում է.

– Երբ դու գրքերի անհատակ ծովում կրվում ես, հաղթում, պայքարում, հիանում, հիասթափվում, վայրեջք ու վերելք ապրում... Այս կյանքը լիարժեք զգալու ամենակարճ ճանապարհն է և այն արահետը, որով անցել են մեր մեծերը, մեզ կրթողները, դաստիարակները, մենք:

Միշտ բաց թողնե՛ք գրաշխարհի անծայրածիր դռները՝ ետևից տանելով սերունդներ ու սերունդներ:

– Անուրանալի է նրա նվիրվածությունը իր գործին և գրադարանի ընթերցողներին: Ընթերցողները գոհ են տիկին Ջանջուղազյանից, ով շատ արագ ու հստակ կարողանում է ընթերցողին կողմնորոշել ծով գրականության մեջ:

Արամայիս ՍԱՐԳՍՅԱՆ

37 արվեստի վաստակավոր գործիչ, դերասան

Մեծ է նաև նրա վաստակը Վանաձոր քաղաքում, Լոռու մարզում գրադարանային համակարգի ստեղծման գործում: Մատենագիտական ու մեթոդական, գրադարանային նորությունների ու աշխատանքների թեմաներով նրա զեկուցումները, դասախոսությունները ուսուցողական ուղեցույց են հանդիսացել տասնյակ գրադարանավարների համար:

Հասցրել է հեղինակել մատենագիտական հանձնարարականներ ու տասնյակ այլ հոդվածներ, որոնք տպագրվել են հանրապետական ու տեղական մամուլում:

Գրականության, արվեստի մեծերին նվիրված ամեն մի ցերեկայինների նրա անուրանալի դիտողականությունն ու խոսքը միջոցառումները դարձրել ու

ԴԱՆԻԵԼ ԲԵԿ-ՓԻՐՈՒՄՅԱՆ. ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԻ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐԸ

1918 թվականի մայիսյան այս օրերին հայ ժողովուրդն արյունալի մարտեր էր մղում Բաշ Ապարանում, Դարաքիլիսայում եւ Սարդարապատում: Օրհասական այդ ճակատամարտերում ձեռք բերած հաղթանակների շնորհիվ ծովեց Հայաստանի առաջին Հանրապետությունը: Այդ ճակատամարտերի մասին հաճախ ենք գրել: Այսօր ներկայացնում ենք ականավոր ռազմական գործիչ, Սարդարապատի ռազմաճակատի հրամանատար Դանիել Բեկ-Փիրումյանին: Ծնվել է 1861-ին Արցախի Նախիջեանիկ գյուղում: Ավարտել է Շուշիի քաղաքային ուսումնարանն ու 20 տարեկանից անցել զինվորական ծառայության ընդգրկվելով Երևանյան 13-րդ լեյբգվարդիական զնդում: 1881-83 թթ. սովորել է Թիֆլիսի հետևակային յունկերական ուսումնարանում: Ավարտել է նաև Օրանիենբաումի (այժմ Լենինգրադի մարզի Լոմոնոսով քաղաք) սպայական հրաձգային դպրոցի դասընթացները: 1883-ին Բեկ-Փիրումյանին շնորհվել է փոխարապորտչիկի, 1888-ին պորուչիկի, 1900-ին կապիտանի, 1913-ին փոխգնդապետի կոչում: Եղել է վաշտի, գումարտակի, գնդի հրամանատար: Առաջին աշխարհամարտի տարիներին կռվել է Կովկասյան ռազմաճակատում: Ցուցաբերած ծառայությունների համար պարգևատրվել է Ռուսական կայսրության տարբեր շքանշաններով եւ Գեորգիեյան անվանական զենքով: ԽՍՀՄ մարշալ Դով-հանեն Բաղդասյանը եւ ռազմական այլ գործիչներ բարձր են գնահատել Դանիել Բեկ-Փիրումյան-գործարարամանատարին: Վախճանվել է 1921 թ. վաթսուն տարեկան հասակում:

«Հայկական հրետանու դիպուկ կրակը, պարտիզանական զնդերի խղական գրոհները, 5-րդ գնդի մեքոդիկ առաջխաղացումը եւ զնդացրային հնձիչ կրակը թե՛ ճակատից, թե՛ կողքից եւ թե՛ թիկունքից հարվածող

հեծյալ խմբերն ու աշխարհագրայինները Արաքս կայարանից դեպի Կարաբուրուն տանող դռերը մեծ գերեզմանոց դարձրին «գելիբոլու» դիվիզիայի համար, որը թուրքերի աննամարտական զորամասն էր: 1918 թվականի մայիսի 22-26-ի կռիվների ժամանակ թշնամին այդտեղ թողեց 3500 դիակ», — գրում է պատմաբան Յ.Թուրչյանի «Սարդարապատի հերոսամարտը» գրքում հաջողության կարեւոր գրավականներից մեկն էլ համարելով Դանիել Բեկ-Փիրումյանի հրամանատարական ճիշտ աշխատանքը:

Իր հուշերում Դանիել Բեկ-Փիրումյանի մասին գրում է նաև ռուսական բանակի սպա Ալեքսանդր Շենուրը, որը ծնունդով էլզաս-Լոթարինգիայից էր: Նա անթաքույց հիացումներով է խոսում հայկական զորքերի հրամանատարության կազմած մարտական պլանների մասին: Մայիսի 26-ի ճակատամարտի մասին նա գրում է. «...Օրագիրը լավ էր, բայց կիսաջողվե՞ր իրագործել: Ձորավար Բեկ-Փիրումյանի սպայակազմը գիշերանց փոխադրվեց Սարդարապատ կայարանը (որն ազատագրված էր արդեն), որտեղից կատարվում էին բոլոր կարգադրությունները: Ձորամասերի միջեւ տեղագին փոխգործունեություն կար: Դուրս էին բերվում մասնավոր պահուստներ, տրվում էր ամեն անհրաժեշտ բան: Փամփուշտներ էին բերվում: Մարդանց լավ կերակրում էին: Բոլորը հասկանում էին հաջող օրվա նշանակությունը»: Խոսում է նաև Դանիել Բեկ-Փիրումյանի մասին պատմող հետեյալ դրվագը. «Հազիվ էր լույսը բացվել... եւ ամբողջ ճակատով մեկ սկսվեց հրագեներների կռիվ: Կրակում էր հրետանին, երբեմն ճարճատուն էր գնդացիրը: Թուրքերը մի քանի անգամ փորձեցին իջնել իրենց բլուրներից եւ հարձակվել, բայց ամեն անգամ էլ ուժեղ կրակով նրանց ստիպում էին հետ դառնալ: Ձորավար Փիրումյանն իր կարմիր աստառով զինվորական վերարկուով քայլում էր հետ ու առաջ եւ վերջապես չհամբերելով՝ մեկնեց դեպի կռվող շրջան:

Մեկնելիս նա ինձ հանձնեց տվյալ կռիվ դեկավարությունը՝ ասելով, թե՛ կապիտան, Դուք արդեն ամեն ինչ գիտեք, դեկավարեք կռիվը, ինչպես որ մենք որոշել ենք»:

Ապա շարունակելով նկարագրել վճռական օրվա կռիվները Ա. Շենուրը գրում է. «Մեր զորամասերը թուրքերից հազար քայլ հեռավորությունից դանդաղ առաջ էին շարժվում եւ արդեն մոտ էին թշնամուն չորս հարյուր քայլի վրա: Առջեւից, իր վերարկուի կարմիր աստառը դեպի դուրս հագած, քայլում էր զորավար Փիրումյանը: ...Ամեն անգամ, որ թուրքերը անցնում էին գրոհի, մեր աչքերը (երկու վաշտ, երկու քնդանոթ) զարկում էր նրանց կողերին: ...Ես համահարգեմիս միջոցով իջեցրի մախոթող պատրաստված հրամանը՝ հարձակվել: Ձորավար Փիրումյանն ինքը տվեց հրաման: Հարքերը ոտքի ելան եւ «ուռա՛» կանչելով առաջ վազեցին: Իսկ թուրքերը խուճապի մատնվեցին, որովհետեւ նրանց թիկունքն անցած ջոկատը կրակ էր բացել թուրքերի պաշարակիր սայլերի ու թիկունքի վրա: Մի պահ, եւ թուրքերը փախուստի դիմեցին՝ թողնելով իրենց ամբողջ ռազմամթերքը, պաշարակիր սայլերը, իրենց վիրավորներին ու սպանվածներին»:

Այդ կռվում Դանիել Բեկ-Փիրումյանի կադրային գործին աջակցություն էր ցույց տալիս Պանդուխտի (Միքայել Սեդյան) մշեցիներից կազմված ջոկատը, որն անակնկալ հարձակումով գրավեց շատ կարեւոր բարձունք ու զգալի տարածք, իսկ Փիրումյանի զորքը ճակատային գրոհով մոտեցավ եւ ամրապնդեց հաղթանակը: Սարդարապատի ռազմաճակատի հրամանատար Դանիել Բեկ-Փիրումյանի մեծությունն այն էր, որ նա անվարան գրեթե անհուսալի իրավիճակում ստանձնեց ռազմաճակատի հրամանատարությունը, «Հաղթանակ կամ մահ» նշանաբանով վստահաբար գնաց դեպի հաղթանակ: Նա հմտորեն կարողացավ համախմբել այս ու այն տեղերում ընթացող տարերային մարտերը, ձեւավորեց մեկ միասնական ռազմաճակատ եւ դեկավարեց թե՛ կադրային գործի, թե՛ աշխարհագրային ջոկատների գործողությունները: Նա հիմադրի ռազմական գործիչ էր, նաեւ լավ մարդ ու ընկեր:

Խոսելով Սարդարապատի ճակատամարտի եւ Դանիել Բեկ-Փիրումյանի մասին անհմար է չտալ նաեւ զինվորական մեկ այլ փայլուն գործիչ՝ փոխգնդապետ Պողոս Բեկ-Փիրումյանի անունը, որը Դանիել Բեկ-Փիրումյանի հորեղբորորդին էր: Մեծացել էին միասին, միասին էլ ընտրել զինվորականի մասնագիտությունը: Պողոս Բեկ-Փիրումյանն էր դեկավարում Սարդարապատի ճակատամարտին մասնակցած եւ իր անունը փառքով պսակած հրաձգային 5-րդ գունդը, որը բաղկացած էր միայն արցախցիներից: Նա մարտնչել էր նաեւ Վանի, Շուշիի մատույցներում, կռվել էր Կովկասյան ռազմաճակատում, պարգևատրվել էր շքանշաններով: Իր մահկանացուն նա կնքեց Երևանում 1922-ին, 58 տարեկանում:

Ներկայացրեց Արեւիկ ՎԱՐՇԱՄՅԱՆԸ

1920 ՂԱՄԱՏԱՆԸ

դարձնում են առավել ներկայառկայի եւ հիշարժան: Եվ դա վկայությունն է նրա գրողարանագիտության ու մատենագիտության իմացությանը, ֆոնդերին, բաժնալին ներքին աշխատանքների մանրամասն ծանոթությանը:

Գնահատել եւ գնահատվել է: Այդ են վկայում տասնյակ պատվոգրերը, շնորհակալագրերն ու գովասանագրերը, նրա կուրծքը զարդադրող ՀՀ մշակութային նախարարության ոսկե, «Մովսես Խորենացի», «Հակոբ Մեղապարտ» մեդալները:

Իր ընտրած, իրեն տրված ճանապարհը, «ակնթարթը», որ կյանք է կոչվում, Ֆրոյստի դարձնում է բազմազան, լեցուն, արժանավայել, սա է Ջանջուղազյան մարդու գրավականը:

Երբ հաջողվում է օգտակար լինել կողքին, շրջապատին, ուրեմն նա իրեն երջանիկ է զգում, երջանկություն, որ հասույն է շատերին, քանի որ դա հոգու երջանկություն է:

Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Հոդված-մտորում

Ընկուզենու տնկիներ աճեցնող
ծերունու խորագիտությամբ

Բոլորի համար տեսանելի են այն բացթողումները, որոնք մեր արվելուց հետո գարշապարի մասին են լիզեցնում մեզ ամեն անգամ, երբ առճակատում ենք իրականության հետ, այսինքն ամեն օր: Մեր ամենախոցելի տեղն այսօր ֆիզիկական, բարոյական եւ հոգեբանական առումներով բանակն է, մեզ ամեն գնով պաշտպանող այն ուժը, դեպի որը ուղղված է եւ պետք է ուղղված լինե՞ր մեր ամբողջ ուշադրությունը: Ստեղծում եւ օրեցօր վատթարացող տնտեսական վիճակը երկրում մնացողները կրել ու կրում են ներքին մի համոզմունքներով, որ իրենց զրկանքները իրաւամբ արդարացում են, որովհետեւ երկրի հիմնական միջոցները բանակի ամբարաններն են ուղղում: Մարդիկ, տասնեակ տարիներով առաւելները սեղմած, դիմացել են հաւատով, որ դժուարին օրերին իրենց գոհաբերությամբ Հայրենիքի վահանն են կռում... Երանի պարզում, որ յարգելի պատճառներով անվտանգությունից ելնելով, իրականությունը մեզ գիտակցաբար թիւր է ներկայացնում այսօր մեր չունեցած զենքի, մեր ժամկետանց տեխնիկայի մասին, եւ իրօք արդարացում լինեն մեր զրկանքները... Բայց կայ մի ոլորտ, որտեղ յստակ կարող ենք տեսնել, թէ ինչ է կատարում, եւ որտեղ կատարելիքները մեր գլխումը մեզ համար անհմատ կը դարձնի նաեւ բանակի գոյությունը, աւելին, ապագայ հզօր բանակի գոյությունը հինգ նրանից է կախում լինելու... Ոչ չի առարկի, որ հայության համար ամենակարեւոր մտահոգություններից մէկը պիտի լինի ժողովրդագրական գծապատկերում վերընթացի չգոյությունը: Դրան հակառակ պարտադիր չէ լինել վիճակագիր պատկերացնելու համար նոյն գծապատկերը մեզ հետ հակամարտող Ադրբեջանում եւ մեր դարաւոր անդամներ Թուրքիայում: Եթէ այսօր հպարտությամբ ենք նշում, թէ 150 հազար բնակչություն ունեցող Արցախը Հայաստանի օգնությամբ կարողանում է դիմագրաւել եւ ետ շարունակ անգամ վերջին տեխնիկայով զինուած մեծաքանակ թշնամուն, ապա վաղը դրանով հպարտանալու առիթ գուցէ այլեւս չունենանք, եթէ այսօր չանհանգստանանք բնակչության թուի կրկնապատկմամբ ու բազմապատկմամբ... Եթէ այսօր դեռ կարողանում ենք պարծենալ մեր ուղեղներով, որոնք փայլում են գիտության այնպիսի ոլորտներում, որոնց դժուար թէ մօտենան թուրքն ու ադրբեջանցին, ապա վաղը կը գգանք, որ սխալում ենք, որովհետեւ օրեցօր սրընթաց աւելանում են գիտության ու տեխնիկայի այն ոլորտները, որոնք առաջընթաց են արձանագրում ոչ թէ նոր գիտի, այլ կենցաղում եւ տեխնիկայի մէջ նորարարությունների կիրառման շնորհիւ: Բսկ այդպիսի առաջընթացին հասնելն ու առաջատար դիրք զբաղեցնելը ժամանակի խնդիր է ընդամենը: Եւ այս ենթապատկերին չենք ուզում զայիքում մեզ տեսնել ընկճուած մեր փոքր քանակի, մեր անընթացաբանության, մեր խնկճուած պատճառով... Մեր ուժը նաեւ մեր թուրքաբանակն է լինելու, ինչն էլ իր հերթին պիտի գուգահեռուի մարդու մէջ մարդու բարձր որակները դաստիարակելուն եւ նոր կառուցելիք հայրենիքում բարձր ու վեհ գաղափարների իրականացմանը... Հետաքրքիր մի առաջարկություն կարող է համոզել լինել թուրքաբանակի փոքրիկ հաշտարկով: Մենք, տնտեսագետ ու իրաւաբան չլինելով՝ չենք հասկնում համապատասխան հիմնաւորումներ ներկայացնել դրանք թողնելով նշած մասնագետներին: Վիճակագրական տուեալների կարիք էլ չկայ. անհրաժեշտութեան դէպքում անմիջապէս կարելի է ճշգրտել պատկերը: Բայց մօտաւոր թուրքով տեսանելի ու պարզորոշ կը դառնայ ասելիքի ուղղութիւնը: Գիտենք, որ Հայաստանում (Արցախի հետ միասին) տարեկան մօտաւորապէս 35 000 – 40 000 երեխայ է լոյս աշխարհ գալիս: Նաեւ գիտենք, որ մօտաւորապէս այդքան մի փոքր պակաս, քաղաքացի էլ հեռանում է կենսից: Միայն այսքան էլ բաւարար է հասկանալու, որ լաւատեսութեան հիմքեր չունենք: Եւ միայն այն հանգամանքը, որ տնտեսական անորոշ վիճակը թող չի տալիս նորաստեղծ ընտանիքներին ունենալ մէկից, կամ լաւագոյն դէպքում երկուսից աւելի երեխայ, արդէն ոչ միայն աճ չգրանցելով համեմբազանեւ քանից պահպանելու յոյս չի տալիս, այլեւ կրճատման վտանգի մասին է աղաղակում տասնամեակներով: Այս մասին նորություն չէ ասածը (վիճակագրական տուեալները հասանելի են բոլորին եւ խօսուն են առաւել): Կայ եւ աւելի վատթար, երբ ընտանիք կազմելու հեռանկարը յետաձգուած է անյայտ ու անորոշ ժամանակով: Պետությունը որոշակի քայլեր ձեռնարկում է՝ նորածինների համար ծնողներին խորհրդանշական գումար յատկացնելով: Սակայն դա քիչ է: Պետությունը թերեւս աւելին անել չի վիճակի չէ: Սակայն մենք ունենք

օրինակներ, որոնք խօսուն փաստեր են, որ այս ոլորտում ներդրուած իւրաքանչիւր դրամը ոչ միայն չի կորչում, այլեւ վերադառնում է բազմապատկուած ամուր եւ հզօր ընտանիքի տեսքով, դարձնական նոր սերնդի խտութեամբ, հոգեբանական ամուր յենարանի զգացողությամբ, առաւել մեծ հաւատով, որ մեզ արմատախիլ անել անհնար է... Սա նաեւ հակառակորդի համար կը լինի հոգեբանական ճնշում, որը հարկ եղած դէպքում կարող է արագօրէն վերածուել ուժայինի: Յարգանքի ու մեծարանքի արժանի բոլոր բարերարների կողքին սիրով, երախտագիտությամբ ու ակնածանքով ենք ամեն անգամ մտաբերում բարերար ու նուիրեալ Լեւոն Հայրապետեանին, որ իր բոլոր մեծ երախտիքների կողքին կարողացաւ նաեւ կազմակերպել այն եօթ հարիւր երիտասարդ զոյգերի անմոռանալի հարսանեաց հանդէսը, որոնք լուսաթեւ աղանիւնների պէս յոյսով, հաւատով ու սիրով էին լցրել Արցախի աշխարհն ու համայն հայության սիրտը, որոնք յաջող տարին նոյնքան նոր քաղաքացիներ էին պարգեւել Հայրենիքին, եւ ստեղծել այս անգամ արդէն 1400 զոյգերի դիմումների հոսքը կրկնելու հարսանեաց այդ ինքնատիպ ծէսը իրենց համար... Առաջին հարսանիքից ծնուած երեխաներով վեց տարի անց շուրջ քառասուն առաջին դասարաններ կազմուեցին: Սա երկրաչափական առաջատուութեամբ (պրոգրեսիայով) աճ ապահովող ընթացք է, որ ակնյայտօրէն գործում է: Նպաստելով, սակայն, եղած փաստերով հիացմունք ու ոգեւորություն արտայայտելը չէ միայն, այլեւ կառուցողական առաջարկություն անել: Շատ նուիրուած, հայրենասէր, ազնիւ սրտեր ունենք արտերկրում, որոնք անչափ շատ են ուզում օգնել հայրենիքին ուժեղանալ, հզօրանալ, անպարտ լինել... Սակայն յաճախ հիասթափություն ապրած հայորդիներ են նրանք, ինչպիսին էր Գալուստ Գիւլբենկեանը, ինչպիսին էր ինչ-որ տեղ նաեւ Քրք Քրքորեանը: Նրանք ցաւալիօրէն համոզուած են, որ իրենց աղբիւրի կենսատու ջուրը չի հասնելու հայրենիքի այն մարզերին, որոնց համար նախատեսուած էր... Բսկ եթէ նրանք համոզուած լինէին, որ իրենց աղբիւրը սրտացաւօրէն ջրամբարում է հրատապ ու անհրաժեշտ ուղղությամբ բացում հոսքով նպատակակէտին հասնելու, չէին վարանի... Կարծում ենք վաղուած ժամանակն է ներդրում կատարել յանուն ժողովրդագրական աճի: Դա այն ոլորտն է, ուր ներդրուած իւրաքանչիւր կարիքը մի ծիլ կարող է ապրեցնել, պահել հայրենիքում... Ուշք է ստեղծել դրամատուն, որտեղ արուած ներդրումներին, դրանց տեղաշարժներին հնարաւորություն կ'ունենայ հետեւել իւրաքանչիւր: Բանկը կը ղեկավարի ընտրուած ազնիւ տնօրէնների խորհուրդը: Այստեղ ամեն ինչ հասցեական է լինելու: Ծնուած իւրաքանչիւր երեխայի համար իր անունով հաշիւ է բացուելու դրամատունը: Եւ բոլոր երեխաները որոշակիօրէն ապահովուած կը լինեն, երբ չափաւաս դառնան: Թէ որքան գումար անհրաժեշտ կը լինի սկզբնական շրջանում, դժուար չէ հաշուել: Եթէ նոյնիսկ իւրաքանչիւրին տրուելիք գումարը 2000 դո-

լար լինի, առաջին տարում ծնունդ 35000 երեխաներին պետք կը լինի 70 միլիոն դոլար, որ մեծ գումար չէ գործարար հայերի այն տասնեակի համար, ովքեր ուզում են շոշափելի ու տեսանելի կերպով օգնել հայրենիքին: Իսկ եթե նրանց թիւը տասնեակը անցնի, աւելի մեծ կը լինի ծննդեան առթիւ իւրաքանչիւր երեխայի ստանալիք առաջին ընծան... Աւելորդ է ասել, որ դրամատուն լինելով, այն աշխատելու եւ տարեցտարի բազմապատկելու է նախնական այն գումարը, որ հաւաքում եւ կինի առաջին տարում: Եւ հետզհետեւ հզորացող դրամատունն ազատ կը լինի երեխաներին վերաբերող նոր ծրագրերի համար նոյնպէս յատկացնել գումար: Համոզում եմ, որ ամէն տարի նոր բարեարարներ կ'աւելանան... Սա ազգային դրամատուն կը լինի յատուկ ուղղորման ուղիով, հասցեական աշխատող, գումարների հոսքերը հսկող, որտեղից ոչ միայն ոչինչ չի կորչի, այլեւ վատահոլութեան հետ կը վերադարձուի մարդկայնությունը ի փառս հզոր հայրենիքի եւ յերախտագիտութիւն արժանապատիւ կենսով ապրող հոծ ու ստուար սերունդների: Օնոյների հոգսը մասամբ իր վրայ վերցնող այս բանկը, որ գրադուր եւ կինի երեխաների արժանապատիւ ներկան ու ապագան ապահովելով, բառի փոխաբերական եւ ուղիղ իմաստներով ծնող կը դառնայ ամէն տարի գրանցելով իր գաւակների թուաքանակի երկրաչափական պրոգրեսիայով (առաջատարութեամբ) աճը: Նրա ծնողական հայեացքից ոչ ոք դուրս չի մնայ: Եւ այլեւ չի լինի անվստահութիւն վաղուայ հանդէպ, այլեւ չի լինի արտահոսք երկրից, այլեւ գիւղերում չեն լինի տասնամեակներով երեխայի ձայն չլսած բակեր, չեն լինի կամ կը նուազեն պատճառները չորս, հինգ եւ աւելի երեխայ չունենալու համար, քանի որ բանկի տնօրէնների խորհուրդը հոգատարութիւն եւ ուշադրութիւն կը ցուցաբերի առաջ եկող խնդիրները հարթելու համար: Չեն լինի որբանոցում շաբաթուայ վեց օրը կիրակնօրեայ ընտանեկան ջերմութեանն անհամբերութեամբ սպասող եօթ հարազատ քոյր-եղբայրներ, որոնք այնտեղ են միայն այն պատճառով, որ արտագնայ աշխատանքի մեկնած հայրը Ռուսաստանում է, իսկ երիտասարդ մայրն ի գործ չէ միանգամից տասը երեխաների հոգսը քաշելու (սա իրական պատմութիւն է մէկը բազմաթիւ նման պատմութիւններից)... Չեն լինի բազմազան անապահով ծնողներ անարգական «ցնկներ» բառով արհամարհուած եւ ծաղրուած... Որովհետեւ հետզհետեւ կ'աւելանան բազմազան ապահովուած ընտանիքները, եթէ համոզուած լինեն, որ Աստուծոյ ողորմածութիւնից բացի, իսկ որ ճշգրիտ կը լինի ասել հենց այդ ողորմածութեամբ, իրենց ազգակից մեծ Մարդկանց համատեղ մեկնած ձեռքը մեծապէս օժանդակելու է իրենց: Իւրաքանչիւր յաջող երեխայի համար յատկացուող գումարի չափը կարող է կրկնապատկուել կամ էլ աւելի մեծանալ: Մի քիչ էլ երեւակայենք: Ենթադրենք, մինչեւ հինգերորդ նորածին երեխան կը մեծանայ, նրա աւագ

քոյր ու եղբայրները, ծնողներին օգնելով, կարող են չորրորդ երեխային տրուած գումարով ձեռք բերուած փոքրիկ ֆաբրիկայում նրան յատկացուած գումարով որեւէ գործ ձեռնարկել ու իրականացնել (գորգ գործել, կիրառական եւ դեկորատիւ արտեստի ինքնատիպ նմուշներ պատրաստել եւ այլն. այս մասին էլ կարելի է հոգ տանել ուղղորդելով բարեկամական խորհրդատուութեամբ), որը եկամուտի աղբիւր կը դառնայ ընտանիքի անդամներին ապահովելով աշխատատեղերով... Իսկ երրորդ երեխան (որը իւրաքանչիւր ամուսնական զոյգի իրական ներդրումն է բնակչութեան թուաքանակի աճի մեջ, քանի որ երկու երեխան դեռնու աշխուշումը, այլ լոկ ինքնավերարտադրումն է) տանը համարժէք գումար կը ստանայ... Գուցէ անիրական, խիստ երեւակայական է թուում այս ամէնը, գուցէ թերահաւատութեան առիթ է տալիս, սակայն ապրիլի քառօրեայ պատերազմը մեր շատ համոզմունքներ ջախջախեց ապացուցելով, որ մենք ունակ ենք կայծակնային արագութեամբ համախմբուելու եւ առիծների նման նետուելու սեփական հողի թիզը պաշտպանելու, միաժամանակ շատ բան ապացուցելու աշխարհին եւ հաւատարմութեան ու սիրանքի դասեր տալու... Թերահաւատութեան առնչութեամբ տեղին եկաւ մի պատմութիւն: Մի թագաւոր շքախմբով անցնելիս է լինում մի գիւղով եւ նկատում է տարիների ծանրությունից կորացած մի ծերունու, որը ինչ-որ տնկիներ էր աճեցնում: Մօտենալով հարցնում է, թէ ինչ է աճեցնում, եւ լսելով պատասխանը, թէ ընկուզենիներ, զարմանում է, յետոյ շքախմբով հանդերձ ծիծաղում, ապա հեզներով բացատրում, որ, ախր, այդ ընկուզենիները մի երկու տասնեակ տարի անց միայն բերք կը տան, ու ծերունին հաւանաբար այդպէս էլ դրանց բերքը չի տեսնելու: Ծերունին նոյն հանդարտութեամբ պատասխանում է, թէ թագաւորն ապրած կենայ, եթէ բոլորն այդպէս մտածէին, հիմա ընկուզենի չէր լինի... Պատասխանից հիացած թագաւորը հրամայում է իմաստուն ծերունուն մի քանկ ոսկի տալ: Քսակը վերցնելով ծերունին գոհունակութեամբ ասում է. «Ես իմ բերքն արդէն ստացայ»: Թագաւորն ապշում է ծերունու խորագիտութեամբ եւ հրամայում եւս մի քանկ ոսկի տալ նրան: Ծերունին վերցնելով խօսում է. «Արքայ, եւ առաջին տարում արդէն երկրորդ բերքն ստացայ»... Չենք ասի, թէ ամէն տարի կազմակերպուող հեռուստամարաթոնները խմելու ջրի, ճանապարհների, դպրոցների վերանորոգման եւ այլնի համար աւելորդ են, քաւ լիցի: Սակայն ու մ պետք կը լինի գիւղ հասած ջուրը, եթէ արդէն այնտեղ վազվզող մատուկների աղմուկը չլինի, որոնք տասնամեակներ առաջ երբեմն միասին կուծերը ուսած մեծ սիրով վազում էին դիմացի սարի աղբիւրը ջրի: Ու մ պետք կը լինի ճանապարհը, եթէ նրանով դպրոց շտապող մանկական շարքերը չլինեն, եւ ու մ պետք կը լինի այդժամ դպրոցի վերանորոգում չէնք...

Լուսինե ԱՄԵՏԻՍԵԱՆ (բանաստեղծ, գրականագետ, բ. գ. թ.)
եւ ծնողներ՝ Արարատ ԱՄԵՏԻՍԵԱՆ (ֆիզիկոս) Սիրա ՄԱՆՈՐԿԵԱՆ (ֆիզիկոս)

170 ԳՆԱՍ ԱՐԱԳԻԼ ՅԱՇՎԵԼՈՒ

ու առաջ անցնել: Ցավոք, դա վաղուց արդեն արմատացած մտայնություն է, մի ամբողջ սերնդի արյան բաղադրությունը, նրա մոլումների զսպաշապիկն ու համակերպումների օրենսգիրքը: Չէ ք հավատում: Այդ դեպքում մի պահ կանգ առեք ու ետ նայեք: Ինչ էք տեսնում ձեր թիկունքում: Չէ որ այնտեղ նույն այդ վերապահութեան հսկայական շղթան է իր բազում հանգույցներով ու ոլորմաներով: Չէ որ երեկվա մեջ գրեթէ ոչինչ չեղավ մեր ուզածի պէս: Մեզ միշտ սաստեցին. «Ոչ հիմա, այժմ դրա ժամանակը չէ», և մենք հնազանդվեցինք, որ սեփական ցանկությամբ չխախտենք մեկ ուրիշի ցանկության ընթացքը, հանկարծ մեր կամքից անկախ խոչընդոտ չդառնանք և չպահանջենք ավելին, քան սահմանված ու վիճակված էր մեզ համար: Ասացին հիմա պատերազմ է չի կարելի, հիմա ճգնաժամ է չի կարելի, անցումային շրջան է չի կարելի, ձմեռ է չի կարելի, հետո ամառ կլինի դարձյալ չի կարելի: Եվ ընդհանրապէս, չի կարելի ապրել այնպէս, ինչպէս ինքը եւ ուզում, որովհետեւ քեզից գորեղ մի բան էլ կա հանգամանքը, ու քեզ արտոնված չէ լինել նրանից կարևոր...

Եվ ահա այն օրը, երբ այդ գիտակից մարդը ցավակցող-կշտամբող հայացքով նայեց ինձ ու հարցրեց. «Հիմա դրա ժամանակն է», եւ

չցանկացա անպատասխան թողնել նրան: Ու այդ պահին վերստին ինձ օգնության եկավ պատմությունն արագիների մասին: Այո, հենց արագիների մասին, միայն թէ սա արդէն ուրիշ պատմություն էր, մի բան, որ կարողացել էի հին մամուլի տրցակները թերթելիս:

... 1944 թվականի գարուն: Պատերազմ: Հայաստան: Մարդիկ ապրում են տագնապների, կորուստների, թշվառության, քաղցի ճիւղաններում: Թերթերի էջերը լի են ռազմաճակատից եկող հաղորդումներով: Կարծես թէ ուրիշ ոչինչ չի կարող դրանից առավել էական ու կարևոր լինել: Եվ հանկարծ այդ հաղորդումների շարքում մի փոքրիկ լուր անմիջապէս ուշադրություն է գրավում: Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիայի աշխատակիցները տեղեկացնում են, որ Արարատյան դաշտում կատարվել է արագիների հաշվառում և նրանց պահպանությունը գտնվում է իրենց հսկողության ներքո: Ապա մեկ ամս ակադեմիայում է, թէ որ հանդամասում քանի արագի է իջել և որ գյուղում քանիսն են քնավորվել...

Արագիներ բ: Սա ինչ բան է: Շուրջբոլորը գոյության կոնիվ է, ինչ արագիների մասին կարող է խոսք լինել: Եվ վերջապէս ու մ են պետք այդ արագիները, եթէ մարդկային կյանքն այլևս ոչինչ չարժէ, եթէ համընդ-

հանուր ցավը սրբում է իր ճանապարհին լուսավոր ու կենսատու ամեն ինչ և առաջին հերթին ապրելու կիրքը, վաղվա մեջ հույս փնտրելու շարժումնակ ջիղը... Իսկ մարդիկ գնացել էին նրանց հաշվելու՝ խորհելով դրա մասին, կամ, ավելի ճիշտ, խորհելով, սակայն գտնելով ոչ այն պատասխանը, որ գտել են այսօր. «Հիմա դրա ժամանակն է»...

Օնվեմ ծնվողի հետ, թաղվեմ թաղվողի հետ, ընկնեմ ու բարձրանամ ապրքաղի ու ոտքի կանգնողի հետ, որ դիտվեմ ներդաշնակ, համահունչ, միական: Իսկ երբ կարող եմ չլինել բոլորի պէս, այսինքն պարզապէս մի փոքր ապրեմ: Ոչ թէ անհնազանդ, այլ ինքնուրույն: Ոչ թէ հոսանքին հակառակ, այլ ինքս իմ հունով: Կարելի է: Թույլ տալիս եք:

Ձեր մատը փուշ մտնելիս իմ մատն էլ փուշ մի խրեք: Դրանից ձեր ցավը չի մեղմվի: Թողեք մատներս անփառ ժամ, որ կարողանամ ձեր փուշը հանել: Մի ասեք, թէ խախտում եմ ձեր միասնությունը, որովհետեւ այն, ինչ ասում եք, դեպի միօրինակություն տանող ուղենիշ է համատեղ լինելու անվան տակ: Իսկ միասնությունը միասնան լինելը չէ, զգացմունքի ու վարքի կոլեկտիվիզմը չէ: միասին ժպտում ենք, միասին արտասվում: Եթէ ինչ-որ մեկի ծիծաղն ու լացը չեն գալիս, ինչ եք անելու: Կարծիքը կփաթաթեք վզին և հետո կգարմանաք, թէ ինչու լ խելդովեց:

ՄՐՏԱՑԱՎ ՀՈՒՇԵՐ

Չնայած նրանք մշտապես մտապատկերիս մեջ են, բայց նրանց մասին գրել չէի մտածել: Այս հուշագրությունը Գլենդելից (ԱՄՆ) ինձ հուշեց «Համայնապատկեր» հաղորդի գլխավոր խմբագիր, բանաստեղծ, իմ մշտական բարեկամ Սարո Գյուրեգյան: Այս, գրական միավորումը մեզ մտերմացրեց, հարազատ զգացմունքներով լցրեց մեր էությունը, որովհետև գաղափարակից գրասերներ էին: Արխագահայ գրական միավորումը ստեղծելու նախաձեռնությունը պատկանում է Արշավիր Զիդարյանին, որը մինչ Հայրենական պատերազմը Սուխումում տպագրել էր երեք գիրք: Զիդարյանը հասավ նրան, որ 1959 թ. Սուխումում վերականգնվեց հայատառ տպարանը: Դա տեղի ունեցավ այսպես. Վրաստանի ղեկավար շրջանները դեմ էին, սակայն կուսակցության արխագահական մարզկոմի նորընտիր Առաջին քարտուղար Միխայիլ Թեմուրովիչ Բոլախանի ասաց. «Թող Թբիլիսին դեմ լինի, ես հայատառ տպարանը կվերականգնեմ Բյուրոյի որոշմամբ»: Այդպես էլ արեց: Բայց Վրաստանի կառավարությունը 1962 թ. հայկական հրատարակչությունը փակեց: Տպարանը նորից վերականգնելու մեր ջանքերը անցան անարդյունք: Բայց Վրաստանի գրադատարակչության Ղեկավար կոմիտեն միավորման մի քանի անդամների հրավիրեց Թբիլիսի: Մեզ լսեց կոմիտեի նախագահ Գարդաբեկյանը, հասկացավ մեր արդարացի, հիմնավորված պահանջը և գնաց ընդառաջ: Այնուհետև մեր ժողովածուները, որոնց խմբագիրը Հակոբ Չորանյանն էր, սկսեց տպագրել Թբիլիսիի «Մերանի» հրատարակչությունը: Քանի որ ես լրիվ տեղյակ էի մեր գրագրություններին, հանդիմանալով ժամանակ տասներկու թույլեքսնադատական եղույ՝ ունեցա: Չգիտեմ դա նպաստեց, որ իմ «Հուզաշխարհը»-ը Վրաստանի Կենտկոմի հրատարակչությունը տպագրեց արտահերթ, որը, հատկապես Նիկոլայ Դեմուրյանին, առերես վրդովեցրեց: Ինչևէ, մինչև վրաց-արխագահական պատերազմի սկիզբը արդեն տասներկու գրողներ գրքերի հեղինակներ էին: Սուխումում տպարանի գոյության երեք տարիների ընթացքում լույս տեսան միավորման անդամների «Մեծական այգաբաց» և «Շավիղ» ժողովածուները, Արշավիր Զիդարյանի «Ծովի շունչը» բանաստեղծությունների գիրքը, ինչպես նաև Անդրանիկ Բահարյանի, Իշխան Ռահմանյանի և Հակոբ Գուրուկյանի առաջին գրքույկները: Միավորման հովանավորները դարձան Վրաստանի գրողների Միության հայկական մասնաճյուղը և «Սովետական Վրաստան» թերթը: Այն տարիներին Թբիլիսում ձևաչափված գրողներ էին Վարդան Ատրյանը, Պահարեն, Օերուն Թորգոմյանը, Սուրեն Ավչյանը, Բենիկ Սեյրանյանը, Հովհաննես Կարայանը, Մկրտիչ Ասլանյանը, Մահակ Մանվելյանը, Մարտին Քարամյանը, Սոս Միմվորյանը, Կորյուն Ագոյանը, Վահան Գալֆայանը, Գևորգ Գրիգոր, Բատրակ Հայկը, Աղասի Այվազյանը: Նրանք բարյացակամ վերաբերմունք հանդես բերեցին արխագահայ կրտսեր գրչակից եղբայրներին նկատմամբ: 1957 թ. հրավիրեցին Թբիլիսի, տեղավորեցին հյուրանոցում, կազմակերպեցին էսկուսիա Ռուսթավիի մետալուրգիական գործարան, պատմության թանգարան, 95-րդ դպրոցում կայացավ գրական հանդիպում, «Սովետական Վրաստան»-ը մեր թոթովանքներից տպագրեց լրիվ մի էջ, որտեղ լույս տեսավ իմ «Գարնանային» առաջին ոտանավորը:

«Սովետական Վրաստան»-ը առաջին գրական էջը տպագրեց, որքան հիշում եմ, 1956 թ.: Կարդացի և սկսեցի մասնակցել միավորման պարապմունքներին: Հեղինակը կարդում էր իր նոր գրած ոտանավորը և ընկերները հայտնում էին իրենց կարծիքը, անաչառ դիտողություններ անում: Այն յուրատեսակ լաբորատորիա էր

բոլորիս համար: Գևորգ Ավջյանը արդեն բարեկամացել էր Գևորգ Էմինի հետ: Նրա աջակցությամբ էլ Երևանում լույս տեսավ «Գարնանային կանչ» առաջին գրքույկը, և չգիտեմ ինչու, Արշավիր Զիդարյանը թշնամացավ հեղինակի հետ: Ի դեպ ասեմ, որ Զիդարյանը Երևանի թատերական ինստիտուտում դասախոս եղած ժամանակ 1947 թ. «Գրական Թերթ»-ում Հովհաննես Շիրազի պոեզիայի մասին գրախոսական էր տպագրել «Երբ բանաստեղծը կտրվում է իրականությունից» վերնագրով: Այդ օրվանից Զիդարյանը դարձավ Շիրազի ռիսերմ թշնամի: Շիրազը սկսեց նրան անվանել Արշավիր Անջիգարյան: Բայց քանի որ տեղը եկավ, նաև ասեմ, որ ընդհանրապես Զիդարյանը արտառոց նախանձ անձնավորություն էր և չէր հանդուրժում, որ մեկն ու մեկը իրենից առաջ անցնի:

Գևորգ Էմինը մասնակցեց պարապմունքին և խոսեց արդի գրական կյանքից: Մի անգամ էլ եկավ «Պիոներ կանչ»-ի խմբագիր Վարդգես Պետրոսյանը: Նա ելույթ ունեցավ, ասաց, որ ժխտելով որևէ գրողի, կարելի է ավելի լավ գրական գործ ստեղծել: «Սովետական գրականություն» ամսագրի խմբագիր Ստեփան Կուրտիկյանը և նրա տեղակալ Ստեփան Ալաջաջյանը համարյա ամեն աշուն ամսագիրը բաժանորդագրելու նպատակով հանդիպում էին մեզ հետ: Մի տարի էլ ամսագիրը տպագրեց մեզանից մեկական բանաստեղծություն, իսկ ես ունեի երկու ոտանավոր, ինչ խոսք, Անդրանիկ Բահարյանին դա դուր չեկավ... որովհետև իրեն համարում էր ամենաառաջին բանաստեղծը: Հաճախ երևում էր Վահագն Կարենցը: Ջերմ էր հանդիպումը հատկապես Միլվա Կապուտիկյանի, Վահան Արամյանի, բանասիրական գիտությունների թեկնածու Ֆելիքս Բախչինյանի հետ, իսկ միավորման մշտական հյուրերն էին Վրաստանի հայ գրողներ Բենիկ Սեյրանյանը, Մկրտիչ Ասլանյանը, Մարտին Քարամյանը, մյուսները:

Բեկուժային եղավ արխագահայ գրական միավորման անդամների համար «Պիոներ կանչ»-ի գրականության բաժնի վարիչ, բանաստեղծ Սարո Գյուրեգյանի (Գյուրեգի) նպատակային այցը Սուխում: Մենք անմիջապես զգացինք, որ նրա ազգասիրական

զգացմունքները միայն Հայաստանով չեն սահմանափակվում. «Պիոներ կանչ» թերթում հաճախակի սկսեցին տպագրվել միավորման բանաստեղծները, հանդես եկան գրական էջերով: Պարզապես մենք ազատ շունչ քաշեցինք, ի դեպ իսկական հայրենասեր Սարո Գյուրեգյանի, «մոռացության դաշտից» դուրս եկանք գրական ապարեզ: Նույն ոգով Սարոն շարունակում է ընդառաջ գնալ համշխանահայերիս այն բանից հետո, երբ ստիպված եղավ բնակչության մեկնել Գլենդել և հրատարակել հայկական մամուլում նմանը չունեցող նկարագրող հոյակապ «Համայնապատկեր» հանդեսը: Եթե ոչ Սարո Գյուրեգյան, ապա էլ ոչ վ էր համշխանահայերի հետ հաշվի նստողը, ընդառաջ գնացողը, ընթերցողներին ներկայացնողը:

Փառք ու պատիվ համշխանահայերի անկեղծ բարեկամ Սարո Գյուրեգյան:

Երևանից հատուկ միավորում էր եկել անգուգական հայրենասեր, մեծ սրտի տեր Հովհաննես Մելքոնյանը: Նա հիմնել էր աշխարհում հայ գրողների Միություն: Գաղափարը հրապուրիչ էր և նպատակը հիմնավոր: Հրատարակեց նաև «Հայ գրող» գրական թերթ, իսկ շուտով արխագահայ գրական միավորման աչքի ընկնող գրասերները ստացան Միության անդամի վկայական: Հովհաննեսը մեզ հետ

230

միավորման հոգսերի մասին հարցազրույց անցկացրեց, որը, եթե չեմ սխալվում, տպագրվեց «Գրական թերթ»-ում: Ամիս չէր անցել, երբ «Խորհրդային Վրաստան» թերթի խմբագիր Վան Բայրուրթը ինձ հիշեցրեց այդ հարցազրույցի մասին և ասաց, որ Վրաստանի անկախության կոմիտեին նույնիսկ հայտնի է, թե ով է Սիրավան Սևունին... Շատ ավտոս, որ Հովհաննես Մելքոնյանը ավտովթարի գոհ դարձավ և անհրաժեշտ նախաձեռնությունը ժառանգորդում կախված:

Գրական միավորման լիաուժ անդամներից էր Հուսիկ Հարությունյանը: Սուխումի հայկական դպրոցի գործավարն էր: Գրում էր երգիծական կարճ պատմվածքներ, չափածո շարժեր:

«Սովետական Վրաստան» թերթի «Ուղիղ ճակատին» երգիծական խորագրի տակ 1958 թ. մարտի 26-ի համարում տպագրվեցին նրա ընկերական շարժերը՝ նվիրված միավորման անդամներին: Ինձ էլ էր «բաժին» հասել:

Սհա տեսնու մ եք,

Գործեր եմ տալիս,

Կամաց գնացեք,

Ես էլ եմ գալիս:

Իշխան և Հայկ Ռահանյան եղբայրներին էր վերաբերվում հետևյալ քառատողը.

Աղմուկը շատ է,

Իսկ գործը սակավ,

Հակառակն անել

Կաշխատենք, հարկավ:

Շեքելայի հայկական դպրոցի ուսուցիչ Վանիկ Սամվելյանը Գոյիվից անգուցական թարգմանություններ էր արել: Դա չվրիպեց Հուսիկի ուշադրությունից, գրեց.

Ես այսպես կանեմ,

Ես այնպես կանեմ,

Թե գործեր ունեք,

Բերեք թարգմանեմ:

Ինչպես Հուսիկ Հարությունյանը, այնպես էլ Վանիկ Սամվելյանը հետագայում տեղափոխվեցին Երևան: Վանիկը ապրում էր Սպանդարյան փողոցի թիվ 11 տանը, իսկ Հուսիկը՝ «Սևան» հյուրանոցում՝ քրոջ մոտ, որը բանասիրական գիտությունների դոկտորի կոչում ուներ: Համարյա ամեն օր Հուսիկի երգիծանքները հաղորդվում էին Երևանի քաղաքային ռադիոկայանով:

Միավորման կարող ուժերից էր Գարագուստ Գրիգորյանը: Աշխատում էր հրեաների հետ Սուխումի երկաթգծի առևտրի ցանցում և թափով բանաստեղծություններ ու պատմվածքներ էր գրում: Ռուս կնոջից ուներ երկու գավաթ: Ափսոս, 1968 թ. ամառը քաղցկեղից մահացավ:

Բանաստեղծություններ էր գրում նաև Գևորգ Շեկիկյանը և հայարտ էր, որ Ավետիք Իսահանյանի հետ խմբանկարում ինքը կար: Այստեղ ուզում եմ ցավով նշել, որ գրասենյակի պահոցը նրանց մահանալուց հետո հարազատները ցիրուցան են անում: Նման վիճակ է սպասվում նաև ինձ: Տիեզերագնացների նվերներով ստեղծել էի անձնական թանգարան, որը լայն արձագանք գտավ ամբողջ Ռուսաստանում, ունեմ ազգային իրականությունից հարուստ նմուշներ, լուսանկարներ, որոնք հարմարություն չունենալու պատճառով արկղներում իրենց «դար» են ապրում...

Ալեքսան Անտոնյանը և բանաստեղծ էր, և նկարիչ, մահանալուց հետո ոչինչ չի ժառանգել: Ուր էն Վովա Յայլյանի, Բշխան Ռահանյանի, Պետրոս Կարնեցյանի, Արշավիր Ջիդարյանի, Բարունակ Թողաթյանի, Անդրանիկ Ջեյթունյանի, Էմոք Շաշիկյանի և

մյուսների գրածները, գրադարանները, ստեղծած համշենական բառարանները, ժողովրդական ասացվածքները, հավաքած կենցաղային ամանեղենները: Ինչո՞ւ այդ մասին չեմ հոգում, այսպես կոչված, համայնքները: Պարզապես անհասկանալի է, թե նրանք ինչ ազգագույն գործ են կատարում: Ես արդեն հրատարակել եմ 21 գիրք, իսկ համայնքի ակտիվիստները նույնիսկ այդ մասին չգիտեն: Լազարևսկի գրադարանը առաջարկեց ազգային մշակույթների Կենտրոնում նշել իմ 80-ամյակը: Ես հրաժարվեցի, որովհետև առանց համայնքի մասնակցության անշուք, արտառոց բան կատարվեր: Ցավով պետք է արձանագրել, որ համարյա մեր բոլոր հարազատները, անգամ արյունակիցները ընդունակ չեն գնահատելու հոգևոր սրբությունները: Հաճախ եմ լսում. «Մեջք որ օգուտ չունես, ինչո՞ւ ես գրում կամ ում եմ պետք քո գրքերը, երբ մեռնես, պիտի այրենք...»:

Անցյալ դարի քսանական թվականներին Խարկովում, ուր բնակվում էր տաս հազար հայ, գործում էր երկու հայկական ակումբ: Ուկրաինացի դասական գրող Պավո Տիչինսկան (նաև մի որիշը, որի անունը մոռացել եմ) այդ ակումբներից մեկում, սովորել է հայերեն գրել ու կարդալ: Ինչո՞ւ մեր համայնքների խորհուրդները չեն մտածում նման ակումբներ հիմնելու մասին, որտեղ հնարավոր կլիներ կորստից փրկել կյանքից հեռացած գրողների գրական արժեքները: Այն կլինեք ազգի հոգևոր հարստությունը:

Գրագետ, բանիմաց ուսուցիչ էր Վահրամ Դավթյանը՝ համալսարանում բանաստեղծ Վահագն Դավթյանի կուրսեցին: Նա օժտված էր գրական երկը գրախոսելու բացառիկ ձիրքով: Դիպուկ առակագիրներ էին Պետրոս Կարնեցյանը, Սերգեյ Կոնդակյանը, Հարություն Ջիդարյանը, Արշավիր Գրեջյանը և Արամ Սպանյանը, իսկ Լևոն Դովաջյանի և Հովհաննես Թողաթյանի պոեզիան հազեցած էր զարնանային ծառ ու ծաղկի բույրով:

Հակոբ Գուրունյանը չափածոյից շուտով անցավ արձակին: Մեր գրական միավորման անդամներից ամենից շատ նա գրքեր տպագրեց, իսկ գաղտնիքը միայն ես գիտեի. համալսարանական կուրսեցին բանաստեղծ Միքայել Հարությունը աշխատում էր հրատարակչությունում և ընդառաջում էր: Գուրունյանը մանկագիր էր, պատմվածքները կենդանիների կյանքից էին կամ նվիրված էին Լենինին: Հաճախ մտքովս սարսափ էր անցնում, թե որ սովետը հանկարծ չլինի, ում եմ պետք Գուրունյանի գրքերը... Համենայնդեպ, Հակոբ Գուրունյանը մանկական հոգու տեր առաջնակարգ գրող էր: Աբխազական դպրոցի երկրորդ դասարանում տպագրված կային նրա երկու պատմվածքները, իսկ Հովհաննես Դավթյանի թարգմանությամբ Թբիլիսիում տպագրվել էր նաև վրացերեն լեզվով Գուրունյանի պատմվածքների ժողովածուն: Հակոբ Գուրունյանը սիրում էր Հայաստանը, վրաց-աբխազական պատերազմի ժամանակ գնացել էր Երևան և

այնտեղ էլ ծերունագարդ գրողը գտել էր իր մահկանացուն:

Երբ Սերո Խանգադյանը ինձ խնդրեց խմբագրել «Չայն համշենական» առաջին ժողովածուի բարբառային մասը, ես իմ կողմից նամակ գրեցի Սուխում Արտյոմ Կալայջյանին, որ նա ուղարկի Կարապետ Ջիհանյանի հերոսական կյանքի դրվագները: Տպագրվեց «Արյունոտ ճամփաներ» վերնագրով: Նման գրառուժներ Կալայջյանը շատ ուներ... Կորավ նաև լաբրացի բանահավաք Սարգիս Մեխայանի հարուստ պահոցը:

Անդրանիկ Բահարյանը տանջալից և անգործ ծերություն ունեցավ: 2016 թվի փետրվարի 14-ին կյանքից հեռացավ: Ինձ թվում է նրա մահը մի հախուռն դարաշրջան տարավ իր հետ:

Կյանքում ըմբոստ բնավորություն ուներ, բայց պոեզիան և արձակը խորաթափանց մեղմություն, հուզախո՞ղ քաղցրություն ունեին: Երբ Երևանում տպագրվեց նրա բանաստեղծությունների «Վտակ» խորագրով գրքույկը, ես համալսարանում ուսանող էի, «Սովետական դպրոց» թերթում մի փոքրիկ գրախոսական գրեցի: Ինչևէ, Բահարյան գրողի հանդեպ ես պարտք չեմացի: Աբխազահայերի «Համշեն» թերթի երկու էջերում տպագրեցի «Անդրանիկ Բահարյանի գրական աշխարհը» գրախոսականը և այն տեղավորեցի նաև «Նվիրումներ» գրքիս մեջ: Այստեղ նաև ասեմ, որ 1963 թ. Բահարյանը, Հայկ Ռահանյանը և ես մասնակցեցին Երևանում երիտասարդ հայ գրողների համագումարին: Դա իմ առաջին այցն էր Հայաստան: Չախ կողմս նստել էր Վաղարշակ Նորենցը, իսկ աջ կողմս Աշոտ Գրաշին, որոնց ստեղծագործություններին ես լավ ծանոթ էի:

Անդրանիկ Բահարյանի «Մայրիկ կկուն» մանկական պոեմը տպագրվել էր նաև աբխազերեն:

Արդեն շատերը իմացել էին, որ 66-ամյա Բշխան Ռահանյանը անբուժելի հիվանդ է: Գրական միավորման բոլոր անդամները նրան հարգում էին: Բշխանը հայրենասեր բանաստեղծ էր, Սուխումում հասցրեց տպագրել «Խաղաղություն» գրքույկը: Ես ևս առանձնակի հարգանք ունեմ նրա նկատմամբ: Մահվանից մեկ ամիս առաջ վերցրի մի շիշ հայկական կոնյակ և այցելեցի իրեն: Տրամաբանությունը բարձրացավ: Ցանկացանք միմյանց, ինչպես սովորաբար լինում է խմիչքի սեղանի շուրջը, առողջություն և «երկար» կյանք: Մահվանից խուսափել հնարավոր չեղավ: Թաղման օրը միշտ ձարպիկ Վովա Յայլյանը միացրել էր Արշավիր Ջիդարյանի 70-ամյակի ժամանակ Բշխանի հանգամանալից գեկուցումը հոբելյարի ստեղծագործությունների մասին: Այդ օրերին անվանի այձակագիր Բենիկ Մելքանյանը հանգստանում էր Պիցունդայում: Երբ իրեն հայտնեցի Բշխան Ռահանյանի մահվան մասին, ինձ տեղին դիտողություն արեց.

– Այ տղա, ինձ ինչո՞ւ չբերեցիք թաղմանը:

Ես մեղավոր էի, պարզապես մտքովս չէր անցել:

Բշխան Ռահանյանից ժառանգել Բարունակ Թողաթյանի ժողովածուներում տպագրված ժողովրդական առածներն ու ասացվածքները: Տասնյակ տարիներ հավաքած համշեներենի բառարանը, այդ թվում պահոցը, ինչպես նաև մյուսներինը, քոմուիտիզ եղավ:

Միավորման աչքի ընկնող արձակագիրներից էր խանդոցի (Ախալքալաք) Նիկոլայ Դեմուրյանը: Երկար տարիներ շինարար էր ածխագործների Տղվարչել

ՀԱՅՈՒ ԵՎ ՀԱՅՈՒ

«Անարարես» հրապարակությունը լույս է ընծայել Արմեն Պետրոսյանի «Հայը եւ աշխարհը» գիրքը: Ինչպես ներկայացված է գրքի անուարարչայում՝ «Գիրքը էսսենների ժողովածու է, որտեղ երբեմն լուրջ, երբեմն հումորով քննարկվում է ժամանակակից հայաստանի հայի կերպարը, նրա հարաբերություններն ազգակիցների, օտարների եւ ողջ փիեզերքի հետ, անցյալի ու ներկայի նկատմամբ ունեցած վերաբերմունքը եւ անազգայի իրադրական կամ ֆանտաստիկ հնարավորությունները»: Գիրքը բաղկացած է յոթ գլխից՝ «Հայի բախտ», «Հայը եւ սերը», «Հայը եւ հոգեւորը», «Հայը եւ անցյալը», «Հայը եւ հայը», «Հայը եւ ոչ հայը», «Հայը եւ ապագան»: Գրքի սկզբում բերվում են մի շարք հեղինակների՝ հայերին փված բնութագրեր: Հետեւում են հեղինակի էսսեները: Գիրքը մի տեսակ հայելի է, որի մեջ նայելով կարելի է ավելի լավ ճանաչել մեզ: Մենք գրողից հրավիրեցինք հեղինակին՝ բանասիրական գիտությունների դոկտոր, ՀՀ ՊԱՍ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի եւ Մալաթիայի աշխարհակից Արմեն Պետրոսյանին:

— Այսպիսով, գրքում դուք փորձում եմք բնութագրել, ներկայացնել հայի կերպարը:

— Ոչ միայն բնութագրել, այլեւ հասկանալ, ինչը կօգնի ինքներս մեզ օգնելու հնարավորություններ փնտրելուն: Մեր հասարակությունը ծայրահեղ քաղաքականացված է, բոլոր խնդիրների լուծումները տեսնում են քաղաքական հարթության մեջ: Բայց այդպե՞ս է արդյոք: Ահա թե ինչ է ասել Թումանյանը. «Պետք է փոխվել»: Փոխությունը գալու է ներսից, եւ եթե չփոխվենք, լավ չի լինելու: Թումանյանից հետո մենք շատ ենք փոխվել, բայց առաջադիմելու համար դեռ շատ պիտի փոխվենք: Եվ մեր բոլոր խնդիրները չեն, որ կարող են լուծվել քաղաքական ճանապարհով:

Ես հաճախ օգտագործել եմ հումոր, որպեսզի հեշտությամբ մարսվեն որոշ դառը պատկերներ: Որոշ էսսեներում ներկայացված են գիտական փաստեր, որ դժվար կլինեն գտնել ոչ մասնագետի համար: Այս տեսակետից գիրքը նաեւ գիտամասնական է:

— Գիտական Արմեն Պետրոսյանն ինչպե՞ս որոշեց գրել կիսով չափ երգիծական, կիսով չափ ֆանտաստիկ, հիմնականում գիտության հետ քիչ առնչվող գիրք:

— Մասնավորապես արթնբարձր հրատարակում էի ոչ գիտական եւ երգիծական ստեղծագործություններ: Գիրքը դրանց շարունակությունն է երեւի: Բայց գրքում միտոսական, երգիծական, ֆանտաստիկ էսսեների կողքին կան նաեւ գիտական ու գիտականակերպ էսսեներ, գիտական ուսումնասիրության մի տեսակ պարոդիաներ: Նման ֆելիետոնները ես անվանում էի «չարածճի ուսումնասիրություններ»: Զգիտեմ այդ ժանրը եղել է այլուրեք, թե ոչ, բայց ես այդ ոճում ինձ լավ եմ զգում:

— Երբեմն չափազանց խիստ չէ՞ք քննադատությունը:

— Գրքում չկա ազգային սնապարծություն, չկա ներքողում, ինչը հաճախ է հանդիպում մեզանում: Ըստ Պարույր Սեւակի՝ ազգային սնապարծությունը ազգային ինքնասպանության ճանապարհն է: Իսկ Ստեփանյան ասել է, որ գիրքը հայելի է մեծ ճանապարհի վրա: Այնտեղ արտացոլվում են մեկ ջինջ երկինքը, մեկ ցեխն ու ջրափոսերը: Եվ դրա համար պետք է մեղադրել ոչ թե հայելուն կամ հայելին բռնողին, այլ ճանապարհը կամ ճանապարհային տեսլականը: Եթե գրքումդ միայն ջինջ երկինքն եւ արտացոլել, ուրեմն դու խաբում ես: Եթե չես ցույց տալիս մարդու եւ հասարակության խոցելի կողմերը, ուրեմն չես սիրում, չես ուզում որ նա աճի, զարգանա: Պետք է քննադատել՝ լինելով մարդու նկատմամբ սիրուց, որպեսզի նրա համար ավելի լավ լինի իր երկրում ապրելը: Եվ գիրքը գրված է սիրով: Այն կարելի

է գնել «Հայգիրք», «Բուկինիստ», «Բյուրոկրատ» եւ «Մետրո» գրախանութներում: Իսկ հիմա՝ մի ուրախ հատված գրքից:

ՀԱՅԻ ԲԱԽՏ. ՍԿԻԶԸ

«Պարզապես մեր բախտն ուրիշ է եղել...»
Պարույր ՍԵՎԱԿ

Աստված ստեղծեց մարդուն՝ Ադամին, ապա կնոջը՝ Եվային, ու բնակեցրեց նրանց Եդենում: Դա դրախտն էր, եւ Ադամն ու Եվան անդարդ, դրախտային կյանք էին վարում այնտեղ: Աստված որոշակի ցուցումներ էր տվել նրանց, թե ինչ եւ ինչպես, բայց նրանք վերին աստիճանի անլուրջ եւ անպատասխանատու գտնվեցին ու լսեցին սատանային, որն օժի կերպարանքով զբաղված էր իր մշտական գործունեությամբ՝ խանգարել Աստծու ստեղծագործական նախաձեռնություններին: Արդյունքում Ադամն ու Եվան կերան ինքնուրույն ծառի պտուղը եւ պարզեցին իրենց համար մի շարք նոր իրողություններ: Դատելով Աստվածաշնչի տեքստից՝ նրանց հատկապես դուր էին եկել ֆրոյդյան որոշ մանրամասներ, հենց այն, ինչը դուր չէր գալիս Աստծուն: Եվ Աստված դուրս հրավիրեց նրանց Եդենից: Ադամի եւ Եվայի սերունդը՝ մարդկությունը, դատապարտվեց չարաշ զոյության այլուրեք կյանքի ոչ դրախտային պայմաններում:

Աստվածաշունչն ունի նաեւ մարդածնության երկրորդ առասպելը: Աստված, հիասթափվելով Ադամի ու Եվայի բազմացած սերնդից, ջրհեղեղ է ուղարկում աշխարհ, որից փրկվում է միայն Նոյն իր ընտանիքով, Արարատ լեռան վրա: Այդտեղից է սկսվում մարդկության երկրորդ տարածումը:

Եդենի տեղադրությունը հայտնի է: Այնտեղ գետ էր հոսում, որից սկիզբ էին առնում չորս գետեր՝ Փսոն, Գեհոն, Տիգրիս եւ Եփրատ: Եթե առաջին եւ երկրորդ գետերի նույնացումը եւ տեղայնացումը կասկածներ է հարուցում, ապա վերջին երկուսի դեպքում ամեն ինչ պարզ է: Տիգրիսն ու Եփրատը, հայտնի բան է, սկիզբ են առնում Հայկական լեռնաշխարհից՝ պատմական Հայաստանից: Ուրեմն՝ մարդկության օրրանը՝ Եդենը կամ դրախտը, գտնվել է Հայաստանում:

Արարատ լեռը նույնպես գտնվում է Հայաստանում: Այն հնում նույնացվել է Հայկական լեռնաշխարհի հարավային Կորդվաց լեռան կամ Կորդվաց Արարատի, հետո՝ Մասիսի հետ: Ուրեմն՝ մարդկության երկու նախահայրենիքներն էլ, ըստ Աստվածաշնչի, գտնվել են Հայաստանում: Եվ հայերը հպարտությամբ են ասում՝ «Մայր Հայաստան, երկիր դրախտավայր»... Ահա եւ Խաչատուր Աբովյանի տողերը. «Մասիս առաջիս էր կանգնած միշտ, որ մատուղի ցույց էր տալիս, թե ինչ աշխարհի ծնունդն է եւ, դրախտը մտքումս էր կենդանի, որ ինձ երազում թե լուրջ միշտ մեր երկրի անունն ու պատվականությունը իմ առաջս էր բերում... Եվրոպա թե Ասիա՝ ինձ անդարդ ծեն էին տալիս, թե Հայկա զավակն էմ ես, Նոյան թոռը, էշմածնա որդին, դրախտի բնակիչը»:

Ուղղակի բաց տեքստով դեմ ենք դուրս գալիս Արարչին: Ահա եւ հայությանը պատուհասող դժբախտությունների պատճառը: Այ մարդ, ախր, պարզ ասված է, չէ՞. «Վեր կաց գնա այստեղից»: Բայց չէ, գոռով խցկվում ենք ու դեռ գլուխ գովում: Տեսնում ես, որ բոլորը, ի վերջո, չքվեցին գնացին տարբեր երկրներ՝ վրացիները՝ Վրաստան, ճապոնացիները՝ Ճապոնիա, մոզաբիկցիները՝ Մոզաբիկ: Եվ միայն հայերը մնացին տեղում: Պարզ չի, որ լավ չի լինելու:

Հայն ասում է՝ «Մեծին չսողի ոտքը քարին կանոն»: Եթե այդքան խելոք էիք, լսեիք, էլի, մեծերից մեծին, գնայիք այստեղից:

Եվ այսպես, հայի բախտը, ինչպես եւ բազում այլ իրողություններ մեզանում, բիբլիական արմատներ ունի:

Արմեն ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

240

քաղաքում: Հետո Սուխումում մենք հարևաններ եղանք: Հայրենական պատերազմի մասնակից էր, զորում էր հյուրեղ կարճ պատվածքներ: Տպագրեց հայերեն ու ռուսերեն մի քանի գրքեր: Կյանքում օբյեկտիվ անձնավորություն էր: Երբ Վրաստանի կոմկուսակցության Արխանգալսկ մարզկոմի Բյուրոն ինքնավար հանրապետությունում հաստատեց ինձ «Սովետական Վրաստան» թերթի սեփական թղթակից, Նիկոլայը միակն էր գրական միավորման անդամներից, որ ասաց.

— Վերջապես ճշմարտությունը հաղթեց: Դեմուրյանը նկատի ուներ միավորման մասնակիցներից մի քանիսին, որոնք չունենալով լրագրողական կրթություն ու կյանքում ոչ մի թղթակցություն չտպագրած, հավակնում էին տիրանալ այդ պատվավոր նունակաւորային պաշտոնին:

Նիկոլայ Դեմուրյանի չորս որդիները բնակվում էին Մոսկվայում: Հերթական անգամ գնաց Մոսկվա, Կուրսկի կայարանում իջավ գնացքից ու 78 տարեկան առույգ տղամարդը ընկավ...

Համեստ ու լուրջ գրող էր նաև Խաժակ Միմոնյանը, իսկ Ազատ Գրիգորյանի մահը մեծ կորուստ էր Մոչիի գրական միավորման համար: Մինչև օրս ցավով ենք հիշում կյանքից հեռացած Անդրանիկ Մարեցյանին, Առաքել Մինասյանին, Մաշա Մկրտչյանին, Նիկոլայ Օհանյանին, Կիրիլը Միզովյանին, որոնք բանաստեղծական գոհարներ էին ստեղծում:

Բանաստեղծ Աշոտ Քոչկոնյանի վաստակը կայանում է նրանում, որ բարբառով գրած նրա պոեմները մասամբ անդառնալի կորստից փրկեցին համշենի բարբառը, իսկ Աղյերում բնակվող Անդրանիկ Զեյնուլյանի գիտական աշխատությունները՝ հայերի ու հայոց լեզվի ծագման մասին բարձր գնահատեցին Հայաստանի լեզվաբանները:

Ախր, ո՞ր մեկի վաստակը հիշես: Նրանք գնացին, սրտացավ հուշերը մնացին:

Սիրական ՍԵՎՈՒՆԻ, լրագրող
ՍՍՀՄ ժուռնալիստների Միության անդամ

Իմ շատ սիրելի ՀԱՅ ժողովուրդ, այս ճակատագրական դաժան օրերին ուզում եմ հիշեցնել մեր ՄԵԾ բանաստեղծ Գևորգ Էմինի «Սիամանթոյի մենախոսությունը» բանաստեղծությունը, որի համար տնային կալանք էին տվել նրան:

Գևորգ ԷՄԻՆ

«Սիամանթոյի մենախոսությունը»

- 1915 թիվ, ապրիլ, Այա2 -

1.

- Ո՛վ հղացավ
այս միտքը դիվական՝
Մասիսը ճերմակ,
Մասիսը անբիծ
Այս լայն աշխարհում
դնել այն տեղում,
Ուր դար ու դարեր
Պիտի արյունեն լանջերը նրա
Եվ գազաթն անգամ.
Ո՛վ միտք հղացավ
Դժոխք արարել
Եղյալ ու չեղյալ
Դրախտի տեղում,
Արարատ լեռան
հովանու ներքո,
Երկրի փոխարեն
Մեզ տալով մի հին,
Ոտնակոխ ճամփա,
Չողի տեղ՝ չոր քար,
Ձրի տեղ՝ արյուն...
Ո՛վ միտք հղացավ,
Դեռ մեր պատմության
վաղ արշալույսին,
Այս արարչագործ,
Հին ժողովրդի
Գլուխը դնել մի հարևանի
(Բիրտ Պարսկաստանի)
Արևոտ սրի տակ.
Մյուսի աջով -
(Բյուզանդիո խաչով),
Պահանջելով,
Որ նա... ծախի իր հոգին,
Եթե ուզում է... մարմինը փրկել:
Եվ եթե դարերն
Անգոր են եղել նրան ազատել,
Եվ եթե
Գալիք դարերն անգոր են
ազատել նրան
Եվ հրաշքն է լոկ
Հնարն անհնար, -
Տե՛ր,
Տուր ինձ Մովսես
մարգարեի պես
Հանել ու տանել
ցեղն իմ հալածված
Այս Հայաստանից, -
Ոչ-Մահաստանից,
Ոչ-Քարաստանից,
Դեպի ապահով,
ուրիշ մի եզերք
(Կա՛ն արդյալի տեղ...) -
Ցեղն իմ մշտատն -
Նրա սերմը նոր
Արմատները հին,
Վեպ, կոթող ու երգ...
Տուր պերճաբանիս
Թվատությունը նրա մոգական
Եվ սուրը նրա՝
Աղբյուր հանելու

հանդիպած քարից,
Եվ գավազանը՝
Ճեղքելու Կարմիր ծովը
մեր բախտի,
Լացի ու արյան,
Թեկուզն Մովսես
մարգարեի պես
Իմ մահը գտնեմ,
Օտար հող մտնեմ,
Այդ երանելի ափին չհասած,
Բաղձալի սեմին
նրա փակ դռան...
Տե՛ր,
Չե՛ս լսում դու
«Կարմիր լուրերը»
ջարդի ու արյան...

2.

Ձեռքովս է,
Կորչում,
Իմ ազնիվ սերմը,
Տեսակն ու սեռը.
Եվ ինչպե՛ս մար,
Ինչպե՛ս ու դիմանար.
Երբ մենք, թվով՝ քիչ,
Մակայն եզակի որակ ենք եղել,
Քանակի աշխարհ...
Նետ ու աղեղի
փոխարեն՝ տավիղ
Եվ գիր ենք պաշտել
սրի փոխարեն
Եվ զենքի տեղ՝ երգ,
Զորքի տեղ՝ ցնորք -
Ձենքի, գորքի
ու բանակի աշխարհ...
Մենք՝ մարդկության
ու պատմության դուռը
Ամեն մի դարի
Արդար պայքարին
Արյուն ենք տվել,
Արյունը մեր քիչ,
Արյունը մեր թանկ.
Դրա փոխարեն
Մեզ գովք շռայլող
Թանաքի աշխարհ...
Ինչքան ել դժվար,
Հաճախ՝ անհնար,
Բայց, ինչ էլ լինեք,
Միշտ մարդ ենք եղել
Ու մարդ մնացել -
Տմարդի աշխարհ.
Եղել ձիք, տաղանդ,
Երբ վսեմ տաղանդն
Աղանդ է կոչվել,
Աղանդի աշխարհ.
Նվիրվել բարուն ու
գաղափարին -
Նեղ կաղապարի
Ու... չարի աշխարհ.
Երկրպագել
ու խնկարկել միայն
Ներշնչումի

ու արարման պահին -
Փողի, օգուտի
Ու շահի աշխարհ...
Ձեռքովս է,
Կորչում իմ ազնիվ սերմը,
Տեսակն ու սեռը,
Իմ անկրկնելի ցեղը հայկական.
Քսանդրոդ դար,
Եվ դ՛ու, մարդկություն,
Որ,
Իբրև բարի,
Եվ հոգատար
ու խղճով ես այնքան,
Որ պահպանում ես
Ու փրկում մահից
Նույնիսկ գորշ գայլի
Կամ շնագայլի տոհմ ու
ցեղերին,
Ամեն տեսակի
Գիշատիչներին
ցեղի մարդկային,
(Օձից մինչև... Կայեն...)
Մտքո՛ւ ցեղն իմ
"Կարմիր գրքի" մեջ...
Բայց ոչ չ, սպասի ը...
Հենց այդ գրքում եր--
Ցեղասպանության
արյունոտ գրքում, -
Որ նա հասավ
իր վերջին օրհասին
(Դե՛ր Զորից՝ Պոլիս
Եվ Վանից՝ Բասեն...)
«Ճերմակ գիրք» կազմիր,
Հայերին տանջող
Ու բնաջնջող
Սև ոճիրների
մասին բյուրավոր.
Եվ փրկի ը, փրկի ը
Իմ ցեղի
Վերջին այս սերմը մի բուռ -
Մերմը դարավոր,
Մերմը փառավոր...
Փրկի ը, գորավոր,
Եթե չես ուզում,
Որ մի դար հետո
Իմ ցեղի լեզուն
Եվ հայ դպրության
գանձերն անմահան,
Անհնար լինի
վերծանել, ավա՛ղ,
Շումերների
Ու Ացտեկների
հին գանձերի նման...

3.

**«Ո՛վ մարդկային արդարություն,
թող ես թընե՛մ քու ճակատիդ»:**

Թքե՛լ եմ բոլոր
Չարին ծառայող
Ու բարուն դավող
Գրքերի վրա,

Բոլոր երգերի, ներկերի վրա
Եվ արվեստների,
Եվ արհեստների.
Խաբող հույսերի,
Նենգող հույզերի
Եվ սին մոռացում բերող
Տենչերի ու երազների. -
Իսկ ամենից շատ,
Ամենից ավել -
Մեծ-մեծ խոսքերի,
Մեծ-մեծ գորքերի,
Մեծ-մեծ աչքերի,
(Որոնք չեն տեսնում
Տեսածը իրենց...)
Եվ արդարության,
Եվ արդարության...
Թքե՛լ եմ, այո,
Եթե մի փոքրիկ,
Հանձարեղ մի ազգ,
Որը դարերով
Կերտել է միայն,
Ու պաշտել միայն
Ազնիվ ու բարին -
Այս էլ քանի դար,
Մորթվո՛ւմ է, մորթվո՛ւմ.
Եվ - ամենից շատ -
Ամենից դաժան,
Այս... իբրև հույսի
Եվ... լույսի դարում...
Մորթվում է լկտի,
Մորթվում անպատիժ,
Մեծ-մեծ գորքերի,
Մեծ-մեծ խոսքերի,
Եվ նաև...
Մեծ-մեծ աչքերի առջև, -
Եվ ոչ-ոք, ոչ-ոք
Չի փրկում նրան,
Չի օգնում նրան
Կամ... ձեռք երկարում...
Եվ, թեև դուք ինձ,
Հայ բանաստեղծիս
Դալիսի եք տալիս,
Միտում, մեծարում,
Բայց ես չեմ կարող
Ապրել ու երգել
Այս հողագնդում՝
Այսպիսի դարում
Եվ այս... աշխարհում...
Եվ, Եղեռնից
ու ջարդից առավել,
Այդ է ինձ տանջում՝
Յոթն անգամ ավել
Ու յոթնապատիկ.
Օ, դու մարդկային
Կամ... անմարդկային
Կեղծ արդարություն,
Ես - Սիամանթոն -
Ավելի՛ մեռած
Քան ապրած, սիրած -
Բանաստեղծս հայ,
Թքե՛լ եմ ես քո
կեղտոտ ճակատին...

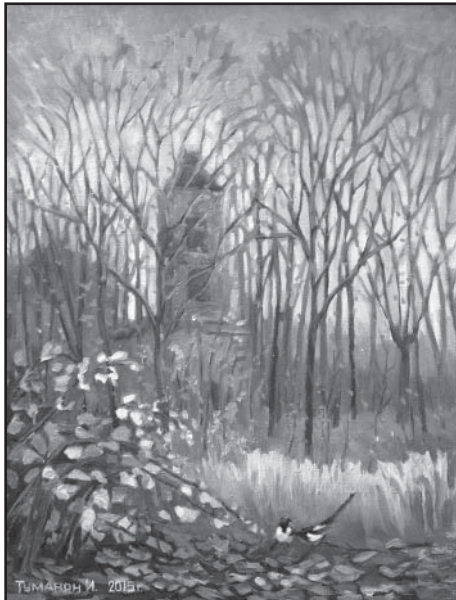
Երբ ունկնդիր ես բնության ձայնին, կյանքը հայտնությունն է թվում

Կալուզայում բացված ամենամյա մարզային մրցույթ-ցուցահանդեսում ցուցադրվեցին **Իրինա Թումանյանի** 2015 թվականին նկարած նկարները ևս: Տեղին է նշել, որ նրա ստեղծագործությունները պահպանվում են Ռուսաստանի, Նորվեգիայի, Շվեյցարիայի, ԱՄՆ-ի մասնավոր հավաքածուներում:

Մրցույթ-ցուցահանդեսը հերթական ստուգատես է և՛ ստեղծագործողների, և՛ այցելուների համար:

Հայրենի բնության սիրահար Իրինայի վրձնի գործերն ամբողջությամբ նվիրված են, սեր՝ դեպի իր ծննդավայրը: Առանց իրականության գունային հարստության պահպանման նկարից այն կողմ չես կարող տեսնել հայրենի եզերքը, նրա մեղմ գույները: Իր նկարներից երկուսի ճանաչողական նշանակությունն առանձնացրեց վարպետը, մաս սրտի ցավով նշեց, որ նկարում երևացող կիսախաբիտուկ եկեղեցին, որը կառուցված է Տուրգենևների երբեմնի կալվածքում, շուտով հողածածկույթ կդառնա, իսկ «Իվան չայ» նկարում պատկերված վայրը, որտեղ Կարմիր գրքի մեջ անցած բույսերով ու ծաղիկներով միշտ զարմանում ու հիանում են այցելուները, իր խորին համոզմամբ, Կալուզայի փոքրիկ դրախտավայրերից մեկն է:

Տաթևիկ ՆԵՐՍՍՅԱՆ

Սպեղծագործում են մեր ընթերցողները

Տարիկիս ու պապիկիս

Անտեղյակ հարուստները

Ունեն տատիկ ու պապիկ,
Ամեն մեկից մի հատիկ,
Երկու ծնող հազվագյուտ
Կամ երկնային հրաշք զույգ:

Հարություն և Ջուլիետա,
Ժպտալը շատ հեշտա,
Որ ժպտալուց ձեզ միշտ տեսնեմ
Հոգուս խորքում երջանկանամ:

Սիրում եմ ձեզ տիեզերքի չափ,
Չքնաղ տիեզերք եք, որ կաք,
Ունեք դուք շատ թռչուններ
Ուրախության աղբյուրներ:
Կյանքը ապրեք, վայելեք,
Ունեք անգին երեխաներ:
Էլ ոնց չապրեք երջանիկ
Կազմել եք չտեսնված ընտանիք:
Յուրահատուկ ծնողներ
Ցավը տանեմ ես ձեր:

08.2015 թ., Վորոնեժ
Աշոտ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Սիրո աչքեր

Սիրտը հոգու կենտրոնն է,
Իսկ հոգու հայելին ո՞րն է:
Հոգու հայելին սիրո աչքերն են
Ու նրանց հրից վառվեց իմ հոգին:

Աչքերի կայծը կիզող է
Արևի ցուլի նման:
Սիրտն ու հոգին հուզող է,
Զգող է մագնիսի նման:

Ով չի սիրել,
Նա հասկանալ չի կարող,
Սիրուց ուժեղ, խելքից հանող
Զկա ու չի էլ լինի ոչ մի ուժ:

Վրեժ ԴԱՎԹՅԱՆ,

Մոզիի «Նոր լույս» հայկական գրական միավորման անդամ

Խոսք ընկերության

Ընկերության հոգսով ես տարված
Նվիրվում եմ անմնացորդ, օգնում նրանց,
Անցնում եմ օրեր, ամիսներ հաշված,
Անտեսում եմ չարությունը բաժին ընկած,
Անհույս մնում մտքերիս գամված:

Ամեն մի խոսքի հոգով ես տարված,
Ամեն մի գործի մարմնով ես հաված,
Արևի կիզիչ ճառագայթներից
Երազում կարծես օգնության պատրաստ,
Ամռան զովի հետ մտնում եմ ես քուն:

Բացվում է առավոտը պայծառ ու չքնաղ,
Հույսի, հավատի գալիքով լցված,
Մարմինս կարծես շնչում է հանկարծ
Եվ հուշում անվերջ հույսով հագեցած,
Հավատով լցված, գործով կայացած:

27.05.2014 թ.

Հարություն ԿԵՅԱՋՅԱՆ

Մոդանիկ ԲԱՅԱՐՅԱՆ

ՀՈՐՍ ԻՂՁԸ

Հայրս կուզե Վանա ծովից մի պուտ ջուր,
Ավա՞ղ, ճամփիս անանցելի սարեր են,
Կուզե Վանա ծով դաշտերից հող մի բուռ,
Ախ, ես ինչպես հորս իղձը կատարեմ:

Աչքերի մեջ՝ հնօրյա, վիշտ ու թախծ,
Սրտում՝ իղձեր դարավոր ու անմարմին,
Նրան դադար, քուն ու հանգիստ չի տալիս
Հեռվում թողած իր որբ տունը հայրենի:

Եղբայր ունի՝ անլուր կորած պանդուխտ է,
Գուցե ծարավ, գուցե նոթի ման կուզա,
Հեզ պանդուխտի բախտը կտորած սանդուղք է, –
Այդքան ցավին հայրս ինչպես դիմանա:

Հայրս կուզե Վանա ծովից մի պուտ ջուր,
Ավա՞ղ, դեմս անանցելի սարեր են,
Կուզե Վանա ծով դաշտերից հող մի բուռ,
Ախ, ես ինչպես հորս իղձը կատարեմ:

ԵՐԱՆՏԻՔ

Սուրբ է քո Ասանին ժողովուրդ դարավոր,
«Փրկության փարոս» ենք անվանում մենք նրան...
Ես՝ իբրև քո որդին, նյարդերով իմ բոլոր
Կապված եմ սուրբ հողիդ՝ մեծ Ամթելի նման:

Կապված եմ հողիդ, որ ապաստան է եղել
Իմ պապերի համար բախտահայաց, անտուն...
Քո մի պատառ հողից հող ես նրանց տվել
Ու եղբոր պես կիսել քո սերմացուն մի բուռ:

Եվ բաբախեց դարը սիրո մի նոր հեքով
Քո մի բուռ հատիկը ծովացավ, վարարե՞ց,
Եվ այսօր տասնյակ տարիների բերքով
Հայն էլ քեզ հետ հայարտ՝ ճոխ սեղան է բացել:

– Թող հավե՛տ դալարի կյանքը երախտագին,
Ծովի պես գրկաբաց ժողովու՞րդ արիական,
Դու իմ տաշած քարը, չէ՛, չես թողնի գետնին
Ու գիտեմ կկիսես սերն իմ որդիական...

Գարնան հույսը

Կյանքս կարծես փունջ է դարձել,
Ապրած օրս խինդով լցված հեզ է դարձել,
Գիշերն անգութ մինչ լուսաբաց ցավով պատված
Արգելում է, թույլ չի տալիս առողջանա:

Հոգնել եմ ես հոգսով պատված դաժան կյանքից,
Վրաս նայող չար աչքերի հայացքներից,
Կեղծ ժպիտով սիրտս խոցում, օգնության եմ շտապում,
Ողջագուրվում, դեմքիս ժպտում, բարեկամ եմ ձևանում:

Տարիների կյանքի փորձը թող աչքերս լայն բացի,
Շուրջ բոլորս հազար վարդեր թող բացվի,
Երջանկության խինդով լցված արցունքները իմ բարի,
Գարնան հոտից սիրող սիրտս թող որ նորից բաբախի:

04.07.2014 թ.

Հարություն ԿԵՅԱՋՅԱՆ

Իմ սիրելի մայրիկ

Դու իմ քնքուշ
Սիրուն մայրիկ,
Դու աշխարհի
Չքնաղ մայրիկ,
Քեզանով եմ ես միշտ ապրում,
Ու քեզանով եմ հիանում
Իմ կյանքը քեզանով է կայանում,
Ու միայն քեզանով է իմ սիրտը բաբախում:
Ու այս կյանքը չքնաղ
Քեզանով է այսքան սիրուն,
Քեզանով է այսքան կանգուն,
Քո սիրով է լցված անհուն:
Դու իմ սիրելի
Մայր իմ սիրախուն:

Հերմինե ԶԵՐՈԲՅԱՆ

Հայր

Հայր իմ,
Հույս իմ,
Հավատ իմ,
Դու իմ թիկունք,
Դու իմ պարիսպ,
Դու իմ տանիք,
Իմ օթևան,
Իմ հայր դու ջինջ:
Ախ կներես, եթե կյանքում
Իմ պահվածքով,
Իմ քայլերով,
Ցավեցրել եմ քեզ երբևէ:
Ներիր դու ինձ,
Փոքր եմ եղել,
Չեմ հասկացել
Ինչ եմ արել:
Թե եղել եմ ես անարժան,
Ուրացել եմ արածներդ,
Դրա համար նույնպես ներիր,
Հասկացել եմ սխալս այժմ:
Ու ես գիտեմ, որ քո սրտում
Ու քո մտքում
Միշտ տեղ ունեմ:
Ես եմ փառքդ,
Քո պատիվդ,
Քո անունն ու քո ծաղիկը:
Ու ես գիտեմ, որ քեզ համար
Կարևորը այն է, հայրիկ,
Ուր էլ գնամ,
Ուր էլ լինեմ,
Միշտ հայ լինեմ,
Ու հայ մնամ...

Հերմինե ԶԵՐՈԲՅԱՆ

220 ԳԼԱՄԱՐԱԳԻԼ ՀԱՇՎԵԼՈՒ

Քարկոծեք ինձ, որովհետև ես ուզում
եմ գնալ արագիլ հաշվելու: Մպառնա-
ցեք, բղավեք ականջիս տակ. «Հիմա
դրա ժամանակը չէ», իսկ ես ձեզ կպա-
տասխանեմ միշտ ժամանակն է: Ամեն
վայրկյան, ամեն ակնթարթ ժամանակն է
անելու այն, ինչ անհրաժեշտ է, որ արվի:

... Քայլում էինք արահետով: Հնձած
արտի դեղին-կանաչ հարթության մեջ
երեք արագիլներ էին իջել: Ես մի շուտ
բռնած ուզեցի պոկվել տառիս ձեռքից ու
վազել նրանց մոտ: Տատս ետ պահեց.

– Ձեռք մի տուր: Արագիլը դավա՞ր է...

Այն երեք արագիլները ուր կողմը գնա-
ցին:

Հովիկ ՉԱՐԽՉՅԱՆ

Մարինե ԽԱՉՈՅԱՆ**Իմ գյուղ Դամալա**

Իմ ծննդավայր, գյուղ պապենական,
 Իմ սարեր բարձրիկ,
 Իմ ջրեր զուլալ,
 Իմ գյուղ սրբազան,
 Իմ վաղ մանկություն,
 Դու իմ սրբավայր,
 Իմ ծննդավայր, դու իմ Դամալա:
 Վրաց հողի մեջ վեհաճն կանգնած,
 Երբեք ու երբեք չես եղել պարտված,
 Հայ հոգով պահված դարերից դարեր,
 Իմ շատ հարազատ իմ գյուղ Դամալա:

Կարոպ

Ասա՛, մայր իմ, ես ոնց անեմ,
 Թագ աչքերս ոնց թաքցնեմ,
 Ցաված հոգիս, ախ, ում բանամ,
 Կարոտից ես կխենթանամ:
 Երևանի մեր տուֆակերտ,
 Շքեղ շենքերն են ուզում,
 Հորս շինած տունն են ուզում,
 Իմ մանկության խաղն են ուզում,
 Իմ Մասիսն ու Սիսն են ուզում,
 Իմ հայերեն խոսքն են ուզում,
 Հայոց հողիս բարն են ուզում,
 Ու սառնորակ աղբյուրների
 Ամառական ջուրն են ուզում:
 Մորս ձեռքի լավաշ հացի
 Անուշաբույր համն են ուզում,
 Ախ ե՛րբ պիտի վերադառնամ
 Երկիրս հայրենի, իմ տուն դառնամ,
 Վաճառեմ հայոց մոմերս վառեն
 Որ հոգուս լույսով ես մխիթարվեմ:

Վերադարձ

Հեռանում են հայրենիքես,
 Հեռանում են ես ընդմիջտ,
 Թողնելով քեզ վշտերի մեջ՝
 Հեռանում են քեզանից:
 Բայց թե կանցնի մի ժամանակ,
 Այցի կգամ քեզ նորից,
 Կբայլեմ ես այն տեղերով,
 Որտեղ արյուն է թափվել:
 Որպես հավերժի ճամփա
 ՏՆՆԻՆԵՐ ԵՍ ԿՈՆԿԵՄ,
 Արցունքներով ջրելով
 Բուրաստան այն կղարձեն:

Հայրենիքից քաղոց ոչինչ
 Չկա այս մեծ աշխարհում
 Հայտնի է դա բոլորին,
 Հոգուս խոսքն են ես ասում:
 Բայց հեռացա ես քեզանից
 Հայրենիք իմ թանկագին,
 Սիրտս քեզ մոտ են թողել,
 Ետ կղառնամ ես կրկին:

Հայրենիքիս

Աստված, ինչու՞ ես մեզ այսպես տանջում,
 Ա՛խ որքան ցավ ես մեր գլխին լցնում,
 Բավ է, խնդրում եմ, ազգս տառապի,
 Աղաչում եմ քեզ, մի քիչ սթափվիր,
 Ա՛խ ամբողջ կյանքում, ինչու՞ է տեսնես,
 Ցավն ընկերացել մեզ հետ մշտապես:
 Ասա՛, ինչու՞ է այսպես ստացվում
 Կարկուտը ծեծած տեղն է միշտ ծեծում,
 Տոկա՛, համբերիր, իմ վիրավոր ազգ,
 Որ միշտ ապրել ես դարերից դարեր,
 Իմ բարձր ու տոկուն հայ ազգ միշտ անապարտ
 Դու դարձել ես մեծ թիրախին գերի,
 Դու դեռ պայքարում ունես քո առջև,
 Որ քեզ հաղթանակ կբերի շուտով...

ԿԱՆԱՐԴԱԿԱՆ ՉԱՄՔՅՈՒՂԸ

(Համաս տատիս հիշատակին)

Մինչ վրաց-աբխազական պատերազմը, 1992 թվականը, իրավիճակը հանգիստ էր Աբխազիայում, գողության դեպքերը հազվադեպ էին, իսկ երբ որոտացին զենքերը, գողությունը, թալանը ումանց համար դարձավ արյան վարակ: Սկզբում օրինակ հանդիսացան վրաց զինվորները, ապա նրանցից հետ չմացին աբխազ գորայինները: Պատերազմը վերջացավ, գողությունը շարունակեցին տարբեր անհուսալի տիպեր:

Չնայած Փանոսն ու Փիլիպոսը իրենց համարում էին աստվածապաշտ, դեռ պատերազմից առաջ գյուղում հարևանների արտերից ձմերուկ գողանալու գործում լավ հմտացել էին: Փանոսը մարմնեղ, բայց կարճահասակ երիտասարդ էր, մինչդեռ Փիլիպոսը երկար բոյ ուներ, պահում էր բեղ ու մորուք: Փշապ գետակի աջ և ձախ կողմերի բարձունքներին ծվարել էին նույնանուն երկու գյուղերը, ուր հիմնականում ապրում էին հայեր, հարևան գյուղերի բնակիչները մեզրելներ էին: Պատերազմից հետո նրանց տներում հայտնվեցին աբխազներ:

Փանոսի և Փիլիպոսի համար պարծանք էր, որ նրանք մարշալ Բադրամյանի անվան հայկական զուամարտակի մարտիկներ են եղել: Չնայած դրան, նրանք իրենց հին սովորությունը ձմերուկ գողանալը, չէին մոռացել: Եթե մինչ պատերազմը ուսերին հովվի մահակ էին կրում, այժմ ավտոմատ «Կալաշնիկով»: Դեռ մույժը չընկած, անասունները քշում էին դեպի տուն: Ճանապարհը անցնում էր հյուսկեն ցանկապատի կողքով, իսկ դեմը բանջարանոց էր, ուր ողորկ կամ սև շերտավոր ձմերուկ էր հասունանում, գայթակղում հովիվների ախորժակը: Փանոսը խորհուրդ տվեց Փիլիպոսին, որ վերջինս լինի ուշադիր, թե բանջարանոցի դարպասի մոտ կա պահակ, շուն և հրացան ունի: Փիլիպոսը ասում է, որ պահակ չկա: Երբ արդեն մույժ էր, ընկերները հանդիպում են Փանոսենց տանը: Փանոսը ցույց է տալիս կաղնու

ճյուղերից պատրաստած կլոր մարդոյ գամբյուղը կամ համշենցիների բարբառով ասած գալաթը:

– Փիլիպոս, տեսնո՞ւ ես այս կախարդական գամբյուղը, – ասում է ընկերոջը Փանոսը, – հենց այդ էլ պիտի լինի այս գիշերվա մեր գողության հիմնական միջոցը, թե ինչպես, ասեմ. կեսգիշերից հետո կգնանք ձմերուկ գողանալու, եթե հաջողվեց և հաջորդ օրը բանջարանոցի տերը կասկածի մեր վրա և սկսի հարց ու փորձ անել, ես ու դու առանց կմկմալու համարձակ պիտի երդվենք հետևյալ խոսքերով. «Թող աստված, հավատացյալ Փիլիպոսիս պատմի ամենախիստ միջոցներով, եթե ես, աստծո գառս, ոտք եմ դրել քո բանջարանոցը»:

– Ես խոս արդյան դուրս գլուխ չեմ, ութ տարի դպրոց եմ գնացել, ունեմ չորրորդ դասարանի կրթություն, ժամանակակից երիտասարդ եմ: Հիշտ է, որ գրել-կարդալ գիտեմ, չնայած նրան, որ որոշ տառերի անվանումը մոռացել եմ, քանի տարի է ոչ գիրք եմ տեսել և ոչ էլ կարդացել: Այն էլ ասեմ, – վերջում ասաց Փիլիպոսը, – որ դու ուժեղ ես և ինքդ պիտի շալակես գանբյուղը, իսկ ես նրա մեջ: Դու այդպիսի բեռնով մոտենում ես պահակին, ծնկի ես գալիս առանց նրան ձեռք տալու, դե, ես էլ, առանց գամբյուղից դուրս գալու, ձմերուկը պոկում, դնում եմ գամբյուղի մեջ:

– չետ երդվելու հերթը հասնում է ինձ, – ասաց Փանոսը, – կասեմ այսպես. «Ես, հավատացյալ Փանոսս, երդվում եմ Հիսուս Քրիստոսի անունով, որ չեմ դիպել ոչ մի ձմերուկի, հակառակ դեպքում աստված թող ինձ պատմի դժոխքի կամ Մադայելի մտրակով»:

Ձմերուկի գողությունը արված էր առանց խոչընդոտի հանդիպելու: Հաջորդ օրը, երբ արածացնում էին անասունները, Փանոսը մտաբերեց հայկական առածը. շուտ թե ուշ, կուժը մի օր ջարդվելու է ջրի ճանապարհին:

Վրեժ ԴԱՎԹՅԱՆ
Լազարևսկ

Չորավար Անդրանիկի վերջին նկարը Հայաստանում

**18 июня калужскому журналисту и поэту, большому другу
нашего журнала Алексею ЗОЛОТИНУ исполнилось 80 лет.
Поздравляя Алексея Петровича с этим юбилеем, редакция
«Горцарара» предлагает своим читателям подборку его стихов.**

Я разным был
и жил, увы по-разному –
Витийствовал и в облаках витал,
Но всё ж всему парадному и праздному,
Стиль жизни деловой предпочитал.

Порой плясал под чуждые мелодии,
За что потом не раз себе пенял.
Но никогда ни партии, ни Родине,
Ни дому, ни друзьям не изменял.

2015

ЖУРАВЛИ

В небо запрокидываю голову
И смотрю, как в дымчатой дали,
Вычертив узоры треугольные,
Проплывают к югу журавли.

А весной, омытые лучами,
Вновь узор знакомый начертив,
Журавли приветно прокричали
Сердцу дорогой речитатив.

1959

КАЛУГА

Я город свой старинный не хвалю,
Я просто расскажу о нём немного.
Стоит мой город в самом том краю,
Где в космос начинается дорога.

Мой город смотрит в зеркало Оки.
Здесь что ни сквер, то космонавта имя
И, отражаясь ночью, огоньки
Мне звёздочками кажутся земными.

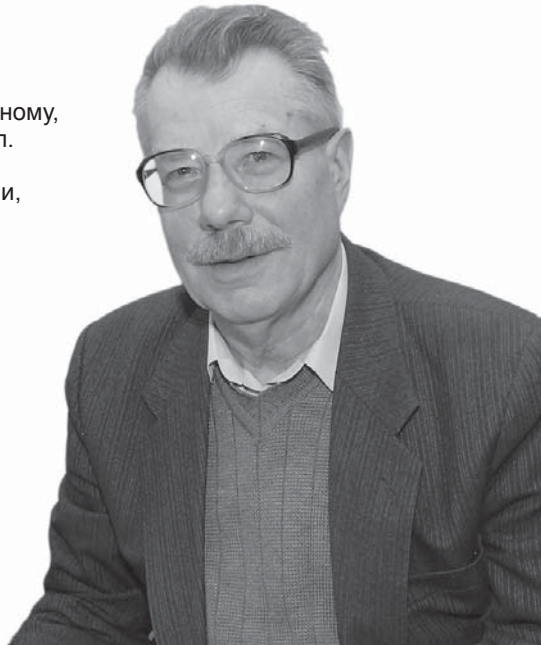
...Опять огни над городом зажглись,
Я снова выхожу на берег окский,
И чудится, что рядом смотрит ввысь
Мечтатель и провидец Циолковский.

Свой город не хвалю и не корю,
Скажу лишь, что известен он далёко.
Горжусь, что я живу в таком краю,
Где в космос начинается дорога.

1973

От имени невоевавших
Всем воевавшим говорю:
Любую боль эпохи вашей
Мы ощущаем как свою.

О время, время,
дымкой пенной
И в мелочах не затумань
Покрытый пеплом
сорок первый
И весь в цветах
победный май.

Те, сорок первый – сорок пятый, –
Не просто времени кусок, –
Отмеченный кровавой платой
В эпоху новую бросок.

Уже траншеи фронта, тыла
Порой нельзя и различить,
А боль людская не остыла,
Её ничем не излечить.

Каким же огненным каленьем
Калилась ваших душ броня,
Когда и в третьем поколеньи
Нам жарко от того огня!

1985

АРМЕНИЯ

*В. Арутюняну, московскому
художнику,
уроженцу Ленинакана*

Армения. Я знал тебя, Армения:
Сарьян, Капутикян, Хачатурян, –
Не больше, может быть, но и не менее
Других заморских и загорских стран.

А каждое открытие – отметина...
Когда я томик Сильвы открывал,
То я как будто открывал Америку, –
Армению я сердцем открывал.

...Армения, я знал тебя, Армения,
По книгам, по картинам и – по снам.
И всё-таки, и всё ж, и тем не менее,
Когда впервые я попал в Армению,
Я понял, что Армении не знал.

Ты мне явилась, словно откровение,
Как сказка, превращавшаяся в быль.
И вновь уже знакомую Армению
Я для себя открыл и полюбил.

Озёра, реки, горы – это здорово.
Но есть ещё другая красота –
Да, красота народа, у которого
Гостеприимство – главная черта.

Вчерашний день,
далёкая история
Мне, как и день сегодняшний, мила,
История твоей земли, которая
Под тяжестью веков не умерла.

Тебя живьём сжигали в крематории.
О, сквозь какие ты прошла огни!
И в мире нет другой такой истории, –
Быть может, только русская сродни.

...А в сердце вновь врывается Армения:
Спитак, Ленинакан, Кировакан.
Нередки здесь, увы, землетрясения.
Такого – не припомнить старикам.

Когда декабрьским полднем
на Армению
Обрушился подземной бури шквал, –
Чтоб душ людских измерить потрясение,
В приборах, право, не хватало шкал.

...Мне близко всё: недавнее и давнее,
Я восхищаюсь мужеством людей,
Пронёсших сквозь такие испытания
И гордый дух,
и веру в новый день.

1988

ЖЕМЧУЖИНА РОССИИ

У кого б в России ни спросили,
Скажут и, наверное, не зря:
Если есть жемчужина России –
Это ты, Калужская земля.

Да и я в минуты озаренья
Говорю, довольства не тая:
На груди России ожерелье –
Древняя Калужчина моя.

А в жемчужном этом ожерелье
Зёрна есть особой красоты.
Наши предки красок не жалели,
Сделать чтоб реальностью мечты.

Друг мой, немец, каждый вечер пьяным
Возвращался в дом наш на постой:
В Оптике, в Тарусе, в Полотняном
Он хмелел, встречаясь с красотой...

2014

Мудрость армянских пословиц

Житейская мудрость армянского народа – притча во языцех, и уже не один век. В этой статье мы собрали поговорки, мудрые мысли и крылатые изречения, в которых таится особый и характерный нашему народу смысл.

«То, что не рождается, – не умирает» (Այն ինչ չի ծնվել, չի մահանում).

«Постучи в семь дверей, чтобы одна открылась» (Թակի յոթ դուռ, միևնույն մեկը կբացվի).

«Знает больше не тот, кто дольше жил, а тот, кто дальше ходил» (Նա չգիտի ավելին, ով ամենաերկարն է ապրել, այլ նա, ով երկար է քայլել).

«Мать девушку хвалит – оставь, беги. Сосед хвалит – хватай, беги» (Երբ աղջիկան մայրն է գովաբանում – թող փախի: Հարեւանն է գովաբանում – վերցրու փախի).

«Гостям два раза рады: когда они приходят и когда уходят» (Հյուրերին երկու անգամ են ուրախ – երբ նրանք

ժամանում են, եւ երբ նրանք հեռանում են).

«Давай – не бойся, бери – не стыдись!» (Տուր – մի վախենա, վերցրու – մի ամաչի).

«Больше знай, да меньше болтай» (Շատ եւ իմանում – քիչ խոսա).

«В поле и жук мясо» (Դաշտում բզեզն էլ է միս).

«С каждой бороды по волосу – безбородому борода» (Յուրաքանչյուր մորուքից մազ – անմորուքին մորուք).

«Чем девушка скромнее, тем она дороже» (Համեստ աղջիկը ավելի թանկ է).

«Страдания дали скалам – те не выдержали, тогда отдали их человеку» (Տառապանքը ժայռերին տվեցին – չդիմացավ, իսկ մարդը – դիմացավ).

«Колокольчик слаще звенит издали» (Հանգը հեռվից է քաղցր հնչում).

«Не человек тот, кто не принимает гостей; и гость не человек, если не прощается вовремя» (Մարդ չէ նա, ով չի ընդունում հյուրերին, իսկ հյուրը մարդ չէ, եթե ժամանակին չի բաժանվում).

«Чужой хлеб никто маслом не намажет» (Ոչ ոք ուրիշի հացին կարագ չի քսում).

«Быстро ходишь – говорят, дурной, медленно – слепой» (Արագ գնաս – կասեն հիմար, դանդաղ՝ կույր).

«Желудок сыт, а глаз еще нет» (Ստամոքսը լիքն է, իսկ աչքերը – կույր).

«Брошенный камень обратно не возвращается» (Նետված քարը հետ չի վերադառնում).

«Мысли длинные, да жизнь короткая» (Մտքերը երկար են, բայց կյանքը կարճ է).

«Дали копейку, чтобы заговорил, а сейчас и двумя замолчать не заставишь» (Դրամ տվեցին որ խոսի, իսկ հիմա երկու դրամով չի լռում).

«Пандухт (странник) пандухта поймет» (Պանդուխտին պանդուխտը կհասկանա).

«Лучше отдать дочь местному пастуху, чем чужому царю» (Ավելի լավ է տալ աղջկան տեղացի հովվին, քան թե օտար թագավորին).

«Волку ягненка не доверишь» (Վաղը գալիս չեն վստահի).

«У бездетного – одно горе, а у многодетного – тысяча» (Անզավակին – մեկ դարդ, բազմազավակին – հազար).

«Золото и в грязи блестит» (Ցեխի մեջ ոսկին էլ է փայլում).

«Что себе в миску накрошишь, то и в ложке у себя найдешь» (Այն ինչ ափսեիդ մեջ լցես, կգտնես գդալիդ մեջ).

«Беги от той воды, которая не шумит и не журчит» (Փախիր այն ջրից, որը ոչ խշշում է, ոչ աղմկում).

«Жена – внутренние стены дома, а муж – внешние» (Տան ներսի պատը կինն է, դրսինը՝ ամուսինը).

«Где страх, там и стыд» (Որտեղ վախ, այնտեղ ամոթ).

«Утопающий в море и за пену хватается» (Ծովում խեղդվողը փրփուրից է կախվում).

«Из черного не сделаешь белого» (Մեկը սպիտակ չի դառնա).

«Из слов плова не сварить, нужны рис и масло» (Խոսքերից փլավ չես եփի, յուղ ու բրինձ է պետք).

«Для каждого человека его горе – величиной с верблюда» (Ամեն մարդու համար իր ցավը ուղտի չափ է).

«Сердитый человек рано стареет» (Հայրացած մարդը շուտ է ծերանում).

«То, что сам человек себе делает, даже враг врагу не сможет сделать» (Այն ինչ մարդ ինքն իրեն է անում, նույնիսկ թշնամին չի անի).

«Была бы голова, будет и борода» (Գլուխ լինի, մորուք էլ կլինի).

«Не входите в разговор с человеком гордым, безумным и выпивающим» (Մի մտեք երկխոսության հպարտ, անմիտ, հարբեցող մարդու հետ).

«Около чего потрешь, того и наберешься» (Ում հետ շփվես, այդպիսին կլինես).

«Если удачливый человек даже к голым скалам подойдет, те зазеленеют» (Եթե հաջողակ մարդը նույնիսկ չոր ժայռերին մոտենա՝ կկանաչեն).

«Птицу узнают в полете, а человека – в работе» (Թռչունին թռիչքով են ճանաչում, իսկ մարդուն՝ աշխատանքով).

«Если бы предыдущий знал, что скажет последующий, он бы совсем не говорил» (Եթե նախորդը իմանար, թե ինչ է ասելու հաջորդը, նա երբեք չէր խոսի).

«Дочь с чужестранцем будет, в роду честь убудет» (Օտարազգի հետ ամուսնացող աղջիկը ազգին պատիվ չի բերի).

«Рана, нанесенная мечом, заживет, а языком – нет» (Թրով հասցրած վերքը կվավանա, իսկ լեզվով հասցրածը՝ ոչ).

«Есть человек – тысячи людей стоит, а есть человек – и одного не стоит» (Մարդ կա հազար արժե, մարդ էլ կա ոչ մեկ).

300

УДАРЫ СУДЬБЫ

Ивану Михайловичу Калинин, фронтовику, осуждённому по 58-й статье и затем полностью реабилитированному, автору книги «Происки судьбы», в день 90-летия.

Закрываю глаза – и в мозгу ощущение ада:

Сталинградское пекло,

бои бесконечно-сплошной чередой,

Треск гранат,

стрекот пуль,

каменепад,

огнемёт,

канонада –

Каждый миг для меня может стать роковой чертой.

И не легче потом –

Украина, Молдавия, Яссы...

День ли, ночь –

всё в огне и в дыму,

ни отбоя, ни сна.

Это кто там в пивной

нынче сочит мудрёные лясы,

Что была, мол, солдатам

беспечной прогулкой война?

Испытанье войной показалось, наверное, малым

Вертихвостке-судьбе –

не спросив, срок дополнила свой,

Мне цинично устроив проверку Орловским централом

По страшнейшей статье –

Пятьдесят... как её там... восьмой.

Да, не каждый сумел, знаю, выдержать эту проверку.

Я сумел.

Повезло.

Иль таинственно кто-то помог.

Слава Богу, живу

и жестокому прошлому веку

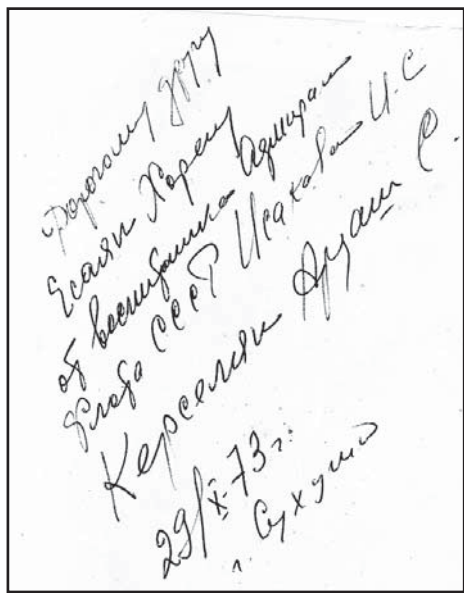
Не бросаю в отместку

увесистый грязи комок.

Считай себя не только коммунистом, но и усыновлённым

По службе я часто ездил в с. Шаумян, находящееся в 40 км от г. Туапсе, в районе с. Гойтх. У въезда в село, с правой стороны, стоит обелиск адмиралу флота Советского Союза Исакову Ивану Степановичу. Этот обелиск установлен по инициативе искусствоведа Геворкяна Владимира Багратовича, при финансовой поддержке армянской диаспоры. На памятной доске обелиска написано, что на этом месте 04.10.1942 года во время кровопролитных боёв у станции Гойтх был тяжело ранен адмирал Исаков Иван Степанович. На этой же доске есть текст телеграммы Верховного главнокомандующего Исакову И. С. в связи с его ранением: «Мужайтесь. По мнению специалистов, можете выздороветь. Лучший миноносец Черноморского флота будет назван вашим именем. И. Сталин».

Я стоял у обелиска и вспоминал, как я находился в доме Керселяна Ардаша, который был воспитанником адмирала флота И. С. Исакова. С Керселяном я познакомился у него дома 29 октября 1973 года. Он подарил мне книгу «Адмирал» с автографом Ашота Арзуманяна.

Прочитав эту книгу, я приехал к Ардашу, чтобы узнать больше подробностей об адмирале. Ардаш согласился подробно рассказать о нём.

Брат адмирала Павел Степанович приехал отдыхать в г. Сухуми и решил подняться в с. Цебельда Гулприйского района. Он был с моим отцом в близких отношениях и поэтому посоветовал мне ехать учиться в Москву. Предложение Павла Степановича окрылило меня, и я решил ехать в Москву. Я остановился у брата Ивана Степановича.

Ардаш рассказал мне, что хорошо помнит первую встречу с адмиралом. Адмирал принял его очень радушно, долго расспрашивал о родных местах, родителях, о любимом деле. Ардаш рассказал ему о своей семье. Дед по отцу Керселян Хазар Арутюнович был членом военно-

революционного комитета Абхазии. Он был одним из боевых руководителей партизанских отрядов в 1917–1921 гг., в его подразделение стекались люди из сёл Азанта, Амткел, Лата и др. Он вместе с другими отрядами участвовал в 1918 г. в освобождении от меньшевиков г. Сухуми, кроме этого, отряд Х. Керселяна перекрыл подступы к Клухорскому перевалу и не пропустил меньшевистские силы в село Цебельда. Он близко был знаком с Нестором Лакоба.

Старший брат Акоп Керселян после участия в Великой Отечественной войне начал работать в спорткомитете Абхазии тренером по лёгкой атлетике. Он воспитал целую плеяду мастеров спорта. Один из них, Виктор Санеев, был трёхкратным чемпионом Олимпийских игр. А в 1980 г. на Московской олимпиаде он был призёром в тройном прыжке, восемь раз побеждал в первенствах Европы, шесть раз – в чемпионатах СССР. Санеева провозгласили олимпийцем № 1. Кроме Акопа в семье было ещё два брата.

Когда Ардаш приехал в Москву, адмирал спросил, кем бы он хотел стать, куда поступить. Он ответил, что пока ещё не решил, куда поступать. Адмирал достал справочник для поступающих в высшие учебные заведения, и он наконец сделал выбор – Институт кооперативной торговли. Потом институт был переименован в народное хозяйство им. Плеханова. Годы учёбы Ардаш жил у него дома и чувствовал его отцовскую заботу. Когда завершил учёбу и стал работать по специальности в Сухуми в министерстве торговли, Иван Степанович Исаков прислал ему своё фото с дарственной надписью: «Считай себя не только коммунистом, но и усыновлённым».

Глубоко вздохнул Ардаш Керселян и сказал, что во время учёбы в Институте народного хозяйства ему приходилось почти ежедневно встречаться с адъютантом адмирала Александром Ивановичем Соколовым. Ардаш попросил Александра Ивановича, чтобы он рассказал ему всё, что находит нужным и интересным, что касается Исакова. Он предложил ему в один из вечеров встретиться на даче и поговорить об И. С. Исакове.

Иван Степанович просыпался после тяжёлого ранения и ампутации ноги в 7-8 часов утра. Сразу шёл в ванную и, стоя на ковриках, брился. В 9 – 9.30 завтракал. Никогда не повышал голоса и тем более не ругался. После ранения прекратил курить и употреблять коньяк и вино.

Завтрак, обед и ужин подавали в кабинет-спальню. Этим делом занималась сестра-хозяйка Нина Дьяченко. Жену Ольгу Васильевну называл ласково Оля (или Ока).

Исаков глубоко уважал К. Е. Ворошилова, С. М. Будённого, И. В. Тюленева, с большим почтением относился к Б. М. Шапошникову.

В сентябре 1942 года адмирал Исаков

был назначен на должность заместителя командующего и был членом военного Совета Закавказского фронта.

Дело обстояло так. В конце августа 1942 года на участке Черноморской группы войск сложилась тяжёлая обстановка.

4 сентября 1942 года адмирал прибыл в г. Туапсе. Узнав, что проходят боевые действия 18-й армии на Гойтхском перевале, выехал на место на машине.

В это время три немецких бомбардировщика, летевших в сторону Туапсе для бомбёжки, заметили машину, повернули в сторону, где в это время находилось командование фронта. Генерал авиации, разгадав замыслы вражеских лётчиков, скомандовал: «Разойтись, залечь». Буквально через несколько секунд после этой команды немцы начали пикировать и бомбить.

Александр Иванович покурил и продолжил свой рассказ. После взрыва он услышал в стороне стон. Когда подполз, увидел адмирала Исакова, на его левой ноге кровоточила рана. Он побежал за походной аптечкой, которая была в машине. Рану обработал йодом и сделал перевязку. Вместе с водителем поместили Ивана Степановича в легковую машину М-1 и повезли в медсанбат. Ему сделали переливание крови и на грузовике перевезли в полевой госпиталь.

Александр Иванович нашёл начальника госпиталя, рассказал ему о случившемся. Хирурги тут же начали обработку раны. Он несколько раз терял сознание от сильной боли.

Было принято решение с наступлением темноты отправить его в Сочи, а потом в Сухуми. А далее – спецпоездом в г. Тбилиси, где ему ампутировали ногу. В 1943 году Исакова перевезли из Тбилиси в Москву. В 1947 году Александр Соколов стал адъютантом Исакова.

...В 1946 году в феврале ночью в квартире Исакова раздался телефонный звонок. Адмирал невольно посмотрел на часы. Было 3 часа 20 минут.

Он снял трубку.

– Исаков слушает.

– Я Вас потревожил, это товарищ Поскребышев. С Вами хочет поговорить товарищ Сталин...

Через несколько минут Исаков набрал номер телефона адъютанта Соколова и приказал немедленно прислать машину.

... Сталин поднялся из кресла и своей обычной неторопливой походкой направился к адмиралу. После рукопожатия Сталин спросил о здоровье, а потом обратился к адмиралу с неожиданным вопросом:

– Мы вынуждены обратиться к Вам. Вы могли бы помочь навести порядок в Главном Морском штабе СССР?

Исаков ответил:

– Я сделаю, что смогу.

320

Сталин:

— Как Вы смотрите на то, что мы Вас вновь назначим начальником Главного Морского штаба СССР?

Адмирал ответил Сталину, что ему будет трудно работать без ноги. Сталин ответил, что лучше на это место назначить человека с одной ногой и головой, чем с двумя ногами и без головы.

... После назначения Исаков шёл окрылённый. А Кремль казался ему символом непобедимости.

3 марта 1955 года Ивану Степановичу Исакову было присвоено высшее воинское звание «Адмирал Флота Советского Союза» с вручением знака отличия «Маршальская звезда» и особой Грамоты Президиума Верховного Совета СССР.

С февраля 1956 года по апрель 1958 года адмирал флота Советского Союза Исаков И. С. вновь на ответственных должностях в центральном аппарате Министерства обороны СССР. С апреля 1958 года он генеральный инспектор Группы генеральных инспекторов Министерства обороны.

Указом Президиума Верховного Совета СССР от 7 мая 1965 года за умелое руководство войсками, мужество, отвагу и героизм, проявленные в борьбе с немецко-фашистскими захватчиками, и в ознаменование 20-летия Победы советского народа в Великой Отечественной войне адмиралу флота Советского Союза Исакову Ивану Степановичу присвоено звание Героя Советского Союза с вручением ордена Ленина и медали «Золотая Звезда» (№ 10685).

Много сил и энергии И. С. Исаков отдал дальнейшему повышению боевой мощи ВМФ СССР, развитию его оперативного искусства и тактики, изучению и обобщению опыта Великой Отечественной войны. Он автор свыше 60 научных работ. При его непосредственном руководстве были подготовлены и изданы два тома «Морского атласа». Депутат Верховного Совета СССР 1-го созыва. Лауреат Государственной премии СССР (1951 год). Член-корреспондент АН СССР (1958 год). Скончался 11 октября 1967 года. Похоронен в Москве на Новодевичьем кладбище.

Награждён правительственными наградами: шестью орденами Ленина, тремя орденами Красного Знамени, двумя орденами Ушакова 1-й степени, орденами Отечественной войны 1-й степени, Красной Звезды и медалями, а также иностранными орденами.

За заслуги перед ВМФ имя И. С. Исакова было присвоено большому противолодочному кораблю. Его именем названы улица в городе Степанакерте (Нагорный Карабах) и Мардакертском районе Нагорного Карабаха, школа № 71 в столице Армении – городе Ереване...

Мемориальная доска в память о выдающемся советском флотоводце и учёном установлена в Москве на доме № 5/13 по Смоленской набережной, где он жил.

Хорен ЕСАЯН, историк.

Он, словно Моисей, вёл нас дорогой Познания и Веры

В жизни каждого человека случаются события, способные перевернуть сознание, заставляющие по-другому взглянуть на привычные, казалось бы, вещи, поступки.

Для меня таким событием стала поездка в Иерусалим. Поездка, разделившая мою жизнь на «до» и «после», поездка, открывшая мне глаза. Словно я спала и вдруг проснулась, вздохнула глубоко, задумалась ... Как жить дальше?

Теперь я знаю, что путь к Богу – самый сложный, но и самый простой. Ведь это так просто – «возлюби ближнего, как самого себя», прояви долготерпение, милосердие, умей прощать...

Священное Писание учит нас всему этому, а ещё учит трудиться. Ведь Вера подразумевает каждодневный, неустанный труд над самим собой, преодоление собственных слабостей, искушений, усмирение гордыни и многое другое.

Путь к Богу у каждого из нас свой. Но есть одно важное условие. Это – посещение Иерусалима, этого Вечного города. Нам, группе армянских паломников, несказанно повезло. В мае этого года мы посетили святые места, связанные с именем Господа нашего Иисуса Христа. Поездка была прекрасно организована, продумана до мелочей, за что огромное спасибо нашему пастырю Тэр Акопу Сарояну, вложившему немало душевных и физических сил, терпения для осуществления этого проекта. Яркий, эмоциональный, одновременно мудрый и терпеливый, он, словно Моисей, вёл нас дорогой Познания и Веры. Представьте, в группе нас было 34 паломника. И для каждого из нас он находил время для духовных бесед, от его всевидящего ока не ускользало ничего.

Потрясенные, уставшие и одновременно наполненные впечатлениями, мы к вечеру расходились по гостиничным номерам. А наутро – снова дорога, снова сюрпризы, снова откровения.

Думаю, не ошибусь, если скажу, что для каждого из нас судьбоносной оказалась встреча со святым отцом Эммануэлом, с этим удивительным человеком. Его глаза, в которых прочитывались Вселенская Скорбь и Вселенская Любовь, поразили многих.

В них – какая-то тайна. Словно он постиг некую Высшую Истину, словно он знает что-то, что неведомо нам, неразумным. От него исходил свет, а рука была так тверда там, в водах реки Иордан, когда он помогал нам обновить завет крещения.

Вспоминаются мне встречи и с другими св. отцами, терпеливо, с любовью отвечающими на все наши вопросы. Они – столпы ААЦ и наша гордость и надежда.

Пока живут эти удивительные люди и благодаря их титаническому просветительскому труду, армянский народ не исчезнет как этнос.

Во всех нас на протяжении многих веков жило и живет неистребимое стремление к созиданию. Мы были и остаемся верны идеалам христианства, часто вопреки обстоятельствам и времени.

Хочу вспомнить один эпизод из череды многих. Может быть, потому, что он оказался для меня эмоционально самым ярким и трогательным. Мы – в храме Св. Воскресения, участвуем в крестном ходе. Ведомые юношами-семинаристами и под их чудесное пение, мы обходим св. приделы, принадлежащие ААЦ. В руках у нас – свечи, которые время от времени гаснут. И тогда те, которые идут рядом, молча приходят на помощь, зажигая их снова и снова. Так мы бережно передаем друг другу Божественную Искру.

Заканчивая свой рассказ, я хочу обратиться ко всем людям, родным и незнакомым, близким и не очень, говорящим на армянском языке и по ряду причин не говорящим на нем.

Дорогие мои, давайте любить и уважать друг друга, помогать и поддерживать в нас Святой Огонь Христовой Любви.

Помните, как там, в Иерусалиме...

Помните, как там, в храме Св. Воскресения ...

Асмик МХИТАРЯН.

Золотое правило о трёх вещах

Люди на разных этапах развития пытались понять, что такое смысл жизни, и хотели найти свое место под солнцем. Философические идеи о строении Вселенной не раз вводили мудрецов в заблуждение и таили тайну мироустройства. Религия дает свой ответ на эти житейские вопросы, которые стоит раскрывать в зависимости от ситуации или позиций человека.

Возможно, все не так сложно, как кажется? И мы сами придумываем себе проблемы вместо того чтобы просто наслаждаться жизнью?

Когда-то один мудрец сказал: «В мире существует три вещи, на которых строится наша жизнь». Ни для кого не секрет, что число 3 имеет магическое свойство и считается ключом во всех религиях мира. Люди, которые знают это правило, открывают для себя секрет мироздания и направляют свои мысли в нужное русло.

3 вещи, которые не возвратятся назад:
слово, возможность, время.

3 вещи, которые не нужно терять:
честь, спокойствие, надежда.

3 вещи, которые наиболее ценны в жизни:
доверие, убеждение, любовь.

3 вещи, которые ненадежны:
удача, власть, состояние.

3 вещи, которые определяют любого человека:
достижения, честность, труд.

3 вещи, которые разрушают людей:
злость, вино, гордыня.

3 вещи, которые наиболее сложно сказать:
«помоги», «прости», «люблю».

Теперь вы знаете истину трех вещей. Они помогут понять смысл существования и разобраться в жизненных преградах.

Гёте, Иоганн Вольфганг фон (1749-1832)

- ◆ Всякий, кто не верит в будущую жизнь, мертв и для этой.
- ◆ Некоторые поэты похожи на медведей, которые постоянно сосут собственную лапу.
- ◆ Из двух ссорящихся виновен тот, кто умнее.
- ◆ Если радуга долго держится, на нее перестают смотреть.
- ◆ Когда человек стар, он должен больше делать, чем когда был молод.
- ◆ Жизнь — прекраснейшая из выдумок природы.
- ◆ Величие искусства яснее всего проявляется в музыке.
- ◆ Надежда живет даже у самых могил.
- ◆ Невозможно всегда быть героем, но всегда можно оставаться человеком.
- ◆ Нет ничего опаснее для новой истины, чем старое заблуждение.
- ◆ Самая лучшая мать та, которая может заменить отца, когда его не станет.
- ◆ Природа не знает остановки в своем движении и казнит всякую бездеятельность.
- ◆ Самое большое рабство — не обладая свободой, считать себя свободным.
- ◆ Самое смешное желание — это желание нравиться всем.
- ◆ По выбранной мужчиной невесте легко судить, каков он.
- ◆ Сознание своего несовершенства приближает к совершенству.
- ◆ Юношеские пороки не следует сохранять до старости, потому что старость приносит свои.
- ◆ Без пользы жить — безвременная смерть.
- ◆ Человек живет настоящей жизнью, если счастлив чужим счастьем.

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

Автор проекта и учредитель —
Ваграм БЕКЧЯН

Зам. гл. редактора —
Роза ГУЛЯН

Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝
Բոգա ՂՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ

Издательский Дом

«ШАГАНЭ»

Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован
в Министерстве Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер
ПИ № 77-5015

Авторские материалы
не рецензируются и не возвращаются.
Переписку с читателями редакция
не ведет. Мнение авторов может
не совпадать с мнением редакции.
Материалы со знаком **Ч** публикуются
на правах рекламы.
Редакция не несет ответственности
за содержание рекламных объявлений.

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО

Отпечатано

ОАО «Калужская типография стандартов» г. Калуга, ул. Московская 256.

Формат А3, объём 4,0 п.л.

Тираж 1 500 экз. Зак. № 1191.

Территория распространения:
Российская Федерация, страны СНГ,
зарубежные страны.

В номере использованы материалы
«НОВЕ КОВЧЕ», «АЗГ», «АРАВОТ»,
«ГА», «ЕТЕР», «ԳԱՅԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ»,
«ԻՐԱՎԱՆԿ», «ՎՅՈՆԻ», «НОВОЕ ВРЕМЯ».

Цена свободная.

Адрес издательства и редакции:

**248001, г. Калуга,
ул. Суворова, 160.**

Тел.: (4842) 56-59-29.

E-Mail: gortsarar@list.ru

факс (4842) 565-929,

www.gortsarar.ru

E-Mail: gortsarar@list.ru